



સરધારમાં શ્રીજી મહારાજના સંકલ્પ મુર્તિસમા
નવ નિર્માણ પામતું શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર

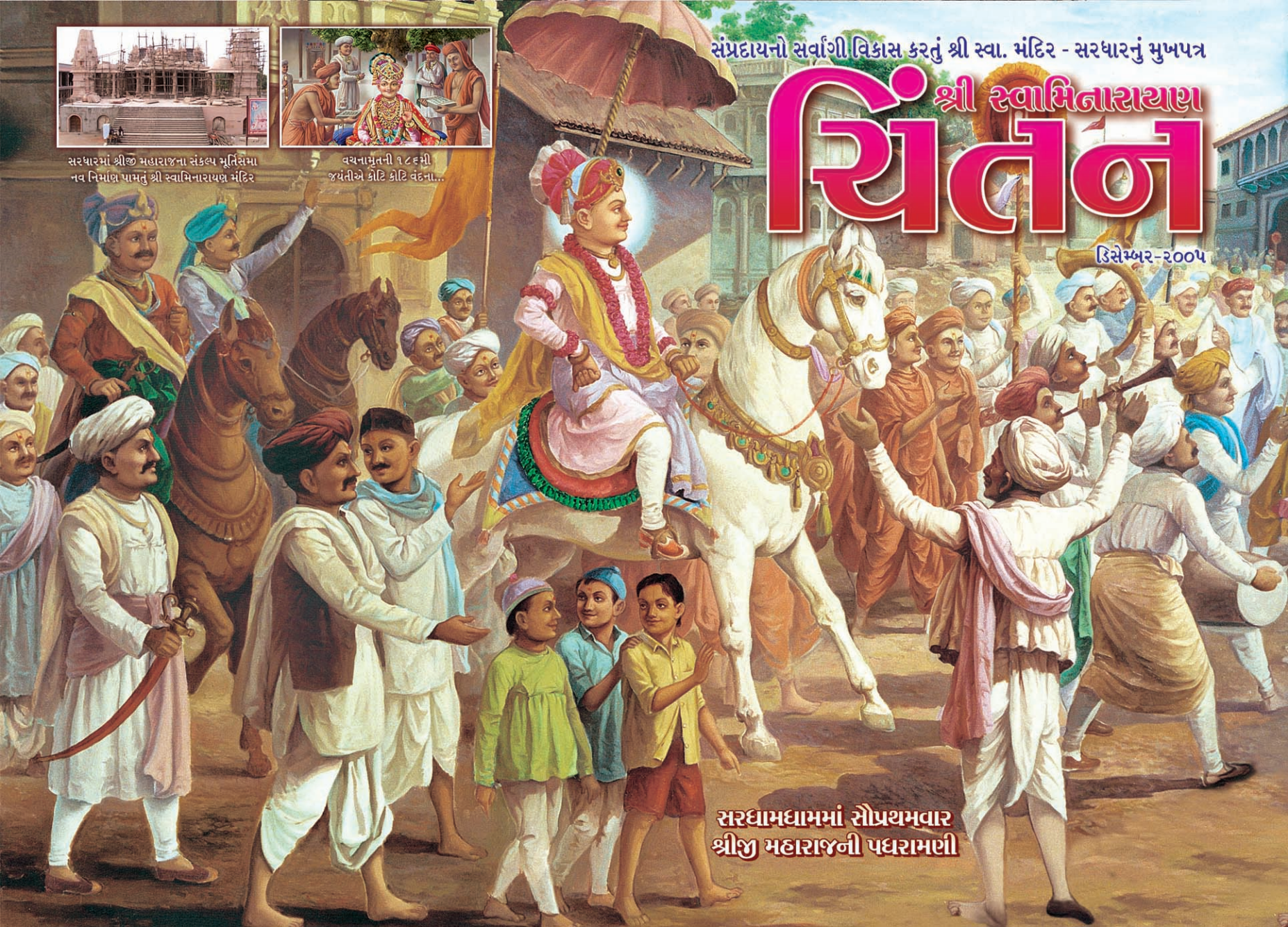


વચનામૃતની ૧૮૬મી
જયંતીએ કોટિ કોટિ વંદના...

સંપ્રદાયનો સર્વાંગી વિકાસ કરતું શ્રી સ્વા. મંદિર - સરધારનું મુખપત્ર

શ્રી સ્વામિનારાયણ ચિંતન

ડિસેમ્બર-૨૦૦૫



સરધામધામમાં સૌપ્રથમવાર
શ્રીજી મહારાજની પધરામણી

સંપ્રદાયનો સર્વાંગી વિકાસ કરતું શ્રી સ્વા. મંદિર - સરધારનું મુખપત્ર

શ્રી સ્વામિનારાયણ ચિંતન

પ્રકાશક : શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર વતી

કો. સ્વામી શ્રી વિરક્તસ્વરૂપદાસજી

તંત્રી : સાધુ દિવ્યસ્વરૂપદાસજી ૬ વર્ષ :- ૧, અંક :- ૭, તા. ૨૦-૧૨-૦૫



:: સંસ્થાપક ::

પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ આચાર્ય
શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ

:: અધ્યક્ષ ::

પ.પૂ. ૧૦૮ ભાવિઆચાર્ય
શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ - વડતાલ

:: પ્રયોજક ::

પૂ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

:: સુચનાઓ ::

- શ્રી સ્વામિનારાયણ ચિંતન દર મહિનાની ૨૦મી તારીખે પ્રગટ થાય છે. કોઈ કારણસર અંક ન મળે તો ભારતમાં સ્થાનિક પોસ્ટ ઓફિસમાં તપાસ કરીને કાર્યાલયમાં જાણ કરવી.
- ગ્રાહકે સરનામું બદલાતા કાર્યાલયમાં ગ્રાહક નંબર સાથે જાણ કરવી
- ગમે તે મહિનાથી ગ્રાહક થઈ શકાય છે.
- કોઈ અનિવાર્ય સંજોગોમાં માસિક બંધ કરવામાં

:: લેખો અંગે પત્રવ્યવહાર ::

‘ચિંતન કાર્યાલય’

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર
તા.જ. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫

:: લવાજમના દર ::

વાર્ષિક લવાજમ	: રૂ. ૮૦/-
પંચવાર્ષિક	: રૂ. ૩૫૦/-
પચીસ વર્ષ લવાજમ	: રૂ. ૭૫૦/-
પરદેશમાં લવાજમ	: \$ ૧૩૦ U.S.A.
	: £ ૧૦૦ U.K.

:: અનુક્રમણિકા ::

૧	ધનુર્માસ એટલે કે.....(ઉત્સવ-પર્વ ચિંતન)	૨
૨	પ.પૂ. લાલજી મહારાજના અમૃતવચનો.....(અમૃતવાણી ચિંતન)	૩
૩	પૂ. સ્વામીનો પત્ર.....(પ્રેરણા ચિંતન)	૪
૪	વચનામૃતની ૧૮૬મી જયંતીએ કોટિ કોટિ વંદના....(વચનામૃત જયંતી ચિંતન)	૫
૫	મકરસંક્રાંતિ - ઉત્તરાયણ પર્વ.....(પર્વ વિશેષ ચિંતન)	૬
૬	સરધારમાં સૌપ્રથમવાર શ્રીજી મહારાજની પધરામણી....(વચનામૃત જયંતી ચિંતન)	૧૦
૭	જય સદ્ગુરુ સ્વામી.....(ચરિત્ર પ્રસંગ ચિંતન)	૧૨
૮	કોડે કોડે એકાદશી.....(વ્રત-વિધિ ચિંતન)	૧૪
૯	દેશ વિભાગનો લેખ.....(સંપ્રદાય બંધારણ ચિંતન)	૧૫
૧૦	આત્મંતિક કલ્યાણ.....(આજ્ઞા-ઉપાસના ચિંતન)	૧૭
૧૧	પુરુષોત્તમ પ્રકાશ.....(શાસ્ત્ર પરિચય ચિંતન)	૨૦
૧૨	શ્રીહરિનું મંદવાણ ગ્રહણસ્થાન.....(તીર્થ મહિમા ચિંતન)	૨૩
૧૩	દીક્ષાની યોગ્યતા.....(દીક્ષા વિધિ ચિંતન)	૨૪
૧૪	સત્સંગ શબ્દજ્ઞાન મનોરંજન.....(બાલ-યુવા સત્સંગ ચિંતન)	૨૭
૧૫	વાણીમાં વિવેક જરૂરી છે.....(વાણી-વિવેક ચિંતન)	૨૮
૧૬	સત્સંગ સમાચાર પત્રિકા.....(સંકલિત)	૩૦



:: લવાજમ અંગે ગ્રાહક પત્રવ્યવહાર ::

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર

તા.જ. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫ ફો.નં. ૦૨૮૧ - ૨૭૮૧૨૧૧

Visit us : www.sardhar.org / E-mail : amrutdhara2003@yahoo.com

ધનુર્માસ એટલે કે...

(૧) ધનુષની માફક ભગવદ્ધામની પ્રાપ્તિના લક્ષને સિદ્ધ કરવાનું સાધન. (૨) ધાર્મિક કાર્ય સિવાયના વ્યાવહારિક કાર્યમાત્રનો ત્યાગ કરીને એકમાત્ર ભગવદ્ભજન કરવાનો ધન્યભાગી સુઅવસર. (૩) ધનુર્માસ એટલે આધ્યાત્મિક ક્રાંતિની પૂર્વભૂમિકા. (૪) ધનુર્માસ એટલે માધરનાનની અને મકરસંક્રાંતિની-ઉત્તરાયણની પૂર્વતૈયારી.

સૂર્યદેવ જ્યારે મકરરાશિમાં સંક્રાંતિ કરે છે તે અગાઉ એક મહિના સુધી ધન રાશિમાં રહે છે. આ ધન રાશિમાં જે સૂર્યનું રહેવું તેને જ ધનુર્માસ, ધનાર્ક અથવા વિવાહાદિ વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ શુભ ગણાતા કાર્યોમાં કમુદૂર્તારૂપ ધનારક પણ કહેવાય છે. આ સમય શાસ્ત્રોક્ત પ્રમાણે ડિસેમ્બરની ૧૫મી તારીખથી જાન્યુઆરીની ૧૪મી તારીખ સુધી ગણવામાં આવે છે.

આ સૂર્યદેવનો ધન રાશિમાંથી પસાર થવાનો સમય એટલે કે તમામ મનુષ્ય માત્રને પોતાના પુત્ર-પુત્ર્યાદિના વિવાહ પ્રસંગ તથા જનોઈ આપવી વગેરે શુભ માંગલિક-વ્યાવહારિક કાર્યોનો પણ ત્યાગ કરીને ભગવદ્ભજનમાં જોડાવાનો સમય. આપણા ઉપનિષદ્ - ગ્રંથોમાં પણ આ ધનુર્માસના ધનુષ્ શબ્દનું યથાર્થ નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે :-

પ્રણવો ધનુઃ શરો હ્યાત્મા બ્રહ્મ તલ્લક્ષ્યમુચ્યતે ।

અપ્રમત્તેન વેદ્વ્યં શરવત્તમ્યો ભવેત્ ॥ (મુંડકોપનિષદ્ ૪/૪૧)

પ્રણવ અર્થાત્ ઝંકારરૂપ ભગવન્નામરૂપી ધનુષ્ય છે. આત્મા બાણને ઠેકાણે છે. તેનાથી પ્રાપ્ય લક્ષ્યભૂત પરમાત્મા છે. આ ભગવન્નામ સ્મરણરૂપી ધનુષ્યમાં પોતાના આત્માને તન્મયતાથી-એકાગ્રતાથી જોડીને પ્રાપ્યભૂત પરબ્રહ્મ સુધી આત્માને પહોંચવાનું છે, માટે પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને આ નામસ્મરણરૂપી ધનુષ્યમાં તન્મય બની જવું જેથી ભગવદ્ધામની પ્રાપ્તિનું લક્ષ્ય ભગવત્પ્રસન્નતાથી ફલીભૂત થાય છે. શ્રીજી મહારાજે વચ.મ. પ્ર. ૨૨માં પણ કહ્યું છે કે ‘શૂરવીર જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને તો એક જ લક્ષ્યનું તાન હોય કે આ દેહે કરીને ભગવાનના ધામમાં નિવાસ કરવો છે.’

આ ધનુર્માસમાં જનશ્રુતિ પણ એવી છે કે મનુષ્યલીલાનું અનુકરણ કરતા પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન બાલ્યાવસ્થામાં ગુરુ સાંદીપનિ ઋષિના આશ્રમમાં જઈને ધનુર્વેદ આદિક સમગ્ર વિદ્યા તથા ૬૪ કળાઓને માત્ર ૬૪ દિવસોમાં જ ભણી ગયા હતા. આ માસમાં ભગવાને વિદ્યાનો અભ્યાસ કર્યો હોવાથી તેની યાદગીરી નિમિત્તે આજે પણ ભગવાનને સવારમાં વહેલા થાળ જમાડીને ભણવા મોકલવાની ભાવના વ્યક્ત કરવામાં આવે છે. તથા મંદિરમાં ભગવાનની પાસે ધાર્મિક પુસ્તકો તથા પેન-કલમ વગેરે રાખીને વિદ્યાભ્યાસના ફળસ્વરૂપે પાઠી વગેરેમાં સૂત્રાત્મક ઉપદેશના વાક્યો લખવામાં આવે છે. પરિણામે

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે શિક્ષાપત્રીમાં આપેલ આદેશ - ‘પ્રવર્તનીયા સદ્વિદ્યા ભુવિ યત્સુક્તં મહત્’ એ મહાવાક્યનું પણ જાણ્યે-અજાણે સહેજે જ અનુકરણ થઈ જાય છે.

ધનુર્માસમાં એક માસ સુધી સાંસારિક-વિવાહાદિ પ્રસંગોમાં કમુદૂર્તા બેસતા હોવાથી તેમાં સુમુદૂર્ત યુક્ત ભગવદ્ભજન, સત્સંગ, કથાવાર્તાનું શ્રવણ આદિક પોતાના કલ્યાણકારી કાર્યો કરવામાં ભગવદ્ભક્તોને પુરતો સમય મળી રહે છે તેથી જ તો ભગવદ્ભક્તો સર્વ દરરોજ કરતા આ માસમાં વહેલા ઊઠીને મંદિરે જઈને પ્રભાતફેરી, ધૂન-કીર્તન તથા વિશેષપણે આયોજીત કથાવાર્તા આદિકનું સત્પુરુષોના મુખ થકી શ્રવણાદિકનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે.

આ પુણ્યમય ધનુર્માસનો પ્રતાપ જ એવો છે કે આબાલવૃદ્ધ સૌ કોઈ તેનો સંપૂર્ણ લાભ લેવાનું ચૂકતા જ નથી. સૌના મનમાં ભગવદ્ભજન કરવાનું તાન જાગે છે. ફણેણી ગામમાં શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનના શ્રીમુખથી ભજનીય ‘સ્વામિનારાયણ’ મહામંત્રનો પ્રથમ ઉચ્ચાર પણ આ ધનુર્માસમાં જ (સં. ૧૮૫૮ માગશર વદ - ૧૧ તા. ૩૧-૧૨-૧૮૦૧ના દિવસે) કરવામાં આવ્યો છે. આ ધનુર્માસ એટલે ક્રાંતિ કરાવનારી નવોદયની નવલી ઉષા-પ્રભાત સમય. આ નવા વર્ષના પ્રાતઃકાલીન સૂર્યના મકર રાશિના પ્રવેશની ઉત્તરાયણ-સંક્રાંતિના ઉદ્ગમ કાળમાં ભગવન્માર્ગ ચાલનારા ભક્તજનો આ સમયે જે અધિક ભજન સ્મરણ, કથાવાર્તા વગેરે કરે છે તેને તે આખા વર્ષનું ભાનું બની રહે છે. અર્થાત્ સંપૂર્ણ વર્ષ દરમ્યાન તે ભજન-ભક્તિના આસ્વાદનું સ્મરણ કરતા થકા જ દિવસો વિતાવે છે.

ધનુર્માસમાં ભગવત્પૂજનનો વિધિ બતાવતા ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગિજીવનમાં આ પ્રમાણે કહે છે :- “હે પુત્રો ! સૂર્ય ધનુષ રાશિમાં પ્રાપ્ત થયે સતે ધનુષ્ લગ્ન (રાશિ)માં ભગવાનને ઉના જળથી અભ્યંગ-સ્નાન કરાવીને તેમજ સગડી મૂકીને નિત્ય પ્રાપ્ત શણગાર ધરાવવા. ભગવાનને નૈવેદ્યમાં તલે સહિત ચુરમાના લાડુ, માખણ, દહીં, ઘી, વૃત્તાકનું ભરથું (ઓળો) તથા ખીચડી, કઢી અને મૂળા સમર્પણ કરવા. બાજરીના રોટલાને ઘીમાં બુડાડીને પછી નીચે અને ઉપર ધોળા તલ વેરવા, એવો રોટલો નિવેદન કરવો. તેમજ ભગવાનના ગુણો યુક્ત કીર્તનો ગવડાવવા. આ પ્રમાણે ધનુર્માસનો વિધિ કહ્યો છે.



પ.પૂ. ૧૦૮ ભાવિઆચાર્ય

શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ - વડતાલના

“અમૃતવચનો”

શ્રીજીના લાડીલા હરિભક્તો.

વડતાલ શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવના ચરણકમળ સમીપથી તથા પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા અમારા ખૂબ ખૂબ શુભાશીર્વાદ સહ જય શ્રી સ્વામિનારાયણ વાંચશો.

વિ. આપણા સંપ્રદાયમાં હૃદય તે ભક્તિ અને ધર્મ છે, ભક્તિ-ધર્મના સુયોગથી પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણની પ્રાપ્તિ-સાક્ષાત્કાર છે. પરમાત્મા પણ આ પૃથ્વીને વિષે પ્રકટ થવા ધર્મદેવ અને ભક્તિમાતાને યોગ્ય ગણી પૂજ્યભાવે પ્રકટ થયા એટલું જ નહિ પરંતુ પ્રકટ થવાનું કારણ પણ ધર્મની રક્ષા અને ભક્તિનો માર્ગ સ્થાપિત કરવાનો છે. આ સિદ્ધાંતને સ્વયં શ્રીહરિએ અનેક વચનામૃતોથી પોતાનો ભાવ વ્યક્ત કર્યો છે. સ્વયં મહારાજે શ્રી સત્સંગિજીવનમાં પણ આ વાત અને પોતાના પ્રાગટ્યનો હેતુ દર્શાવતા કહે છે કે:-

તયોઃ પ્રસન્નો ભગવાનપીહ કોલદ્યધર્મ
ભૃશમાસુરોત્થમઙ્કાઃ જીહીર્ષણશુ ક્ષિતિદુઃસ્વહેતું
પ્રાદર્ભૂષશ્ચભૂવ તામ્યામઙ્કાઃ

(સત્સંગિજીવન પ્ર-પ, અધ્ય.-૬૮, શ્લોક-૨૫)

અર્થાત્ : ભક્તિ-ધર્મની ઉપર પ્રસન્ન થયેલા પુરુષોત્તમભગવાને પૃથ્વીમાં ચોમેર અસુરોએ પ્રવર્તાવેલો ભૂમિને પણ મહાદુઃખ કારણ એવા મહાન ક્રોધાદિ અધર્મને તત્કાળ નાશ કરવાની ઈચ્છાથી અમે તેના નાશમિષથી સકળ સાધુજનોનું (સજ્જનોનું) સંરક્ષણ કરવાની ઈચ્છાથી તે દંપતિના પુત્રભાવથી પાદુભાવનો પોતે સંકલ્પ કર્યો.

આમ, ધર્મના રક્ષણનો તથા ભક્તજનોના ભક્તિમાર્ગને નિષ્કંટક કરી સમૃદ્ધ કરવાનો મહારાજનો સંકલ્પ સ્પષ્ટ જણાય છે.

હાલા ભક્તજનો !

શ્રીજી મહારાજના આ સંકલ્પનું રક્ષણ કરવું તે આપણા સર્વનું કર્તવ્ય છે. આજના કળિયુગમાં અધર્મ, અવિવેક, દૂરાચારી અને આસુરી જીવો ડગલે ને પગલે ધર્મનો નાશ કરવા મથી રહ્યા છે. ભક્તોને ભય દેખાડી અથવા લાલચ આપી અથવા તો અવળું-સવળું સમજાવી ધર્મમાર્ગ ઉપરથી ભ્રષ્ટ કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. તો આપણો મોક્ષ ન બગડે તથા ભગવાનનો અપરાધ ન થાય તે માટે સમજી વિચારીને સત્સંગી હોય, તેને તો વિવેકબુદ્ધિ રાખી અધર્મ ઓળખી તેનો પરિત્યાગ કરવો. એ જ મોક્ષનો ઉપાય છે.

આ સાથે પ.પૂ. ધ.ધુ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજ તથા પ.પૂ. અ.સૌ. ગાદીવાળા માતૃશ્રીએ સર્વે ભાઈઓ-બાઈઓને ખૂબજ સત્સંગનું બળ વધે અને સત્ય સિદ્ધાંત સમજવાનું બળ આપે એવા રૂડા આશીર્વાદ પાઠવ્યા છે. તમારા ગામના સર્વે ભક્તો ખૂબજ સુખીયા થાય તેવી વડતાલવાસી શ્રી હરિકૃષ્ણ મહારાજ, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવના ચરણકમળમાં પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

અત્ર કુશળ તત્રાસ્તુ.

આશીર્વાદ સહ.....

(Signature)

પ.પૂ. ૧૦૮ લાલજી મહારાજ શ્રી
સંસ્થાન - વડતાલ

પૂ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીનો પત્ર

સત્સંગના લાડીલા એવા સર્વે હરિભક્તોને ઘણાજ હેતુપૂર્વક જય શ્રી સ્વામિનારાયણ.

ઘાલા ભક્તજનો! ભગવાન શ્રીહરિએ આપણા ઉપર બહુજ મોટી મહેર કરી પોતાનું સર્વોપરિ સ્વરૂપ ઓળખાવ્યું છે. વિચાર તો કરો, કરોડો બ્રહ્માંડ જેની દૃષ્ટિમાં ન આવે તે મહારાજ આપણને એમ કહે તમે મારા છો...તમે મારા છો! આ વાત કાંઈ નાની-સુની છે? પરંતુ આપણને તેનો કેફ નથી ચડતો, જેથી કરી જીવમાં દુબળાઈ રહે છે. અને અખંડ આનંદ રહેતો નથી, માયિક પદાર્થથી હર્ષ-શોક થતો રહે છે. હજુ આપણને મહારાજ મળ્યા તેનો આનંદ વર્તતો નથી. પરંતુ માયિક પદાર્થની પ્રાપ્તિથી પોતાની જાતને કૃતાર્થ માનીએ છીએ.

હકીકતમાં આપણી મોટપ તો મહારાજથી જ છે. હું તો એમ કહું છું કે, જેને સાચુ સુખ જોઈતું હોય તેને તો મહારાજની મૂર્તિમાં જોડાઈ જવું. ક્યાં સુધી વિષયરૂપી દુસાને ધોકાવે રાખીશું...! ઘણો દાખડો કર્યા પછી પણ તેમાંથી મુટ્ટી બાજરો ન નીકળે અને પછી પસ્તાવાનો પાર નહિ રહે. આ રસ્તે ચાલનારા લાખો ને કરોડો પસ્તાયા છે, અને અંતે પસ્તાવાની સાથે આ લોક છોડવો પડ્યો છે. માટે વિચારી વિચારીને પગલા ભરવા. કોઈનું જોઈ જોઈને આપણો માર્ગ ચુકાય ન જવાય તેનો નિરંતર ખ્યાલ રાખવો. અને અખંડ વિચાર કરવો કે કાલે મરી જાશું ત્યારે આપણી ધન-સંપત્તિ, મિલકત કે હડાપણ એ આદિક કોઈપણ કામ નહિ આવે. માટે હજારોવાર વિચાર કરીને પણ ભગવાન શ્રીહરિમાં હેત થાય તેમ કરવું. જગત તો બહુજ સ્વાર્થી છે, તે તો આપણા સાચા-ખોટા વખાણ કરી પોતાનું કામ કઢાવી લઈ આપણો મોક્ષ બગાડી નાખે તેવું છે. માટે જગતમાં મોટું થવા કરતા ભગવાન આગળ મોટું થવાય તેવું શીખવું. જો કે શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય તો આધ્યાત્મિકતાના શિખરે બેઠેલ સંપ્રદાય છે. પરંતુ તેમાં પણ ધીમે ધીમે માયા ભવડો લઈ જઈ રહી છે. માટે સાવધાન થયા વિના છૂટકો જ નથી.

આજે તો મોક્ષનો સાચો રાહ પકડવો તે જ મુમુક્ષુને માટે મુશ્કેલ બની ગયો છે. આજે કેટલાક ત્યાગી-ગૃહી બંને બેફામ બન્યા છે. ગૃહસ્થને સારા ઉતારા, સારું ભોજન, સ્વાગત-સન્માન જોઈએ છીએ. પરંતુ નિર્વાસનિક થઈ અક્ષરધામમાં જવાય તેવો કોઈ પ્રયત્ન કરતા જ નથી, આ સત્સંગમાં તે વાત જ જાણે ભૂલી ગયા છે. અને કોઈક ત્યાગીને વહીવટમાં રસ છે તો કોઈકને જગતની મોટપ પ્રાપ્ત કરી પૂજામાં રસ છે. પરંતુ શા માટે સંસાર છોડ્યો હતો, શું કરવા આવ્યો હતો અને શું કરું છું તે તેને પણ ભૂલાઈ ગયું. જેથી કરી મોક્ષનો સાચો રાહ

જાણે સુષુપ્ત થઈ ગયો છે. અને પોતપોતાની મનમાની કરવા ‘સત્સંગમાં અવગુણ ન લેવો’ તે વાતનું એટલી હદે પ્રતિપાદન થયું કે, જેથી મુમુક્ષુને દ્વિધામાં નાખી દીધા અને શાસ્ત્રમાં લખેલા મહિમાની ઓથે સંપ્રદાયની ઓરીજનલતા ખતમ કરી નાખી.

ઘાલા ભક્તજનો! આ વાત રાગ-દ્વેષથી નથી લખતો પરંતુ સંપ્રદાયની દિન-પ્રતિદિન થતી બદનામી અને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ તેમજ આપણા નંદસંતોએ કરેલા દાખડા ઉપર પાણી ફરી રહ્યું છે, તે નથી જોઈ શકાતું માટે લખું છું. મને બરાબર ખબર છે કે, આ પત્ર વાંચ્યા પછી પણ પોતપોતાના ગુરુમાં ચીપકી ગયેલા અને જેના અંગ રૂઢ થઈ ચૂક્યા છે તેવામાં કોઈપણ ફેરફાર નહિ થાય. જો કે તેના માટે હું લખતો પણ નથી, પરંતુ મોક્ષના સાચા તાનવાળા આત્મા બિચારા અટવાઈ ન જાય તે માટે લખું છું. અને એક વાત તો આપણે સર્વેએ ચોક્કસ સ્વીકારવી જ પડશે કે, સાચી વાતને પકડી નિર્વાસનિક થયા વિના મહારાજનું અલૌકિક સુખ નહિ જ પામી શકાય.

આપણે આપણી જાતને બહુજ મોટી માનતા હશું. પરંતુ મહારાજના શબ્દથી તેની તુલના કરવાની જરૂર છે. આ પત્ર વાંચી વચનામૃતને હાથમાં લેજ્યો. તેને ખોલી ગ.પ્ર.પ્ર. ૪૮મું વચનામૃત તેમજ ગ.અં.પ્ર. ૧૭મું વચનામૃત વાંચી, વિચારમાં ઊંડા ઊતરી જશો તો આપણે પોતે ક્યાં ઊભા છીએ તેનો ખ્યાલ આવશે. બાકી તો બાહ્યદૃષ્ટિથી આખી જીંદગી સત્સંગમાં કાઢશું તો પણ મારે શું કરવાનું છે તે વાત હાથ નહિ આવે. માટે અંતરદૃષ્ટિ કરી આત્મા-પરમાત્મા તત્ત્વને શોધવા પ્રયાસ કરજ્યો. અને મનમાં વારંવાર પાકો ઠેરાવ કરજ્યો કે, આ દેહે કરી ભગવાન શ્રીહરિને પામી જવા સિવાય મારું બીજું કોઈ કર્તવ્ય જ નથી, અને મારે બીજું કાંઈ કરવું પણ નથી. બાકી જીવનમાં ભગવાન શ્રીહરિ મારી પાસે જે કરાવવા માંગતા હશે તે કરાવશે, પણ સ્વયં કર્તા ન બનવું. અને શ્રીજી મહારાજે બતાવેલ પંચવર્તમાનમાં ખબડદાર બની આજ્ઞા-ઉપાસનાની દૈઢતા કેળવી, જીવને શુદ્ધ કરી નાખવો. પછી જગત પોસાય તે સમજે. જગતના બોલ સામે જોનાર ભગવાનને માર્ગ કદી પણ ચાલી ન શકે. માટે જગત શું કહે છે તેના કરતા મારા મહારાજ શું કહે છે તેના ઉપર દૃષ્ટિ રાખી મોક્ષનો રસ્તો ચોખ્ખો કરવો. તો આ લોકમાં આવ્યા તે કાર્ય સાર્થક થશે અને અનેક જન્મથી ભટકતો-અટવાતો આત્મા તે પરમસુખ અને શાંતિનો અહેસાસ કરી શકશે. બસ થોડું લખ્યું છે તે વધારે સમજી આત્યંતિક કલ્યાણનો માર્ગ સ્વીકારજો. એજ ભલામણની સાથે જય શ્રી સ્વામિનારાયણ...



વચનામૃતની ૧૮૬મી જયંતીએ કોટિ કોટિ વંદના...

સર્વાવતારી સર્વોપરી, સર્વકારણના કારણ ઈષ્ટદેવ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે વચનામૃતની અદ્ભુત રચના કરેલ છે. વચનામૃત ગ્રંથ જો આપણા હાથમાં ન હોત તો ભગવાન શ્રીહરિનું સ્વરૂપ સમજવામાં આપણે સહુ કોઈ જરૂર ભૂલા પડત. વચનામૃત ગ્રંથ એટલે આધ્યાત્મિકતાનું શિખર, વચનામૃત ગ્રંથ એટલે વેદોનું રહસ્ય, વચનામૃત ગ્રંથ એટલે પુરુષોત્તમની પરાવાણી, વચનામૃત ગ્રંથ એટલે સર્વ શાસ્ત્રનો નીચોડ, એટલે તો વચનામૃત ગ્રંથનું પાન કરીને જૂનાગઢના મુસ્લીમ નવાબના મુખમાંથી શબ્દો નીકળ્યા હતા કે, “આ ગ્રંથના બોલનારા તો ખુદા છે જ પરંતુ આ ગ્રંથના લખનારા પણ ખુદા છે.” આટલો ઉચ્ચસ્તરનો આ ગ્રંથ છે.

જો સાચા અર્થમાં કહીએ તો ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની કૃપાની સાથે સાથે એ મહામુક્તરાજ નંદસંતોએ અતિ દાખડો કરી આ જ્ઞાનને ઝીલી આપણા જેવા પામર આત્માને તે તત્ત્વ સમજાવવા માટે લખી લીધું તે આપણા અહોભાગ્ય છે. અને શ્રીજી મહારાજ વચનામૃતમાં ક્યારેક મુક્તભાવથી, અવતારભાવથી અને વળી ક્યારેક અવતારીભાવથી એમ વિધવિધ રીતે બોલ્યા છે. છતાં પણ આપણને તે નંદસંતોએ કૃપા કરી સર્વોપરિપણું ઓળખાવ્યું છે. અને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે પોતાના આશ્રિતોને યોગ્ય દિશા આપવા માટે કેટકેટલો દાખડો કર્યો છે તે વચનામૃત વાંચતા સ્પષ્ટ જણાય છે. કારણકે ક્યારેક મધ્યરાત્રિએ તો ક્યારેક વહેલી સવારે તો ક્યારેક મધ્યાહ્ન સમયે, એમ અનેક રીતે સભાઓ બોલાવી બોલાવી અતિ ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક વાતો કરી પોતાના અનુયાયીઓના હૃદયકમળને નિર્મળ કર્યા છે, જાણે ઘોર કળિકાળમાં સત્યુગની સ્થાપના કરી છે! માટે આ ગ્રંથનો આપણે જો સંપૂર્ણ લાભ લેવો હોય તો નિત્ય

તેનો અભ્યાસ જરૂરને જરૂર રાખ્યો જોઈએ.

‘વચનામૃત’ એ કાળના ધુમ્મસને ભેટીને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ અને પરમહંસોની અધ્યાત્મજ્ઞાનગોષ્ઠી, આત્મીયગોષ્ઠી સુણવતો અપૂર્વ ધર્મગ્રંથ છે. તેજના પ્રવાહરૂપ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની આ પરાવાણીને ઝીલનારા પરમહંસો પણ લક્ષ્યવેધી મહર્ષિઓ હતા. તેઓ શબ્દવેધી હતા.

શબ્દથી વીંધાઈ ગયેલા ને શબ્દને વીંધી આરપાર નીકળી ગયેલા એ મહાયોદ્ધા હતા. તેઓએ આ ‘અમૃત’ના પ્રવાહને ઝીલ્યો, હૃદયસ્થ કર્યો અને ઘરેલું બોલીમાં આપણી તરફ વહેતો કર્યો.

‘વચનામૃત’ એ ‘અમૃતહૃદ’ અમૃતનો ધરો છે કે જેમાં ડૂબકી મારનારને મૃત્યુનાં વમળ વચ્ચે જ મૃત્યુંજય મોતી મળી આવે તેમ છે. સંસારઝાળથી સંતમ માનવહેંધાંઓને શીતળતાનો સંસ્પર્શ કરાવતું બસો બાસઠ (૨૬૨) શાખાઓમાં વિસ્તરેલું આ મહાદ્રુમ કલ્પવૃક્ષ શ્રીજી મહારાજના ઉચ્ચ વ્યક્તિત્વની ગરિમાને પામવા માટે આપણને લીલો છાંયડો પાથરી દે છે. શ્રીજી મહારાજે પ્રબોધેલા આ વચનામૃતોમાં મહારાજ

સર્વોચ્ચ અનુભવી, આદર્શ સાધક, શાસ્ત્રજ્ઞ, વિચારશીલ, આદર્શ કેળવણીકાર, નિર્વિકારી, નિર્માની, નિઃસ્પૃહી, આદર્શ પ્રવચનકાર, સ્પષ્ટ વક્તા, ગુણ પ્રશંસક, તટસ્થ મૂલ્યાંકનકાર, વૈજ્ઞાનિક અને સર્વોપરી ભગવાન છે તેવું આ સર્વે વચનામૃતોનો અભ્યાસ કરતા જણાઈ આવશે.

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની પરાવાણીમાં સમાજશાસ્ત્ર, માનસ-શાસ્ત્ર, વિજ્ઞાન, રાજનીતિ વગેરે સઘળું સમાઈ જાય છે. આ ‘વચનામૃત’નું અધ્યયન કરતાં આપણને એમ લાગે કે ‘મારા હિતની



જવાત થઈ રહી છે' - તેવી પ્રતીતિ પ્રતિપળ થાય છે.

‘વચનામૃત’ સર્વે આધ્યાત્મિક રત્નોની ખાણસમાન છે. તેમાંથી જેને, જ્યારે, જે રત્ન જોઈએ તે લઈને પોતાના આંતરજીવનને સમૃદ્ધ બનાવી શકે છે.

શ્રીજી મહારાજ વચ. પ્ર.૧ અને મ.૨૨ માં ભગવાનની મૂર્તિને ચિંતામણિ તુલ્ય કહે છે. ચિંતામણી માટે એવું કહેવાયું છે કે જે જે ચિંતવીએ તે પ્રાપ્ત થાય; તો આ મહારાજની પરાવાણીરૂપ અને ચિંતામણી તુલ્ય એમના સ્વરૂપસમ વચનામૃતનું યથાર્થ ચિંતન-મનનપૂર્વક વાંચન-શ્રવણ થાય, અને તે આચરણમાં મુકાય તો ‘અમૃતત્વ’ની પ્રાપ્તિ થયા વગર રહે જ નહિ.

ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યનાં સર્વે આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રોનાં ગ્રંથો-પુસ્તકો-લેખોના મહાસાગરનો ‘વચનામૃત’ના એક બિંદુમાં સમાવેશ કરાયો છે. તેથી આવા સરળ, સુલભ, સુગ્રાહ્ય અને તૈયાર અમૃતબિંદુને છોડીને, મહાસાગરનાં ખારાં પાણી વલોવીને અમૃતને શોધવા જવું, એ નરી મૂર્ખતા છે.

અધ્યાત્મસાધનાનાં ઉત્કૃષ્ટ શિખરો સર કરવા, જીવદશા ટાળીને બ્રાહ્મી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરીને પરબ્રહ્મના પરમ, શાશ્વત અને દિવ્ય આનંદના સાક્ષાત્કાર માટે કોઈ પણ મુમુક્ષુને જરૂરી એટલું બધું જ માર્ગદર્શન યોગ્ય રીતે, યોગ્ય પ્રમાણમાં અને યોગ્ય સમન્વયપૂર્વક વચનામૃતમાં આપવામાં આવ્યું છે. એથી વિશેષ હવે ક્યાંયથી કાંઈ પણ શોધવા-જાણવાની કે સમજવાની જરૂર રહેતી નથી.

આ વચનામૃત ગ્રંથમાં જીવ, ઈશ્વર, માયા, બ્રહ્મ, પરબ્રહ્મ વગેરે આધ્યાત્મિક તત્ત્વો તથા ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ, તપ, ત્યાગ, સંયમ, સેવા, સત્સંગ, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ, બંધન, મુક્તિ, પુનર્જન્મ, કર્મસિદ્ધાંત વગેરે ગહન આધ્યાત્મિક વિષયોનું ખૂબ જ સરળ છતાં સ્પષ્ટ નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે.

સર્વેને માટે સર્વત્ર, સર્વદા અને સર્વપ્રકારે ઉપકારક એવા અધ્યાત્મવિષયનું નિરૂપણ આ વચનામૃત ગ્રંથમાં કરવામાં આવ્યું છે. આ ગ્રંથ, અધ્યાત્મવિષયના-સાધનામાર્ગના સાક્ષાત્કાર અનુભવી અને સર્વજ્ઞ, સર્વશક્તિમાન, સર્વ દોષોથી રહિત, સદા દિવ્ય અને સર્વે કલ્યાણકારી ગુણોના નિધિ એવા સર્વેકારણનાકારણ, સર્વાવતારી, સર્વના નિયંતા, સર્વોપરી પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના સ્વાનુભવામૃતનો સંગ્રહ છે.

આ શાસ્ત્રમાં સર્વશાસ્ત્રોના પરમરહસ્યરૂપ સર્વે સિદ્ધાંતોનો સાર છે, મહારાજે કોઈ પણ પ્રકારના સ્વાર્થ વગર અનંત જીવોના કેવળ આત્મંતિક કલ્યાણાર્થે જ ઉપદેશ આપ્યો છે. તેમજ સૈદ્ધાંતિક તત્ત્વજ્ઞાનને આત્મસાત્ કરવા માટે જીવદશાથી બ્રહ્મદશા સુધીના સાધનામાર્ગનો સમન્વયાત્મક અને વ્યવહારુ નકશો દોરી આપ્યો છે.

વળી, મહારાજે વચનામૃતમાં પોતાની

સર્વજ્ઞતા અને અનુભૂતિને આધારે શાસ્ત્રોના ગહન શબ્દોના મૌલિક, વિશેષ વ્યવહારુ અને અસરકારક અર્થઘટનો કરેલ છે. તેમજ વિશિષ્ટ શબ્દોની સાધક સતત ઉપયોગી વ્યાખ્યાઓ અને સૂત્રાત્મક ઉપદેશ આપેલ છે.

વચનામૃતનું અધ્યયન કરતાં જ શ્રીજી મહારાજ સર્વોપરી ભગવાન છે તેવું જણાઈ આવે છે. કારણ કે ૧૦૭ વચનામૃતોમાં સર્વ અવતારના અવતારી, સર્વોત્કૃષ્ટ, રામકૃષ્ણાદિક સર્વ અવતારના અવતારી, સાક્ષાત્, પ્રગટપ્રમાણ, પ્રત્યક્ષ, નયનગોચર, વગેરે શબ્દોનો પ્રયોગ શ્રીમુખનો વાક્યમાં તેમજ સંતોના વાક્યોથી પણ ‘વડનું જાડને તુવેરનું જાડ’, ‘હાથણી વિચાય ત્યારે તેને ભેંસ જેવડું બચ્ચું આવે ને જૂ વિચાય ત્યારે તેને લીખ આવે એમ’, ‘જેમ તીર ને તીરનો નાખનારો’, ‘રાજા અને ઉમરાવ’, ‘ચક્રવર્તી રાજા ને ખંડિયા રાજા’, ‘તારા ને ચંદ્રમા’, ‘પારસમણિ અને ચિંતામણી’ વગેરે દૈષ્ટાંતોનો અવતાર અને અવતારી માટે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

વચનામૃતમાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જે કાંઈ છે તે બધું જ અદ્વિતીય અને વિશિષ્ટ છે. જો કે વચનામૃત વિશે ગમે તેટલું કહીએ તોપણ પ્રશ્ન તો રહે જ છે કે વચનામૃત માટે શું કહેવું અને શું ન કહેવું ? ખરેખર ! વચનામૃત અદ્ભૂત...અદ્ભૂત અને અદ્ભૂત જ છે. ‘યતો વાચો નિવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સહ’ અર્થાત્ ‘પારને પામ્યા વગર મન સહિત વાણી પણ જ્યાંથી પાછી ફરે છે...’ પરબ્રહ્મના સ્વરૂપનિરૂપણ માટે કહેવાયેલી આ શ્રુતિ પરબ્રહ્મની પરાવાણીરૂપ વચનામૃત માટે પણ પ્રયોજી શકાય તેમ છે. કારણ કે મહારાજે શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યા મુજબ (મદ્રૂપમિતિ મદ્વાણી - શ્લોક - ૨૦૮) એમની આ વાણી એમનું સ્વરૂપ છે, અર્થાત્ એમની મૂર્તિ છે. તેથી તેમના સ્વરૂપરૂપ આ વચનામૃતના મહિમા વિશે જેટલું કાંઈ કહીએ તેટલું ઓછું પડે તેમ છે.

તેથી આપણે સૌ શ્રીજી મહારાજે પ્રબોધેલ આ વચનામૃતની ૧૮૬મી જન્મજયંતીએ સર્વકારણના કારણ ઈષ્ટદેવ ભગવાન શ્રીહરિના ચરણકમળમાં પ્રાર્થના કરીએ કે, હે મહારાજ ! આપના આ વચનામૃતો અમોને નિઃસંશયપણે સમજાય અને તેમનું વધારેને વધારે રસપાન, વચનામૃતોના ગૂઢ રહસ્યોને જાણનારા તેમજ પ.પૂ. ધ.ધુ. ૧૦૦૮ આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. ૧૦૮ ભાવિઆચાર્ય શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજના પૂર્ણરાજીપો પ્રાપ્ત કરનાર પૂ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી જેવા સદ્ગુરુ થકી પ્રત્યક્ષ યા તેમની વચનામૃતોની પારાયણની આજના આધુનિક વિજ્ઞાનીયુગમાં સી.ડી. કે કેસેટોના માધ્યમથી હંમેશા થતું રહે.

વચનામૃત વિશેના આદર્શ મહાનુભાવોના અભિપ્રાયો...

હરિવાક્યસુધાસિન્ધુ: સર્વગ્રન્થશિરોમણી: ।

વિરાજતેડયં સકલસચ્છાસ્ત્રોપરિ સર્વથા ॥



સચ્ચાસ્ત્રાણાં યથા વેદઃ પ્રમાણમધિકંતથા ।

ગ્રન્થોઽયં સર્વથૈવાસ્તિ હેરાસ્યોદ્ભવત્તતઃ ॥

સર્વ ગ્રંથશિરોમણી આ હરિવાક્ય-સુધાસિંધુ બધાં જ સત્યાસ્ત્રોમાં સર્વપ્રકારે ઉન્ન્ટ સ્થાને શોભે છે. જેવી રીતે બધાં જ સત્યાસ્ત્રોમાં વેદ વધારે પ્રમાણભૂત છે, તેવી રીતે શ્રીહરિના મુખકમળમાંથી ઉદ્ભવેલ આ ગ્રંથ સર્વપ્રકારે વધારે પ્રમાણભૂત છે.

- ‘વચનામૃત સેતુમાલા વ્યાખ્યા’ રચયિતા :- આદિઆચાર્ય શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ

ગ્રન્થોઽયં સકલાર્થસાધનકરો દુસ્તકમૂલાપહ્દ
ભક્તિ-જ્ઞાન-વિરાગ-ધર્મ-ભગવન્માહાત્મ્યરત્નાકરઃ ।

અત્ર શ્રીહરિનાઽઽત્મનો હ્યનુભવઃ સચ્ચાસ્ત્રસમ્માનિતઃ
પ્રોક્તોઽસ્તીતિ ભજન્નિમં પ્રતિદિનં સ્યાત્પૂર્ણકામો નરઃ ॥

આ ગ્રંથ સર્વે અર્થો (ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષાદિ)ને સિદ્ધ કરાવનાર, ખરાબ તર્કો (શંકા-કુશંકા)ને મૂળમાંથી નાશ કરનાર અને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ તથા ભગવાનના માહાત્મ્યરૂપી રત્નોની ખાણસમાન છે. અહીં શ્રીહરિએ સત્શાસ્ત્રોને માન્ય એવો સ્વાનુભવ કહ્યો છે. એટલે આનું પ્રતિદિન સેવન કરનાર મનુષ્ય પૂર્ણકામ થઈ શકે છે.

- ‘શ્રીહરિવાક્ય-સુધાસિંધુ’ રચયિતા :- શ્રી શતાનંદ સ્વામી

“એક દિવસ વચનામૃત વંચાવીને કહ્યું જે, ‘આ વચનામૃતના ચોપડામાં ચાર વેદ, ખટશાસ્ત્ર ને અઢાર પુરાણનો સાર છે. તેમાં મહારાજે સિદ્ધાંત વાત કરી છે તેનો અભ્યાસ કરવો.”

- સ્વા. વાતો ૬/૧૮ :- શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી

“વચનામૃત સિવાય બીજે માલ મનાય છે એ મોહ જાણવો.” - સ્વા. વાતો ૪/૧૩૬ :- શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી

મૂર્ધન્ય સાહિત્યકાર વિદ્વાનો

“સહજાનંદ સ્વામીનાં વચનામૃતોનો સંગ્રહ, એ તો ગુજરાતી ભાષાનું એક રત્ન છે. સાધનદશામાં આધ્યાત્મિક અને વિચારમય જીવન ગાળવા ઈચ્છનારને ગુજરાતી ભાષામાં આવું પુસ્તક વિચાર્યા વિના ભાગ્યે જ ચાલે એમ મને લાગે છે. એ પુસ્તકનું મનન અને નિદિધ્યાસન કરી એના સિદ્ધાંતો અને ઉપદેશોને જીવનમાં ઉતારવા પ્રયત્ન કરનાર ઊંચે ચડ્યા વિના રહે જ નહિ. આધ્યાત્મિક સિદ્ધાંતોના રહસ્યથી અને તેનો સાક્ષાત્કાર કરવા માટે વ્યાવહારિક સૂચનાઓથી ભરપૂર આટલું નાનકડું પુસ્તક ભાગ્યે જ બીજું હશે. એ વખતના ગુજરાતી ગદ્યનો એ ઉત્તમ નમૂનો છે. એની ભાષા બહુ મુદ્દાસર, ટૂંકી, એક જ અર્થ દર્શાવનારી, થોડું ભણેલાને પણ સમજાય તેવા સહેલા શબ્દો અને સરળ વાક્યરચનાવાળી અને જરૂર પડે ત્યાં અર્થને

સ્પષ્ટ કરે એવાં દૃષ્ટાંતોવાળી છે. એમાં યોગ્ય ઠેકાણે યોગ્ય શબ્દોનો જ ઉપયોગ દેખાશે. એમાં કોઈ ઠેકાણે ભ્રમકારક, સંશયાત્મક કે મોળી વાત જોવામાં નહિ આવે. એમાં ઠેકાણે ઠેકાણે એ વચનો કહેનારનો સ્વાનુભવ પ્રત્યક્ષ થાય છે.”

- કિશોરલાલ મશરૂવાલા (ગાંધીવાદી ચિંતક)

“એક વાત મને ખાસ સ્પર્શી હોય તો એ છે કે, દરેક વચનામૃતમાં ચોક્કસ તારીખ આપવામાં આવી છે. ભારતના ધાર્મિક ઇતિહાસના વિદ્યાર્થીઓને ભારતીય ઇતિહાસમાં ચોક્કસ તારીખનો અભાવ સતત સતાવે છે. પરંતુ વચનામૃતમાં પ્રત્યેક ઉપદેશની તારીખ ચોક્કસાઈપૂર્વક નોંધવામાં આવેલ છે.

- પ્રો. જહોન કાર્મેન -

(ધર્મોના તુલનાત્મક અભ્યાસના અધ્યાપક, હાર્વર્ડ યુનિ. અમેરિકા)

“શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાના આરંભકાળના ગદ્યસાહિત્યનો ઉત્તમ નમૂનો ‘વચનામૃત’ છે.”

- ફાર્બસ (વિદેશી લેખક)

“વચનામૃત એક અનુપમ ગ્રંથ છે. સાક્ષાત્કાર તો થયો, પણ સાક્ષાત્કારનો રસ્તો સરળ કે વિકટ - જેવો છે તેવો, સ્પષ્ટ રીતે કહેનાર ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ છે. (ગ્રંથની) સરળતા, એની સ્પષ્ટતા, એમાંની તર્કબદ્ધ રજૂઆત વાચકને મુગ્ધ કરી દે છે; હેંચા સોંસરવી એ ઊતરી જાય છે. મનુષ્યના મનમાં જે જે શંકા ઉદ્ભવે એનું ત્યાં જ સમાધાન અને એ એટલું સંતોષકારક હોય છે કે પછી ક્યાંય સંશયને સ્થાન રહેતું નથી... અનેક વિકટ અને ગૂઢ લાગતા વિષયોનું પાકું અને સરળ સ્પષ્ટીકરણ... ટૂંકમાં, મહાત્મા ગાંધીજી રાજકારણમાં પડેલી વ્યક્તિ હતી છતાં એમને સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખસ્થાને બેસાડ્યા, એમજ, એના કરતા પણ વધારે હક્ક-દરજાથી આજે હયાત હોય, તો ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણને પણ સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખસ્થાને બિરાજમાન કર્યા હોત, અને એમની પાસેથી અત્યંત, ઉચ્ચ પ્રકારની સાહિત્યની વ્યાખ્યા આપણે પામ્યા હોત, અને એમ આપણે એક સેવાકાર્ય અને ધર્મકાર્ય પણ કરવાનો સંતોષ લીધો હોત... લેખનકલા સિદ્ધ કરવા માટે કોઈ પણ ઊગતા લેખકે બીજાનાં ગદ્ય વાંચવા ઘટે, એમજ, ‘વચનામૃત’નું ગદ્ય અભ્યાસ માટે પણ ફરી ફરી વાંચવું ઘટે...”

- ચંદ્રવદન ચી. મહેતા (સાહિત્યકાર)

“વચનામૃત માટે આલંકારિક ઉક્તિમાં કહેવું હોય તો કહી શકાય કે ઓગણસમી સદીની ગુજરાતીની ગીતા છે આ.”

- રઘુવીર ચૌધરી (વરિષ્ઠ પત્રકાર તથા સાહિત્યકાર)

“મહત્વની વાત એ છે કે આ ‘વચનામૃત’ સ્વયં સહજાનંદજીએ મંજૂર કરેલાં છે, અને એથી એમાં પાઠભેદને અવકાશ નથી. વચનામૃતની શૈલી સરળ અને અંતરના સુખ સાત્ત્વિક ભાવોને

જાગૃત કરે એવી મર્મસ્પર્શી છે.... ‘વચનામૃત’ ગુજરાતી સાહિત્યનું - અંગ્રેજી અસરથી સર્વથા અસ્પૃષ્ટ મધ્યકાલીન ગુજરાતી ભાષા - સાહિત્યના અંતિમ તબક્કાનું, પણ અર્વાચીન સાહિત્યનો અરુણોદય થવાની તૈયારી હતી, એ સમયમાં પ્રતિષ્ઠિત થયેલું એક સીમાચિહ્ન છે.”

- ભોગીલાલ સાંડેસરા (વિવેચક)

“વચનામૃતનો ગ્રંથ ગુજરાતી ગદ્યસિદ્ધિનું એક શિખર છે.”

- ઉમાશંકર જોષી (સાહિત્યકાર)

❖ “વચનામૃતની ગણના નૈતિક ઉન્નતિ માટેના સર્વોત્તમસત્તાશ્રય તરીકે કરવી જોઈએ. ઉપનિષદ, ગીતા, મહાભારત, રામાયણ, પંચરાત્ર જેવાં ભારતનાં પ્રાચીન ધર્મશાસ્ત્રોનું અગાધ જ્ઞાન વચનામૃતના પ્રત્યેક શબ્દમાં ઠાંસી ઠાંસીને સમાયેલું છે. વચનામૃતની શરૂઆતથી તેના અંત સુધી જેમ જેમ યાત્રિક પોતાની બૌદ્ધિક યાત્રા આગળ ધપાવે છે, તેમ તેમ તે કેવળ ભાષાશૈલીની સરળતાથી જ પ્રભાવિત નથી થતો, પરંતુ તદુપરાંત તેના મન અને હૃદય પર અવશ્યપણે થતી જબરજસ્ત અસરથી પણ તે જરૂર પ્રભાવિત થાય છે.

આ ગ્રંથમાં ગુરુ-શિષ્ય વચ્ચે થયેલ ગોઠડી-વાર્તાલાપનું આલેખન કરવામાં આવ્યું છે. આ જ્ઞાનગોષ્ઠીમાં ગુરુ તત્ત્વજ્ઞાન તથા ધર્મનાં ઊંડા ઊંડા રહસ્યો તથા અતિ ગહન સિદ્ધાંતોની છણાવટ કરે છે. આ છણાવટમાં જે પણ કાંઈ સિદ્ધાંત કે વિચાર સ્થાપિત થયો છે, એને કેવળ ચર્ચામાં જ નહિ રાખતાં એની વ્યવહારુ અસર વ્યક્તિગત જીવન પર શું છે, તેનો પણ ખુલાસો કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રશ્નોત્તરી દ્વારા ઉપદેશ આપવાની પદ્ધતિ બધાં જ પ્રાચીન શાસ્ત્રોની એક વિશિષ્ટ લાક્ષણિકતા છે. શંકરાચાર્ય પણ ખરેખર સાચું જ કહે છે, ‘સૂક્ષ્મ અને રહસ્યમય બાબતોને સરળતાથી પ્રકાશિત કરવા માટે અર્થાત્ સમજાવા માટે ગુરુ-શિષ્ય વચ્ચેની પ્રશ્નોત્તરી ખૂબ જ ફાયદાકારક નીવડે છે.’

આપણે નિઃશંકપણે કહી શકીએ કે વચનામૃત ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનના સાહિત્યક્ષેત્રમાં ખૂબ જ આગવું અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. તેમાં આજના સમાજમાં પ્રવર્તમાન અનિષ્ટો દૂર કરવા માટેના સચોટ અને સક્ષમ ઉકેલો-ઉપાયો છે. એની સાબિતી એટલી જ કે વચનામૃત દ્વારા લાખો માણસોનાં મન અને હૃદયમાં જીવનના આદર્શો પ્રત્યેની લાગણી જાગી છે, માનવતા માટેનો આદર્શ પ્રગટ થયો છે અને સંપ્રદાયના હજારો ભક્તો-સંતો સમાજની દુર્દશાને સુધારવા માટે જીવનોદ્ધારના કાર્યમાં વણથંભ્યા સતત લાગી રહ્યા છે.

વચનામૃતમાં ભગવાન સ્વામિનારાયણના તત્ત્વજ્ઞાનના સમ્યક્પણાનો ખ્યાલ આવે છે. તે તત્ત્વજ્ઞાન સમગ્ર માનવજીવન અને માનવ અનુભવોને સર્વાંગી દૃષ્ટિકોણથી જુએ છે. તેથી તો તેમાં સૈદ્ધાંતિક અને વ્યવહારુ એમ બંને રીતે વિચાર અને વર્તનની કેળવણી તથા તેના

નિયમનની વાત કરી છે.”

- પી.બી. વિદ્યાર્થી, (તત્ત્વજ્ઞાન અધ્યાપક, રાંચી યુનિ.)

“સંપ્રદાયનો મૂળ ગ્રંથ ‘વચનામૃત’ તરીકે ઓળખાય છે. આ ગ્રંથે પ્રદેશ (ગુજરાત)ના પ્રાકૃત સાહિત્યના એક સર્વોત્કૃષ્ટ ગ્રંથ તરીકેનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરી લીધું છે. એટલું જ નહિ, પણ આ ગ્રંથ વિશ્વનાં સમગ્ર ઉચ્ચતમ ધર્મશાસ્ત્રોની સાથે ઊભો રહેશે. વચનામૃતમાં સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતોનો સાર આલેખાયો છે. પરંતુ તે કેવળ તાત્ત્વિક ચર્ચાનું શાસ્ત્ર નથી. જે પણ કંઈ થોડીઘણી તત્ત્વની ચર્ચા આવે છે, તે પણ સંપૂર્ણપણે ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક ઘડતર માટે નોંધાઈ છે, કે જે વક્તાનું એકમાત્ર લક્ષ્ય હતું. આ જ કારણથી એમાં અનુભૂતિનો એક ચોક્કસ રણકાર છે, અને વચન તથા વિચારનો સુંદર સંવાદી સમન્વય થતો જોવા મળે છે. આટલા વિશાળ ગ્રંથનાં સેંકડો પૃષ્ઠોમાં તમને એક પણ બિનજરૂરી શબ્દ કે અસ્થાને આવેલો વિચાર, કે જે મૂળ મોક્ષ વિષયથી જુદો પડતો હોય, તે મળવો ભારે કઠણ પડશે. ખરેખર, વચનામૃત એ એક વિશિષ્ટ કૃતિ છે, અને ભગવાન સ્વામિનારાયણને એક ઉત્તમકોટિના આચાર્ય તરીકે બિરદાવે છે.

આ ગ્રંથમાં શુદ્ધ સિદ્ધાંતોને એટલી સાદી, સરળ છતાં એટલી જ રસાળ શૈલીમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા છે કે અભણને અઘરું ન લાગે અને વિદ્વાનને સહેલું ન લાગે. વળી, તેમાં જે પચાવવા માટે સક્ષમ હોય તેમના માટે ભારે ખોરાક પણ છે, અને જે ભારે ખોરાક પચાવી શકે એમન હોય તેમના માટે હળવો ખોરાક પણ છે. આ ગ્રંથની એક ખાસ વિશિષ્ટતા એ છે કે પ્રત્યેક ઉદ્બોધનના પ્રારંભ પૂર્વે ભગવાન સ્વામિનારાયણનું ચિત્રાત્મક વર્ણન આવે છે. કેવળ વાતોને જ રજૂ ન કરવી, પરંતુ વક્તાને પણ એટલું જ પ્રાધાન્ય આપવું, એ આ વર્ણનનો હેતુ છે, જેથી એમનું વ્યક્તિત્વ પણ વાચકોના મનમાં સ્થાપિત થાય...

સમગ્રપણે જોતાં ‘વચનામૃત’ હિંદુ શાસ્ત્રનો એક સર્વોત્તમ ગ્રંથ છે. એક આદર્શ આચાર્ય, ઉપદેષ્ટા તરીકે ભગવાન સ્વામિનારાયણને ઓળખવા માટે આ ગ્રંથ એક જ પૂરતો છે.”

- મણિલાલ પારેખ (ધર્મવિષયના પ્રાધ્યાપક)



મકરસંક્રાંતિ - ઉત્તરાયણ પર્વ

સંક્રાંતિનો અર્થ છે સૂર્યનું એક રાશિમાંથી બીજી રાશિમાં પ્રવેશવું. જે રાશિમાં સૂર્ય પ્રવેશે, તેને સંક્રાંતિ કહેવાય છે. મકરસંક્રાંતિ એટલે જ્યારે સૂર્ય પૃથ્વીની આસપાસની પરિભ્રમણની દિશા બદલી ઉત્તર તરફ ખસે અને ધન રાશિમાંથી મકર રાશિમાં પ્રવેશે છે, તે ઘડી. તેને ‘ઉત્તરાયન’ પણ કહે છે. આ દિવસથી દહાડો વધતો જાય છે.

આજથી ૮૦ વર્ષ પૂર્વેના પંચાંગો પ્રમાણે આ ઉત્સવ બારમી કે તેરમી જાન્યુઆરીના દિવસે ઊજવાતો. પરંતુ હવે વિષુવ (સમાન દિવસ અને રાત્રિનો કાળ)ના અગ્રગમન(અયન)ના કારણે ચૌદમી જાન્યુઆરીએ મનાવાય છે. આ પ્રકૃતિનો ઉત્સવ છે. જેનું ધાર્મિક કાર્યો કરવા માટેનું પણ મહત્વ બતાવાયું છે.

દેવીપુરાણ કહે છે : સંક્રાંતિ ખૂબ જ સુખમસમયમાં સંપન્ન થાય છે. સ્વસ્થ-સુખી માણસ એક પલકારો મારે તેનો ત્રીસમાં ભાગનો સમય ‘તત્પર’ કહેવાય છે. તે તત્પરનો સોમો (૧૦૦મો)ભાગ ‘ત્રુટિ’ કહેવાય છે. ત્રુટિના પણ સોમા ભાગના સમયમાં સૂર્ય બીજી રાશિમાં પ્રવેશી જાય છે, અને એ સંક્રાંતિ કહેવાય છે.

આમ તો ગ્રહોની પણ સંક્રાંતિ થાય છે. તથા સૂર્યની અન્ય રાશિઓમાં પણ સંક્રાંતિ થાય છે, પણ તે આવી અતિ પવિત્ર નથી ગણાતી, પરંતુ સૂર્યની મકરસંક્રાંતિ જૈમિનિ ઋષિના મત પ્રમાણે તેની સંક્રાંતિપૂર્વેની અને પછીની ૧૬ ઘટિકા (અર્થાત્ કુલ ૧૨ કલાક ૪૬ મિનિટ) પુણ્યકાલ ઘોષિત કરવામાં આવ્યો છે. આ દરમિયાન યથાશક્તિ ગાય, ભોજ્ય પદાર્થો, વાહન, વસ્ત્ર, પુષ્પ, ઘાસ વગેરેના દાન પુરોહિતો, અભ્યાગતો અને ત્યાગીઓને યથાવ્યય રીતે આપવામાં કોટિગણું પુણ્ય ગણવામાં આવે છે તેમ નિર્ણયસિન્ધુમાં બતાવેલ છે.

સૂર્યના આ સંક્રાંતિકાળને લોકો પતંગ ઉડાડીને વધાવે છે. પૃથ્વી પરનો અંધકાર ઝડપથી ખસે છે. દિવસ મોટો બને છે એટલે શુભ દિવસોનો પ્રારંભ થાય છે. આથી જ મોટાભાગના હિન્દુઓ મકરસંક્રાંતિ પછી મૃત્યુ આવે તો તેને સારું મૃત્યુ માને છે. ભીષ્મપિતામહે આ દિવસ સુધી પોતાનું મૃત્યુ રોકી રાખ્યું હતું.

આજના જ્યોતિષ શાસ્ત્ર પ્રમાણે શિયાળામાં ઉત્તર-અયન સમય ૨૧ ડિસેમ્બરે થાય છે, ને તે દિવસે સૂર્ય ઉત્તર તરફ ગતિ કરે છે. પરંતુ ભારતીય લોકો હજુ પ્રાચીન પદ્ધતિઓ પ્રમાણેના પંચાંગોનો સહારો લે છે, તેથી ૧૪મી જાન્યુઆરીનો દિવસ વર્ષોથી ઊજવાતો આવ્યો છે, આમ ઉપરોક્ત મકરસંક્રાંતિ કરતાં આપણે ૨૩ દિવસ પાછળ છીએ.

આ દિવસે તલનો મહિમા કેમ વધ્યો છે, તે કહેવું કઠણ છે. છતાં શાસ્ત્રોક્ત પ્રમાણે શિયાળામાં તૈલી પદાર્થ ભોજનમાં લેવાથી

સ્વાસ્થ્યવર્ધક ગણાતું હોવાનું સંભવિત છે. શાતાતપ સ્મૃતિ કહે છે : ‘તલનું દાન, તલયુક્ત જળથી તર્પણ, તલનો અગ્નિમાં હોમ અને તલ ખાવાથી મનુષ્ય સ્વાસ્થ્યની દૃષ્ટિએ સફળ રહે છે.’

આજે આ ઉત્સવે ધાર્મિક કરતાં સામાજિક સ્વરૂપ વિશેષતઃ ધારણ કરી લીધું છે. પરંતુ સંક્રાંતિના વિદ્વાનોએ કરેલા અર્થો આપણે સમજવા જોઈએ, જે આપણા જીવનમાં ક્રાંતિ લાવે છે.

સંક્રાંતિ એટલે સંપૂર્ણ ક્રાંતિ, જે વિચારક્રાંતિથી સિદ્ધ થાય છે. શુભ વિચારોનો અશુભ સામેનો વિજય એ છે સમ્યક્ ક્રાંતિ.

સંક્રાંતિ એટલે સંગ-ક્રાંતિ. મહત્ પુરુષોનો સંગ આપણા જીવનને વિકાસ આપી શકે છે. આથી જ દુર્જનોનો સંગ છોડી સત્પુરુષનો સંગ કરવો જોઈએ.

સંક્રાંતિ એટલે સંઘક્રાંતિ. ‘સંપ-સુહૃદભાવ-એકતા’ એ વિપુલ શક્તિનો અદ્ભૂત સ્રોત છે. જેમાં સર્વ શુલ્લક ભેદો મટી જાય છે.

આજારૂપી દોરીથી પ્રભુરૂપી પતંગને જો વશ કરી શક્યા તો આપણને આ ત્રણે સંક્રાંતિનો અનુભવ આપણા વ્યક્તિગત જીવનમાં જરૂર થાય છે. અરે ! શ્રીજી મહારાજ તો ઉચ્ચકક્ષાની વાત કરતા પતંગનું દૃષ્ટાંત આપીને વચ. વડતાલના ચોથામાં કહે છે : “જેમછોકરા પતંગને ઉડાડે છે તેવી રીતે મૂર્તિરૂપી પતંગને પોતાની વૃત્તિરૂપી જે દોરી તેણે કરીને મૂર્તિને ઊંચી ચઢાવે અને વળી પાછી હેઠી લાવે અને અડખે-પડખે ડોલાવે.”

આ દિવસે દાનનો ખૂબ જ મહિમા કહ્યો છે. તેથી આજે સૌ વિવિધ પ્રકારના દાન કરી પુણ્યપ્રાપ્તિ કરે છે. સત્સંગિજીવનમાં આ દિવસે દાન દેવાનો મહિમા બતાવતા ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ કહે છે : “જે પુરુષ પોષ માસમાં, દ્વાદશીમાં, નારાયણ ભગવાનનું ભક્તિથી પૂજન કરીને જ બ્રાહ્મણોને જમાડે તથા ભગવાનના એકાંતિક સાધુઓને જમાડે તેને વાજપેય યજ્ઞનું પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.” તેમાં પણ આ ચાલુ વર્ષમાં તો આ મકરસંક્રાંતિના દિવસથી એક માસ સુધી અર્થાત્ મહા સુદ પૂનમસુધી માઘસ્નાનનો શુભારંભ થાય છે. આ માઘસ્નાન સ.જી.પ્ર. ૪, અધ્યાય ૧૮માં વિધિ સહિત બતાવેલું છે - જે કરવાથી મનુષ્યને એક માસ સુધી માસોપવાસ કરવાથી જે ફળ પ્રાપ્ત થાય તેટલું જ ફળ થાય છે. આ બાબત ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ પોતે જ કહે છે કે માઘસ્નાન કરવાથી એવું કોઈ પાપ નથી કે જે રહેવા પામે અર્થાત્ માઘસ્નાનથી તમામ પાપો બળી જાય છે, એવું માહાત્મ્ય છે. “...જે પુરુષ આ ઠંડીના સમયમાં વસ્ત્રો, લાકડાં તથા ઊનના કામળા બ્રાહ્મણોને આપે છે તે નિરંતર સુખેથી વૃદ્ધિ પામે છે.”

સરધામધામમાં સૌપ્રથમવાર શ્રીજી મહારાજની પધરામણી

ભગવાન શ્રીહરિના પ્રથમ આગમનના ૨૦૩ વર્ષમાં પ્રવેશ નિમિત્તે કોટિ કોટિ વંદના...

સ.ગુ. રામાનંદ સ્વામીએ જેતપુરમાં સહજાનંદ સ્વામીને પોતાને સ્થાને આરુઢ કરીને ઉદ્ધવ સંપ્રદાયની ધર્મધુરા સોંપી. પછી ફણેણી ગામમાં રામાનંદ સ્વામી અંતર્ધાન થયા. ત્યાર બાદ ભગવાન શ્રીહરિ ગામડાઓમાં વિચરણ કરવા લાગ્યા. ધોરાજી, ભાડેર, માણાવદર, પીપલાણા, અગત્રાઈ, માંગરોળ, કાલવાણી, લોજ, મેઘપુર, ગોંડળ, બંધિયા, પીપળીયા વગેરે ગામોમાં ઉત્સવ-સમૈયા કરતા કરતા અને ભક્તજનોને સુખ આપતા સં. ૧૮૫૮ના માગશર સુદ-નવમીને દિવસે સરધારપુરમાં પધાર્યા. આ પ્રસંગ 'શ્રીહરિચરિત્રામૃતસાગર' પૂર-૩ તરંગ - ૫૪ થી ૬૧ સુધી લખવામાં આવ્યો છે. ભગવાન શ્રીહરિ પીપળીયાથી નીકળી રસ્તામાં રાજાઓ સાથે વિનોદ કરતા સરધાર આવે છે તે જોઈશું.

સરધારમાં આગમન

ભગવાન શ્રીહરિએ પીપળીયાના ભક્તજનોને સત્સંગમાં વર્તવાની રીત કહી. પછી સરધારને માર્ગે ચાલ્યાં. ઘોડો હણહણાટ કરી ગગન ગજાવતો હતો. સહુ રાજાઓએ બુકાનીવાળી ભાલા હાથમાં લીધા હતા. ત્યારે શ્રીહરિ રાજાઓને કહે : 'તમારે જ્યારે યુદ્ધ થાય ત્યારે તમે ઘોડાને તથા આયુધને કેવી રીતે ફેરવો? આ ભૂમિ મેદાન જેવી આવી છે. બધાં ગામ પણ દૂર છે, માટે કરી બતાવો.' ત્યારે સવારો ભાલાનો ખેલ કરવા લાગ્યા. તે દેખીને શ્રીહરિએ વખાણ કર્યા.

પછી માર્ગમાં ચાલતાં રાજાઓને શ્રીહરિ પૂછતાં કે, 'તમારા ઘોડાની કઈ જાત છે?'

ત્યારે તેઓ કહેતા : "આ બધા ઘોડા જાતવાન છે. આ માણેક, આ લાલ, આ રોજો, આ ફુલમાળ, આ બેરી, આ હરણી, આ વાંગળી, આ વીજળી, આ બોદલી, આ તાજણ, આ

ભૂતડી, આ છોગાળી, આ સિંગાળી, આ કરડી, આ પંખણ, આ પિંછણ, એવી બધી જુદી જુદી જાતની છે. તેમાં માણકી શ્રેષ્ઠ ગણાય છે."

ગઢપુર શહેરના અભય રાજા છે. તે બધી ગોદડકાની જાતિમાં શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. મોટા મોટા બીજા રાજાઓ તેમને માને છે. ત્યાં તમે જાઓ તો તમને તે નમશે અને માનશે. જેવો મનુષ્ય તેવું તે સન્માન કરે છે. તમારી રીત દેખીને તે અધિક માનશે. તેમના પિતરાઈ ભાઈ જીતેન્દ્ર (જીવો ખાયર) છે. તેનો તે વિશ્વાસ કરતા નથી. લીધેલી વાત મૂકે નહીં. એવા ટેકદાર છે. તે તમને માણકી ઘોડી પણ આપશે.

એમ વાત કરતાં શ્રીહરિ સરધાર આવ્યા. શ્રેષ્ઠ તળાવ જોઈને શ્રીહરિ બોલ્યા : 'આ સરોવર ઉપરથી શહેરનું નામ પડ્યું છે.'

મુક્તમુનિ કહે છે : 'આ રાજાનું રાજ્ય મોટું છે. રામાનંદ સ્વામી આ તળાવમાં બહુ વાર નાહ્યાં છે. માટે તમે પણ જેટલા દિવસ રહો તેટલા દિવસ આમાં નહાઓ.'

ત્યારે શ્રીહરિએ જળ ગાળીને મંગાવ્યું, અને ગુરુપ્રસાદ જાણીને પીધું. અને બહુ મીઠું છે એમ વખાણ કર્યા.

પુરથી ઉત્તર બાજુ રહેલા તે સરોવરની પાળ પર શ્રીહરિ



બેઠા. સરોવરનો દક્ષિણ તટ વિવિધ પથ્થરોથી ચતુરાઈથી બાંધેલો હતો. ચારે બાજુ વૃક્ષોની છાયા હતી. પુરની ચારે બાજુ કિલ્લો તથા બુરજ હતાં. દરવાજાને મોટા મોટા કમાડ હતા. ત્યાંના રાજા તોંગાભાઈ વેરાભાઈ ખબર જાણીને સવારી લઈને આવ્યા. શ્રીહરિને દંડવત્ કરી પગે લાગ્યાં. મુક્તમુનિને પણ પગે લાગ્યાં. પાંચ દશ મશાલો કરાવી. બીજા ભક્તો હડાભાઈ, કમળશી શાહ, ગોવર્ધન. ઈન્દ્રજી તથા પ્રેમો મેરાઈ, ભીમો, વીરમ, અને વસુ ખવાસ તથા ખોજા અભરામ તથા વશરામ, તથા દ્વિજ દેવરાજ તથા લાડકી અને આણંદી બે બાઈઓ તથા અગરબાઈ વણિક એ બધા હરિભક્તો આવ્યા હતા. સદાવ્રતમાં કામ કરતા સાધુઓ રામદાસ તથા બીજા પણ સામા આવ્યા.

શ્રીહરિને હાથ જોડી રાજા કહે : “મહારાજ ! આપ સંઘ લઈને આવ્યા તે બહુ સારું થયું, ખબર સાંભળી અમને અતિ આનંદ થયો છે. આ તો રામાનંદ સ્વામીનું ગામ છે. તમે પહેલી વાર આવ્યાં છો. રામાનંદ સ્વામી બહુ આનંદ કરાવતા. વૃદ્ધની સાથે વૃદ્ધ અને બાળકની સાથે બાળક બની જતા. તમે તેમની ગાદીએ બેઠા છો. તમારો પ્રતાપ તેથી પણ અધિક સંભળાય છે. ધ્યાન અને સમાધિ આપ બહુ પ્રકારે કરાવો છો.”

રાજાની પ્રાર્થના સાંભળી શ્રીહરિ તૈયાર થયા. વાજિંત્રો વાગવા લાગ્યાં. સુંદર શણગારેલા ઘોડા ઉપર શ્રીહરિ વિરાજ્યા. પુરવાસી જનો દોડીને દર્શન કરવા આવ્યાં. શ્રીહરિની મૂર્તિ જોઈને સૌની વૃત્તિ સ્થિર થઈ જતી હતી. અને ચિત્રમાં ચિતરેલા હોય તેવા દેખાતા હતા. ડંકા, નિશાન અને નોબત તથા બંદૂકના અવાજ અને જય જયકાર ધ્વનિ સાથે સવારી ચાલતી હતી. લોકો કહેતા કે ‘આજે શ્રીહરિનાં દર્શનથી અનંત જન્મના પાપનો લય થયો છે. આજે જન્મ સફળ થયો છે.’

શ્રીહરિ રાજભવનમાં આવીને ઉતર્યા. સુંદર હીંડોળા ખાટ ઉપર ગાદી-તકીયા બિછાવીને રાજાએ બેસાડ્યા. બીજાને ઘટે તેમ ઉતારા આપ્યાં. મુકુંદ અને જયાનંદ વર્ણીએ રસોઈ તૈયાર કરી. શ્રીહરિ પાસે આવી જમવા પધારવાની વિનંતી કરી. શ્રીહરિ જમવા માટે ઊભા થયા. સાથે સંત તથા રાજાઓને પણ લીધા. લવીંગ નાંખીને કમોદનો ભાત કર્યો હતો. થાળ ભરીને શ્રીહરિની આગળ લાવ્યા. ધોયેલી ખાંડ તથા તાજા દૂધ અને ઘી પણ લાવ્યા. શ્રીહરિ પાપડ અને ભજ્યાં સાથે જમ્યા. રીંગણનું શાક પણ ઘી અને રાઈ નાંખીને બનાવ્યું હતું. તે શ્રીહરિ ભાવપૂર્વક જમ્યા અને સંત તથા રાજાઓને પીરસીને જમાડ્યાં. પુરના રાજાને પણ બેસાડીને શ્રીહરિએ પીરસ્યું. મુકુંદ વર્ણી ભાત પીરસતા અને ઘી, ખાંડ અને દૂધ શ્રીહરિ પીરસતા. દૂધની રેલમછેલ મચાવી. જેવો ભક્તને ભાવ હોય તેવી શ્રીહરિ લીલા કરે છે. જમ્યા પછી ખાટ ઉપર આવીને બેઠા, મુક્તમુનિ પાસે

વાજિંત્ર સાથે કીર્તન ગવડાવ્યા.

પછી શ્રીહરિ કહે : “તુલસીદાસ અને સૂરદાસ જેવાં જ તમારા પદ છે, તે અમને ગમે છે. તે બંને કવિ સૂર્ય અને ચંદ્ર જેવા જગતમાં થયા. પણ તેમને તમારા જેવો યોગ નહોતો. એટલો ફેર છે.”

મધ્યરાત્રિ થઈ ત્યારે ગાન બંધ કરાવી પોઢી ગયા. પ્રભાત થતાં સંતો ભજન કરવા લાગ્યાં. શ્રીહરિ જાગી ભજન સાંભળવા લાગ્યાં. અને સંતની શ્રદ્ધાને વખાણવા લાગ્યા. સૂર્ય ઉદય થતાં ભાડેર ગામના રાજા વાઘજીભાઈ ઘેર જવાની રજા લેવા માટે આવ્યાં. ત્યારે પુરના રાજા તોંગાભાઈ તાણ કરવા લાગ્યાં. અને કહ્યું : “તમે કોઈ દિવસ અહીં આવતાં નથી. તમને કોટિ વાતે પણ જવા નહીં દઈએ. રામાનંદ સ્વામીને માગશર સુદ તેરશે સ્વધામ ગયે એક વર્ષ થશે. બે દિવસ પછી તે તિથિ આવે છે. તે ઉત્સવ અહીં કર્યા પછી રજા મળશે. ફરતાં ગામના હરિભક્તો પણ આવશે. ત્યારે શ્રીહરિએ પણ તેમને બે દિવસ પછી જવાનું કહ્યું તેથી તે રહ્યા.”

પુરના રાજાએ શ્રીહરિના નામની કંકોતરી લખાવી. વિપ્રો તે લઈને ગયા. પછી શ્રીહરિએ સ્નાન કરવા જવા તૈયારી કરી. સંત-હરિભક્તો સાથે કીર્તન ગાતા સરોવર પર જઈને સ્નાન કર્યું. શ્રીહરિ તરતા તરતા આગળ ગયા. વારંવાર ડૂબકી ખાઈ બહુ વાર થાય ત્યારે બહાર નીકળતા. એમ જળકીડા કરી પછી બહાર નીકળ્યા. સુંદર સોનેરી બુઢાદાર વસ્ત્ર પહેરી તથા સોના મોતીનાં આભૂષણો ધારી સુવર્ણનાં સાજે યુક્ત અશ્વ પર બેસી વાજતે ગાજતે પુરમાં ચાલ્યાં. તે સમયે આનંદમુનિ વગેરે પાંચસો જેટલા બીજા સંતો પણ દરવાજા પાસે આવી મળ્યા. શ્રીહરિ અશ્વથી ઊતરીને તેમને મળ્યા અને કુશળ સમાચાર પૂછ્યા. માર્ગમાં પુરજનો દર્શન કરી પૂજા કરતા હતા. મૂર્તિ જોઈ કેટલાકનાં નાડીપ્રાણ ખેંચાઈ જતા હતા. મુકામ પર આવી હિંડોળાખાટે વિરાજ્યા. રસોઈ તૈયાર થઈ ત્યારે મુકુંદવર્ણીના બોલાવવાથી શ્રીહરિ પીતાંબર પહેરી જમવા ઊઠ્યા.

વિવિધ પ્રકારના ભોજનો શ્રીહરિ જમવા લાગ્યા. સંત-હરિભક્તો દર્શન કરતા હતાં. થોડા થોડા બધા ભોજનો જમી, શ્રીહરિએ મુખ ધોઈને મુખવાસ લીધો. પછી સંતોને પીરસીને જમાડ્યા. સંતો કાષ્ઠના પાત્રમાં બધા અન્ન મેળવી જળ છાંટી ગ્રાસે ગ્રાસે શ્રીહરિને સંભારતા ભોજન જમવા લાગ્યા. સહુ સાથે જમી સાથે ઊઠતા, કોઈ કોઈના મન જુદાં નહોતાં. એક બીજાના સુખે સહુ સુખી હતા, ખાવું, સૂવું સૌનું એક સરખું હતું. પરસ્પર મહિમાથી હાથ જોડતા. તેમનું આવું વર્તન જોઈ સૌ પગે લાગતા. દેવથી પણ અધિક માનતા. જમ્યા પછી સંતો-ભક્તોની સભા થઈ.

ક્રમશઃ



ધાર્મિક વિધિ-વિધાન

સાધુ દિવ્યસ્વરૂપદાસ
ગુરુ : પૂ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી
(સરધાર)



શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં હજારો શહેરો અને ગામડાના, સેંકડો મંદિરોમાં, લાખો ઘરોમાં નિત્ય સવાર-સાંજ ગૂંજતી સત્સંગમાં જેને 'મા' નું બિરુદ પ્રાપ્ત થયેલું છે તે મુક્તાનંદ સ્વામી રચિત આરતી

જય સદ્ગુરુ સ્વામી...

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં પણ નિત્ય-સાધનાનું એક મહિમાસભર અંગ બની રહી છે તેવી સદ્. મુક્તાનંદ સ્વામી રચિત 'જય સદ્ગુરુ સ્વામી...' આરતીનું પદ રચાયું તેનો ઇતિહાસ આપણે આ લેખના માધ્યમથી જાણીને તેના માહાત્મ્યનો આસ્વાદ અનુભવીએ...

સંવત ૧૮૫૮ની પ્રબોધિની એકાદશી(તા. ૧૬-૧૧-૧૮૦૧)ના રોજ જેતપુર ગામે સર્વત્ર જયજયકાર થઈ ગયો. વાજાં ને શરણાયું વાગી. ઢોલ-નોબતના નાદ ગૂંજ્યા. માનુનીઓએ મંગળ ગીતો ગાયાં. કારણ કે ગુરુ રામાનંદ સ્વામીએ નાનકડા એકવીસ વર્ષની વયના યુવાન સહજાનંદ સ્વામીને ધર્મધુરા સોંપી. એમનાથી ચોવીસ વર્ષ મોટા મુક્તાનંદ સ્વામીએ પણ આ નવા આગંતુકને ગુરુવચને વધાવી લીધા, સ્વીકારી લીધા.

બરાબર એક માસ પછી માગશર સુદ ૧૩ (તા. ૧૭-૧૨-૧૮૦૧)ના દિવસે રામાનંદ સ્વામીએ દેહત્યાગ કર્યો. રામાનંદ સ્વામીનું બારમું (ઔર્ધ્વદેહિકવિધિ) કરીને મુક્તાનંદ સ્વામી કચ્છમાં વિચરણ કરવા ગયા.

આ બાજુ રામાનંદ સ્વામી ધામમાં ગયા પછી તરત સહજાનંદ સ્વામીએ પોતાનું કાર્ય આરંભી દીધું. અનેકને પોતાની સલુણી મૂર્તિમાં ખેંચવા લાગ્યા. અન્નક્ષેત્રો ખોલ્યાં. ગરીબોનાં પેટ ઠાર્યાં. વિષ્ણુયાગ કરાવ્યા, બ્રાહ્મણોને ભોજન ને દક્ષિણાથી તૃપ્ત કર્યા, જમતા થાકે ત્યાં સુધી જમાડ્યા.

આ સૌમાં ધ્યાનખેંચનાર તત્ત્વ હતું: સમાધિ.

જે કોઈ દર્શને આવે તેને પોતે ફરેણી ગામમાં ઉદ્ધોષિત કરેલ 'સ્વામિનારાયણ' મંત્રનો જાપ કરાવતા. ધ્યાનમાં બેસારી સમાધિ કરાવતા. સમાધિમાં જનારનાં નેત્રો, મટકાંરહિત થઈ જતાં. શરીર પર અંગાર મૂકે તો પણ ખબર પડતી નહિ. સમાધિમાં મુમુક્ષુને ભગવાનનાં દર્શન થતાં. કોઈ પાપી જીવ આવતા તેમને પણ સમાધિ લાગી જતી અને પાપનું ફળ ધોરતમ નરક છે એ સત્ય સમજાતું. ક્યારેક યમદૂતોના માર પણ ચખાડતા. મેઘપરનો મૂળજી લુવાણો કે ગોંડળના શેખજી પઠાણ જેવાની શેતાનિયત આ સમાધિમાં ધોવાઈ ગઈ. જે તે ધર્મના અનુયાયીઓને એમના ઈષ્ટદેવના તથા ઈષ્ટદેવના સ્થાનનાં દર્શન કરાવતા. શ્રીજી

મહારાજ પોતે અવતારોના અવતારી છે, સર્વ અવતારો એમનામાં લીન

થઈ જાય છે, સૂર્યમાં નક્ષત્રોનું તેજ જેમ લીન થઈ જાય તેમ આ સત્ય સમાધિવાળાને સમજાઈ જતું.

જેને સમાધિમાં અક્ષરધામનાં દર્શન થતાં તેમને આ લોકનું સુખ વિષ્ટા જેવું તુચ્છ થઈ જતું. તેઓ સમાધિમાંથી જલ્દી બહાર આવતા નહિ, પરાણે લાવવા પડતા. તે બ્રહ્મપુર, વૈકુંઠ, ગોલોક, બદરિકાશ્રમ, શ્વેતદ્વીપ વગેરે સ્થાનકોની વાતો કરતા. તે તે સ્થાનોનું વર્ણન કરતા. માનવ શરીરની અંદરની રચના કહી દેખાડતા. બ્રહ્માંડની ગતિ ને રચના વર્ણવતા.

આમ, શ્રીજી મહારાજનો પ્રૌઢ પ્રતાપ ખૂબ વિસ્તર્યો. સં. ૧૮૫૮ની પ્રબોધિની એકાદશી નજીક આવી. મહારાજને મુક્તાનંદ સ્વામી યાદ આવ્યા, પત્ર લખી કોઈ સાથે મોકલવાની તજવીજ કરતા ત્યાં જ ભુજના સુંદરજી સુથાર મહારાજનાં દર્શન કરી કચ્છ જવા વિદાય લેવા આવ્યા. મહારાજ બહુ રાજ થયા ને કહ્યું: 'મુક્તાનંદ સ્વામીને કહેજો દર્શન દેવા પધારે' - એમ કહી મયારામભટ્ટ પાસે પત્ર લખાવ્યો. ને સુંદરજી સુથાર સાથે કચ્છ મોકલાવ્યો.

શ્રીજી મહારાજનો પત્ર કચ્છ જઈ સુંદરજી સુથારે મુક્તાનંદ સ્વામીને આપ્યો. એમણે વાંચ્યો અને મહારાજને મળવા એમનું હૈયું વિહ્વળ થયું. પરંતુ એ પત્ર સાથે બીજો પણ એક પત્ર મયારામભટ્ટે લખ્યો હતો.



એમણે લખેલું કે ‘સ્વામી ! તમે તો કચ્છ ગયા ઘણો સમય વીતી ગયો, અહીં આ નારાયણમુનિએ ધર્તિંગ આદર્યા છે. બધી નાત-જાતને એક આસને ભેળી કરે છે. કોણ જાણે એ શું કરે છે, તે ખબર પડતી નથી. દૃષ્ટિ કરે છે ને લોકો મડદાની માફક પડે છે. નાડી બરાબર ચાલુ હોય પણ આખું અંગ નિશ્ચેતન થઈ જાય છે. લોકો પણ એવા છે કે આ તરકટ જોવા ટોળે વળે છે, ભજનમાં ભળે છે. આપણા નવા સહજાનંદ સ્વામી ચપટી વગાડે તે મડદું બનેલો માણસ ઊભો થાય છે, પગે પડે છે, નિયમ ધારણ કરે છે, અને સ્તુતિ પણ એમની જ કરે છે. કોણ જાણે કેવું યે બતાવતા હશે ! પણ ગામોનાં ગામ ઊમટે છે. લોકો પાછળ પાછળ ભમે છે. હું એમની સાથે જ છું. હું અને મુકુંદવર્ણી થાળ કરીને જમાડીએ છીએ. જેરામ વર્ણી સમયે-સમયે જળપાન કરાવે છે. આનંદાનંદમુનિ તૈલમર્દન ને પગચંપી કરે છે. રણછોડદાસ ને થોભણદાસે ધૂન-ભજનનો ઈજારો રાખ્યો છે, તે ઊભા થઈને પગના ઠેકા ભરતા ધૂનન ઝીલાવે છે. હીરો આદિક ભક્તજનો પણ કીર્તન ગાતા થકા નારાયણમુનિમાં લીન થઈ જાય છે, તમે એને ઓળખો છો. અરે, એકવાર તો મૂર્તિમાં એ એવા તો લીન થયા કે નારાયણમુનિ ગળે બાઝ્યા. દેહભાન ભૂલી ગયા. માંડ માંડ વર્ણી છૂટ્યા. આમ, ગામોગામ ફરીએ છીએ. સ્વાગત-સન્માન થાય છે. ગામોનાં ગામવર્ણી પાછળ જાણે ગાંડાં થયાં છે. લોજથી હાલ મેઘપુર આવ્યા છીએ, પ્રબોધિની અહીં જ કરીશું. તમારી વાટ જોઉં છું. જલ્દી આવજો...’

પત્ર વાંચતાં મુક્તાનંદ સ્વામીને ઉદ્દેગ વ્યાપ્યો. તેમને થયું કે નક્કી આ યુવાન સાધુ ગુરુનું ભેગું કરેલું ભેળાવી દેશે. એમને તો દાખડા વગર તૈયાર ગાદી મળી છે... વળી, વિચાર આવ્યો કે વર્ણી સાવ એવા નથી, સમજુ છે, ડાહ્યા છે. ગુરુ પાસે પણ વરદાનમાં ભક્તોનું હિત એમણે માગ્યું છે, પોતાને કષ્ટ પડે તેની ગણના કરી નથી...

...પણ યુવાન વય, સત્તા મળી, વળી અષ્ટાંગ યોગની કળા ભળી એટલે મયારામ લખે છે તે ખોટું તો નહિ જ હોય... આમ, તેમનું મનોવલણ એક નિશ્ચિત વાત પર આવ્યું કે સોરઠ જવું અને સહજાનંદ સ્વામીને ઠપકો આપવો.

તે જ દિવસે મુક્તાનંદ સ્વામીએ સોરઠની વાટ લીધી. ભગવાન શ્રીહરિ સોરઠ પ્રદેશમાં મેઘપુર ગામે સભામાં બિરાજમાન હતા. સંતો-હરિભક્તોનાં વૃંદ તેમને વીંટળાઈને બેઠાં હતાં અને તેમની દિવ્ય મૂર્તિનાં દર્શન કરી રહ્યા હતાં. એટલામાં સમાચાર આવ્યા કે મુક્તાનંદ સ્વામી આવે છે. ભગવાન શ્રીહરિ તરત જ પલંગ ઉપરથી ઊભા થઈ ગયા અને મુક્તાનંદ સ્વામી સન્મુખ ગયા. સ્વામીને જોઈ તેઓ સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરવા લાગ્યા. એટલામાં સ્વામી પણ દોડ્યા અને સહજાનંદ સ્વામીને હાથ ઝાલીને ઉઠાડ્યાં. બંને મહાનુભાવો

પરસ્પર ભેટ્યા. આ શીતળ સ્પર્શથી મુક્તાનંદ સ્વામીના અંતરમાં વ્યાપેલો ક્રોધ શમી ગયો. તેમને શાંતિ થઈ ગઈ. ભગવાન શ્રીહરિ તેમને સભામાં હાથ પકડીને લાવ્યા અને તેમનો હાથ પકડી પલંગ ઉપર બેસાડ્યા. સંતો-હરિભક્તો પણ મુક્તાનંદ સ્વામીને દંડવત્ પ્રણામ કરવા લાગ્યા. શ્રીહરિ ભૂમિ ઉપર મુક્તાનંદ સ્વામીની સન્મુખ બેઠા. શ્રીહરિની આ નમ્રતાથી, વિવેકથી સ્વામીને લાગ્યું કે વર્ણી ઉદ્ભવ તો થઈ ગયા નથી. નમ્રતા છે એટલે વાળ્યા વળી જશે.

ભોજનનો સમય થઈ ગયો હતો એટલે તેમણે નિરાંતે ભોજન પછી જ સહજાનંદ સ્વામીને ઠપકો દેવાનું નક્કી કર્યું.

એટલામાં મુકુંદવર્ણી જમવા બોલાવવા આવ્યા. ભગવાન શ્રીહરિ મુક્તાનંદ સ્વામીને લઈને જમવા પધાર્યા. પોતાને માટે તૈયાર કરેલો બાજોટ મુક્તાનંદ સ્વામીને બેસવા આપ્યો. પોતે બીજા આસન ઉપર બિરાજ્યા. મુક્તમુનિને પ્રથમ પીરસાવ્યું અને પછી હાથ જોડી કહ્યું : “સ્વામી ! આપ જમવાની શરૂઆત કરો.”

મુક્તાનંદ સ્વામીને આટલું બધું સન્માન સાલવા લાગ્યું. તેમના મનના ભાવો બદલાવા લાગ્યા. ગુણનો વેગ શાંત થવા લાગ્યો. છતાં અંતરની ઉદાસીનતા ઓછી થઈ ન હતી.

બંને જમી રહ્યા પછી ઉતારે આવ્યા. ઉતારે શ્રીહરિને મુક્તમુનિએ એકાંતમાં મળી કહ્યું : “વર્ણી ! તમારી ઉંમર નાની છે તેથી અતિ ઉત્સાહમાં આ ચમત્કારોનું વહેણ વહેતું મૂકી દીધું છે, પણ તેથી સત્સંગનું ખરાબ થશે. લોકો આ ફેલથી ફેલી થશે, પાખંડ ધર્મ પ્રવર્તશે અને રામાનંદ સ્વામીનું કૃત્ય કરાવ્યું સર્વ ધૂળમાં મળી જશે. આગળ મોટી મોટી વિભૂતિઓ-અવતારો થઈ ગયા પણ તેમણે કદી આવું પાખંડ ચલાવ્યું ન હતું. આમાં ભોળા ફસાશે. અમારા જેવા તો નહિ જ માને.”

મુક્તાનંદ સ્વામીની વિષાદભરી વાણીમાં તમોગુણનો ભાવ ભારોભાર ભર્યો હતો. શ્રીહરિએ તેમની વાત સાંભળી અને પછી નમ્રતાપૂર્વક કહ્યું : “સ્વામી ! આમાં હું કાંઈ કરતો નથી. ભક્તો રામાનંદ સ્વામીનું ભજન કરે છે અને તેમને સમાધિ થાય છે. તમને વિશ્વાસ ન આવતો હોય આ તમારા શિષ્યને પૂછો.”

સ્વામીના શિષ્ય પાસે જ બેઠા હતા. તેમને બોલાવ્યા. શ્રીહરિએ તેમના તરફ દૃષ્ટિ કરી અને તરત જ તેમને સમાધિ થઈ ! મુક્તાનંદ સ્વામીએ તેમની નાડી જોઈ. નાડી ચાલતી હતી. તેમને ઉઠાડવા તેમણે પ્રયત્ન કર્યો પણ ઉઠાડી ન શક્યા. શ્રીહરિએ તેમના કાનમાં મંત્ર કહ્યો અને તરત જ તે જાગ્યા. તેમણે મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું : “સ્વામી ! ભ્રમણામાં ન પડો. આ સહજાનંદ સ્વામી એ સાક્ષાત્ ભગવાન છે અને રામાનંદ સ્વામી એ ઉદ્ભવ છે. મેં હમણાં જ સમાધિમાં આ જોયું છે.”

ક્રમશઃ



કોડે કોડે એકાદશી...!

ગતાંકથી ચાલુ.....

એકાદશીનું વ્રત કરનારે નીચે પ્રમાણે ધર્મ ખાસ પાળવાનો હોય છે :

“ક્ષમા, સત્ય, દયા, શૌચ, દાન, ઈન્દ્રિયનિગ્રહ, દેવપૂજા, અગ્નિહવન, સંતોષ, ચોરીનો ત્યાગ, બ્રહ્મચર્ય એ એકાદશ તથા અહિંસા અને રસનો ત્યાગ એમ સર્વ વ્રતમાં આ તેર સામાન્ય ધર્મો છે. ઉપવાસ કરનારે અન્નનું સ્મરણ, તેની ગંધ, તેને ચાખવું, તેના ગુણ ગાવા એ સર્વેનો ત્યાગ કરવો. એકાદશીનું વ્રત કરનારે પતિત, નાસ્તિક, હિંસક, અંત્યજ તથા વેદની નિંદા કરનાર સાથે બોલવું નહીં. તેમની સામે જોવું નહીં, તેમનો સ્પર્શ કરવો નહીં, રોગી ન હોય તો ઉપવાસ દરમ્યાન એકવાર પણ પાણી પીવું નહીં. ઈન્દ્રિયોનો ક્ષોભ થાય એવું કંઈ પણ ખાવું નહીં, અંગ ઉપર તેલ યોગવું નહીં, માથે તેલ ન નાંખવું, મુખવાસ, મર્દન, ખાટલે સૂવું તેનો વ્રતધારીએ ત્યાગ કરવો.”

સ્ત્રીઓને સારી રીતે નિરખવાથી, તેમનો સ્પર્શ કરવાથી, તેમની સાથે વાતો કરવાથી તથા પોતાની સ્ત્રીનો પણ સંગ કરવાથી વ્રતનો ભંગ થાય છે. કટોકટીમાં પરસ્ત્રી સાથે બોલવામાં કે સ્પર્શ કરવામાં ગૃહસ્થોને બાધ નથી. અનેકવાર જળપાન કરવાથી, મુખવાસ લેવાથી, દિવસે સૂવાથી કે મૈથુનથી, આંસુ પાડવાથી, રોષ કરવાથી, કલેશ કરવાથી સ્ત્રી અંગર પુરુષના વ્રતનો ભંગ થાય છે. કોઈ મનુષ્યના દાન, વ્રત, નિયમો, જ્ઞાન, ધ્યાન, યજ્ઞ, જપ એ બધું વૃથા થાય છે.”

“જો મિથ્યાવાદ કરવામાં આવે, દિવસે સૂવામાં આવે, અતિશય જળ પીવામાં આવે તો વ્રતવાળા પુરુષની શુદ્ધિ એકસો આઠ વાર અષ્ટાક્ષર મંત્રનો જપ કરવાથી થાય છે. ચોર અથવા નાસ્તિકની હિંસા તથા તેમની સાથે સંભાષણ કરવામાં આવે તો ઉત્તરાભિમુખ બેસીને ત્રણસો વાર અષ્ટાક્ષર મંત્ર જળવાથી શુદ્ધિ થાય છે. મુખવાસ, મદ્ય-માંસભક્ષણ, મૈથુન, ગ્રામ્યવાર્તા કહેવી, ગાળો ભાંડવી, મારવું, તમાલનું ભક્ષણ કરવું, કેફ કરે તેવી વસ્તુનું ભક્ષણ કરવું, જુગાર રમવો આટલી બાબતો વ્રતને દિવસે કરવામાં આવે તો તેનું કોઈપણ પ્રાયશ્ચિત્ત છે જ નહીં અને તેનાથી વ્રત કરનારનાં તમામ વ્રતનો નાશ થાય છે.”

“પુરુષને વિધવા સ્ત્રીનો સ્પર્શ

બુદ્ધિપૂર્વક થાય અથવા વિધવાને પુરુષનો સ્પર્શ થાય તો તે એ બંનેયનાં વ્રતનો નાશ થાય છે. માટે સ્ત્રીથી ડરતાં રહેવું, જળપાન એક વાર અથવા બે વાર, મૂળોનું ભોજન, ફળનું ખાવું, દૂધપાન, વ્રતને યોગ્ય હવિષ્યાન્ન, બ્રાહ્મણે અનુમતિ આપેલું, ગુરુનું વચન, ઔષધભક્ષણ : આઠ વસ્તુઓ વ્રતને નાશ કરનારી નથી.”

“જો કોઈ, પ્રમાદ અને લોભથી વ્રતભંગ થાય તો ત્રણ દિવસ સુધી જામે નહિ અથવા શિખા-દાઢી-મૂછ સહિત મસ્તકનું મુંડન કરાવવું. જન્મનું સૂતક હોય કે મરણનું સૂતક હોય અને તે અગાઉ વ્રતનો આરંભ કરી દીધો હોય તો દાન, પૂજા વગેરેનો ત્યાગ કરી વ્રત કરવું. તે ઉપવાસ કરનાર જાતે સૂતકી હોય તો નિયમો પાળીને વ્રતના અંગેની જે દેવપૂજા વગેરે તે બ્રાહ્મણની પાસે કરાવવું, વ્રતનો આરંભ કરતાં જ વ્રત કરનારે પોતાને સૂતક આવે તો સ્નાન કરી વ્રતના દેવનું ભક્તિપૂર્વક પૂજન કરવું. વળી વ્રત કરનારે સ્ત્રીને રજોદર્શન હોય તો પોતે ઉપવાસ કરીને દેવપૂજન વગેરે બીજાની પાસે કરાવવું. વ્રતના અંગરૂપ દેવનું ભક્તિપૂર્વક પૂજન કરવું. વ્રતના ઉપવાસના દિવસે જો પુરુષને શ્રાદ્ધ આવે તો પિતૃઓને નિવેદન કરેલું અન્ન સુંઘીને વ્રત કરવું. ભગવદ્ભક્તોએ તો એકાદશીને દિવસે આવતું શ્રાદ્ધ બારસને દિવસે કરવું. કારણ કે પિતૃઓ પણ વૈષ્ણવો છે. વ્રત કરનાર પોતે અશક્ત હોય તો સ્ત્રીએ પોતાના પતિનું વ્રત કરવું તથા પતિએ પત્નીનું વ્રત કરવું. એમ ન બને તો પુત્ર કે વિનયવાળો શિષ્ય, બહેન કે તે ન હોય તો બ્રાહ્મણની પાસે તે વ્રત કરાવવું, વિશેષ કરીને પિતા, માતા, પ્રતિભ્રાતા અને ગુરુ માટે જેઓ ઉપવાસ કરે છે તેનું પુણ્ય સો ઘણું થાય છે. અથવા ઉપવાસ કરવાને અસમર્થ પુરુષ દ્વાદશીને દિવસે ધર્મનિષ્ઠ એવા એક બ્રાહ્મણને સારી રીતે જમાડવા અથવા ભોજન પર્યાપ્ત ધનથી બમણું ધન આપવું.”

દશમને દિવસે વ્રત કરનારે કાંસાના વાસણમાં અડદ, મસુરની દાળ, ચણા, કોદરા, દશ પ્રકારનું શાક, મધ, પારકુ અન્ન, બીજાવાર ભોજન, મૈથુન, જુગાર, અતિ જળપાન, ગ્રામ્યવાર્તા, કલેશ, ચંદનથી અંગરાગ, તામ્બુલ, પુષ્પમાળા તથા મીઠું વગેરેનો ત્યાગ કરવો.



ગતાંકથી ચાલુ.....

૨૦. (૧) ને શ્રીલક્ષ્મીનારાયણની હદમાં કોઈ રાજા તથા વેપારી તથા ખેડુ આદિકની રેણાક હોય ને તે સત્સંગી હોય અથવા કુસંગી હોય ને તેને શ્રીનરનારાયણ આદિક દેવની આગળ્ય ભેટ મુકવાની અથવા માનતા અર્થે મુકવાની અભિલાષા હોય, તો અન્ન તથા દ્રવ્ય તથા પશુ, વાહન તથા વસ્ત્ર તથા માણેક મોતી ઝવેર તથા કંકર પથ્થર આદિક જંગમવસ્તુ ફેરવી ફેરે તે સુખેથી મુકે, તેનો કોઈ બાધ નથી. પણ શ્રીલક્ષ્મીનારાયણની હદમાં જે ગામ તથા જમીન વાડી તથા મેડી મંદિર ઘર તથા આંબા આદિક વૃક્ષ જે કાંઈ સ્થાવર વસ્તુ, ફેરવી ફેરે નહિ તેવું કાંઈ આપવું નહિ. (૨) ને જો કદાચિત આપે તો શ્રીનરનારાયણની ગાદીના આચાર્યને રાખવું નહીં ને આપનારને કેવું જે તમારે આપવાનું જરૂર હોય તો એ સ્થાવર વસ્તુ અમારા દેશમાં તમારું હોય તો આપો અથવા અમારી હદમાં વેચાતું લઈ આપો તો અમોથી લેવાશે, એમ કરતાં કાંઈ સ્થાવર વસ્તુ શ્રીલક્ષ્મીનારાયણની હદનું જોરાવરી આપે તો શ્રીનરનારાયણને અર્થે રાખવું નહિ, ને પોતાને જાણે તત્કાળ શ્રીલક્ષ્મીનારાયણની ગાદીના આચાર્યને હવાલે કરવું.

૨૧. (૧) તે જ પ્રમાણે, શ્રીનરનારાયણની હદમાં કોઈ રાજા તથા વેપારી તથા ખેડુ આદિકની રેણાક હોય ને તે સત્સંગી હોય અથવા કુસંગી હોય ને તેને શ્રીનરનારાયણ આદિક દેવની આગળ્ય ભેટ મુકવાની અથવા માનતા અર્થે મુકવાની અભિલાષા હોય, તો અન્ન તથા દ્રવ્ય તથા પશુ, વાહન તથા વસ્ત્ર તથા માણેક મોતી ઝવેર તથા કંકર પથ્થર આદિક જંગમ વસ્તુ ફેરવી ફેરે તે સુખેથી મુકે, તેનો બાધ નથી. પણ શ્રીનરનારાયણની હદમાં જે ગામ તથા જમીન વાડી તથા મેડી મંદિર ઘર તથા આંબા આદિક વૃક્ષ જે કાંઈ સ્થાવર વસ્તુ ફેરવી ફેરે નહિ તેવું કાંઈ આપવું નહિ. (૨) ને જો કદાચિત આપે તો શ્રીલક્ષ્મીનારાયણની ગાદીના આચાર્યને રાખવું નહિ ને આપનારને કેવું જે તમારે આપવાનું જરૂર હોય તો એ સ્થાવર વસ્તુ અમારા દેશમાં તમારું હોય તો આપો અથવા અમારી હદમાં વેચાતું લઈ આપો તો અમોથી લેવાશે, એમ કરતાં કાંઈ સ્થાવર વસ્તુ શ્રીનરનારાયણની હદનું જોરાવરી આપે તો શ્રીલક્ષ્મીનારાયણને અર્થે રાખવું નહિ, ને પોતાને જાણે તત્કાળ શ્રીનરનારાયણની ગાદીના આચાર્યને હવાલે કરવું, એમ અમારી આજ્ઞા છે. તેમાં કોઈ કાળે ફેર પાડવો નહિ.

૨૨. ને શ્રીલક્ષ્મીનારાયણની ગાદીના આચાર્યને શ્રીનરનારાયણની હદના સત્સંગી તથા કુસંગી જમાડે તો જમવું, તેનો બાધ નથી. પણ કાંઈ દક્ષણ તથા ગામ, જમીન, વાડી તથા અન્ન, દ્રવ્ય, વસ્ત્ર તથા પશુ, વાહન તથા માણેક મોતી તથા કંકર પથ્થર, ઝવેર તથા મેડી, ઘર આદિક તથા આંબા આદિક વૃક્ષ જે કાંઈ ભેટ મુકે અથવા માનતાને અર્થે મુકે અથવા મિત્રાચાર અર્થે આપે અથવા વેચાતું આપે અથવા ઘરેણે આપે, હરેક બાનાને મશે આપે તો કાંઈ લેવું નહિ, ને કોઈ જોરાવરી મોહબતથી આપે ને અવશ્ય લેવું પડે તો પોતાને કાંઈ રાખવું નહિ, પોતાને જાણે તત્કાળ શ્રીનરનારાયણની ગાદીના આચાર્યને હવાલે કરવું.

૨૩. તે જ પ્રમાણે, શ્રીનરનારાયણની ગાદીના આચાર્યને શ્રીલક્ષ્મીનારાયણની હદના સત્સંગી તથા કુસંગી જમાડે તો જમવું, તેનો બાધ નથી. પણ કાંઈ દક્ષણ તથા ગામ, જમીન વાડી તથા અન્ન, દ્રવ્ય, વસ્ત્ર તથા પશુ, વાહન તથા માણેક મોતી તથા કંકર પથ્થર, ઝવેર તથા મેડી, ઘર આદિક તથા આંબા આદિક વૃક્ષ જે કાંઈ ભેટ મુકે અથવા માનતાને અર્થે મુકે અથવા મિત્રાચાર અર્થે આપે અથવા વેચાતું આપે અથવા ઘરેણે આપે, હરેક બાનાને મશે આપે તો કાંઈ લેવું નહિ, ને કોઈ જોરાવરી મોહબતથી આપે ને અવશ્ય લેવું પડે તો પોતાને કાંઈ રાખવું નહિ, પોતાને જાણે તત્કાળ શ્રીલક્ષ્મીનારાયણની ગાદીના આચાર્યને હવાલે કરવું, એમ અમારી આજ્ઞા છે.

૨૪. ને કોઈ હરિભક્ત, ઉચાલા વિના બીજા દેશમાં કમાણી અર્થે રોજગાર કરવા જાય તેને દશોદ વિશોદ આદિક ધર્માદાનું દેવું પડે તે જેના દેશમાં બાયડી છોકરા સહિત ઉચાલો હોય તે દેશના આચાર્યને દેવું, એમ અમારી આજ્ઞા છે.

૨૫. ને તમારી વતનમાં સરવાર દેશને વિશે તમો બેય ગાદીના આચાર્યનાં સગા સંબંધી છે તથા તેના આશ્રિત જે મનુષ્ય હોય તે બેય ગાદીના આચાર્યમાં જેને જે સાનુકુળ આવે તેની પાસે મંત્ર ઉપદેશ લેઈ સેવક થાય ને ગુરુ માને ને પોતાની મરજીમાં આવે તે તેને આપે તેનો બાધ નથી.

૨૬. ને બેય ગાદીના આચાર્યની એ જુની વતન છે તે સારું તમારે પોતાની જમીન, વાડી તથા મેડી, ઘર, ગામ આદિક જે હમણા છે તથા વેચાતું અથવા ઘરેણે રાખવું પડે તે પોત પોતને જાણે પોત

પોતાનું રાખજો તેનો બાધ નથી.

૨૭. ને તમારાં સગા સંબંધી ને તેના આશ્રિત મનુષ્ય તે વિના હર કોઈ મનુષ્યને મંત્ર ઉપદેશ લેઈ સેવક થવું હોય, તે શ્રીનરનારાયણની ગાદીના આચાર્ય પાસે થાવું ને તેને ગુરુને નાતે ગામ, જમીન, વાડી તથા મેડી, ઘર તથા અન્ન, દ્રવ્ય, વસ્ત્ર તથા પશુ વાહન તથા માણેક મોતી ઝવેર તથા કંકર પથ્થર તથા આંબા આદિક વૃક્ષ જે કાંઈ આપવું હોય તે, શ્રીનરનારાયણની ગાદીના આચાર્યને આપવું ને આચાર્યને તેજ પ્રમાણે લેવું એમ અમારી આજ્ઞા છે.

૨૮. ને આ લિખ્યું તમો બેય ગાદીના આચાર્યને રાજી રજાવંદ કરી અમે અમારી અક્કલ ખુશીથી જથાયોગ્ય વેચી આપી લિખ્યું કર્યું છે, તેમાં તમારા સગા ભાઈ છે તે કોઈનો દરદાવો કશો નથી.

૨૯. ને તમારા સગાભાઈ કોઈ તમ પાસે આવે તેને ખરચ નિમિત્ત આપવું, તે ધર્મવાળા સાધુ તથા ધર્મવાળા સત્સંગીને પૂછવું ને તમારે પણ દલમાં ધારવું ને ઘટે તે પ્રમાણે દેવું.

૩૦. ને તમારી ગાદી ઉપર બેસારવો તે તમારો પુત્ર હોય અથવા શ્રીધર્મકુલનો બીજા તમારા ભાઈનો પુત્ર હોય, તે સર્વ પ્રકારે ધર્મમાં કુશળ રહે એવો હોય, ને સર્વ સાધુ તથા સર્વ બ્રહ્મચારી તથા સર્વ સત્સંગીને પોત પોતાના ધર્મમાં રખાવે એવો સમર્થ હોય, તેને ગાદી ઉપર બેસારવો, તે પણ ધર્મવાળા સાધુ તથા સત્સંગી, સત્સંગીની વૃદ્ધિને ઈચ્છે એવા ને સર્વ પ્રકારે પ્રમાણિક હોય તેની મરજી લેવી, ને તમારી નજરમાં પણ આવે ને અમારા સંપ્રદાયના ગ્રંથમાં મલતું આવે એવો હોય તેને એક એક જણને ગાદી ઉપર બેસારવો. ને તેથી વધારે પુત્ર હોય ને તે ગાદીવાળા પાસે આવે તારે તેને ખર્ચ નિમિત્તે ઉપર લિખ્યા પ્રમાણે સાધુ તથા સત્સંગીની મરજી લેઈને દેવું, પણ તે ઉપરાંત કોઈનો કશો દરદાવો નથી, એમ અમારી આજ્ઞા છે.

૩૧. ને તમો બેય ગાદીના આચાર્યને પરસ્પર કોઈ લેણદેણ આદિક વ્યવહારમાં વાંધો પડે, ને તે સારું સામસામા જવાબ સવાલ કરવા પડે, અથવા તે વાંધો પાર પાર પાડવા પંચાત્ય કરવી પડે તો, જે સાધુ તથા બ્રહ્મચારી તથા પાલા છે તેમને એ કજીયામાં નાખવા નહિ ને એમને પોતાને જાણે પણ એ કજીયામાં પડવું નહિ, કેમજે એ વ્યવહારમાર્ગને વિષે એ ત્યાગી છે તે અમંગળરૂપ છે. તથા એ ત્યાગીને એવો વ્યવહાર માર્ગ તે અમંગળરૂપ છે. તે સારું એવો વાંધો પાર પાડવામાં, જવાબ સવાલ કરવા તથા પંચાત્ય કરવા શ્રીનરનારાયણની હદના બે ગૃહસ્થ તથા શ્રીલક્ષ્મીનારાયણની હદના બે ગૃહસ્થ બાઈડી છોકરાંવાળા, પ્રમાણિક, ધર્મનિષ્ઠ હોય તેને નાંખવા, તે કજીયો પાર પાડશે.

૩૨. ને કદાચિત બેય આચાર્યના ઘરની

બાઈયુંને પરસ્પર કોઈ જાતનો કજીયો હોય તો તેમાં બોલવા તથા કજીયો ઉકેલવા, સાંખ્યજોગી વિધવા બાઈયુંને નાંખવી નહિ, કેમ જે વિધવા અમંગળરૂપ છે. ને બેય તરફની સુવાસની બાઈયું, પ્રમાણિક ધર્મવાળીયું હોય તેને તે કજીયાની વાતમાં નાંખવી. તે સામસામા જવાબ સવાલ કરશે ને કજીયો ઉકેલશે, એમ અમારી આજ્ઞા છે.

૩૩. આવી રીતે બેય આચાર્યને લિખ્યાં કરી આપ્યાં છે. ને જે જે રીત્યની આજ્ઞાઓ કરી છે તે પ્રમાણે જ બેય આચાર્યને સદેવ નિરંતર ચાલવું ને ચલવવું પણ તેમાં કોઈ કાળે કોઈ રીત્યનો ફેર પાડવો નહિ, ફેર પાડે તે અમારા વચનનો દ્રોહી છે તથા ગુરુદ્રોહી છે ને તે ધર્મવંશનો નથી.

૩૪. ને સર્વે સાધુ તથા સર્વે બ્રહ્મચારી તથા સર્વે પાળા તથા સર્વે સત્સંગીને અમારી આજ્ઞા છે જે, અમોએ આ લિખ્યાં કરી આપ્યાં છે તેમાં કોઈ કાળે ફેર પાડશે પડાવશે નહિ ને પોતાના આચાર્યની આજ્ઞામાં નિરંતર રહેશે ને બેય ગાદીના આચાર્યને પરસ્પર કલેશ થાવા દેશે નહિ. ને કોઈ અવળા સવળું બતાવી પરસ્પર કલેશ કજીયો કરાવશે ને અમારી આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરશે તે અમારા વચનનો દ્રોહી છે તથા ગુરુદ્રોહી છે ને તે અમારો નથી ને તેને ચાંડાળતુલ્ય જાણવો.

૩૫. સં. ૧૮૮૩ના વર્ષે માર્ગશિર્ષ સુદિ ૧૫ને દિવસે શુભસ્થાન શ્રીગઢડા મધ્યે ખાયર દાદા એભલના દરબારમાં લિખ્યું છે. લેખક સાધુ શુકમુનિ: || શ્રી: ||

લિખિત પાંડે અયોધ્યાપ્રસાદ ઉપર લિખ્યું તે સહી છે. (વડતાલ પ્રત)

લિખિત પાંડે રઘુવીર ઉપર લિખ્યું તે સહી છે. (અમદાવાદ પ્રત)

અન્ન સાખ્ય :	૧ સાધુ મુક્તાનંદજીની	સાખ્ય
	૧ સાધુ નિત્યાનંદજીની	સાખ્ય
	૧ સાધુ આનંદાનંદજીની	સાખ્ય
	૧ સાધુ ગોપાળાનંદજીની	સાખ્ય
	૧ સાધુ બ્રહ્માનંદજીની	સાખ્ય
	૧ સાધુ મહાનુભાવાનંદજીની	સાખ્ય
	૧ બ્રહ્મચારી મુલજીની	સાખ્ય
	એ આદિક સાધુ સમસ્ત તથા	
	બ્રહ્મચારી સમસ્તની સાખ્ય છે.	
	૧ લેખક શુકમુનિ:	
	૧ ખાયર દાદા એભલની	સાખ્ય
	૧ ઠકર લાદા રામજીની	સાખ્ય
	૧ ગોપી વિશ્વંભરની	સાખ્ય
	૧ ભટ્ટ રઘુનાથ ગોપીના દસકત છે	



આત્યંતિક કલ્યાણ

લઙ્ઘ્વા સુદુર્લભમિદં બહુસંભવાન્તે
માનુષ્યમર્થદમનિત્યમપીહ ધીરઃ ।
તૂર્ણ યતેત ન પતેદનુમૃત્યુ યાવત્
નિઃશ્રેયસાય વિષયઃ ખલુ સર્વતઃ સ્યાત્ ॥

પરમાત્મા શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનના શબ્દોમાં કહીએ તો “આ જીવાત્મા અનેક યોનિને પામ્યો છે અને જેટલું સમુદ્રનું પાણી છે તેટલું પોતાની માતાનું દૂધ ધાવ્યો છે....” એવા ઘણા જન્મોને અંતે તેને મનુષ્યદેહ પ્રાપ્ત થયો છે. તે અનિત્ય (નાશવંત) છતાં ધર્મ, અર્થ, કામને મોક્ષ-એ ચારે પુરુષાર્થો સિદ્ધ કરવાના સાધનરૂપ છે માટે દુર્લભ છે; તેવો મનુષ્યદેહ જ્યાં સુધી પડે નહિ ત્યાં સુધીમાં દરેક મનુષ્યે અતિ ત્વરાથી પોતાના આત્યંતિક કલ્યાણ માટે યત્ન કરી લેવો જોઈએ; પણ વિષયસુખ પાછળ તે ઘસી નાખવો નહિ; કારણ કે વિષયસુખ તો આ જીવ જે જે યોનિને પામ્યો છે ત્યાં ત્યાં મનુષ્યદેહમાં જે સુખ (વિષય) મળે તેથી અધિક પ્રાપ્ત થયું છે. એની દુર્લભતા નથી-મનુષ્યદેહે પોતાનું આત્યંતિક કલ્યાણ સિદ્ધ કરી લેવું એ જ મનુષ્યજન્મનો સાચો લાભ છે. ભગવાન સહજાનંદસ્વામી કહે છે : “વિષયસુખ તો ચોરાસી લાખ યોનિમાં જ્યાં જ્યાં જન્મઆ જીવે ધર્યાં ત્યાં ત્યાં સર્વત્ર પ્રાપ્ત થયું છે-કેમજે એ જીવ બકરો થયો હશે ત્યારે હજાર બકરીઓને પોતે એકલો ભોગવતો હશે અને જ્યારે ઘોડો, પાડો, સાંઢ કે બૂઢિયો વાનરો ઈત્યાદિક પશુના દેહને પામ્યો હશે ત્યારે તેને વિષે પોતપોતાની જાતિની અતિશય રૂપવાન ને યૌવનવાન એવી અનંત સ્ત્રીઓ તે એકે એક એને મળી હશે; અને તેમાં કોઈ પ્રારબ્ધનું કારણ નથી ને ભગવાનની કૃપાનું પણ કારણ નથી એ તો સહેજે જ મળી હતી, અને વળી પણ જો ભગવાનનું ભજન નહિ કરે તો જે જે યોનિમાં જશે ત્યાં ત્યાં અનંત સ્ત્રીઓ પ્રાપ્ત થશે ને તેમાં કોઈ દેવતાનું પણ સેવન-પૂજન નહિ કર્યું (કરવું) જોઈએ ને કોઈ મંત્રનો પણ જપ નહિ

કર્યો (કરવો) જોઈએ. એ તો સહેજે જ તે સ્ત્રિયાદિકના સુખને પામશે : અને આ જીવે કેટલીક વાર દેવતા થઈને દેવલોકનાં પણ સુખ ભોગવ્યાં છે ને કેટલીક વાર ચક્રવર્તી રાજા થઈને પૃથ્વીમાં પણ અનંત સુખ ભોગવ્યાં છે, તો પણ એ જીવને સ્ત્રિયાદિક જે પદાર્થ છે તેને ભોગવ્યાની તૃષ્ણા ટળતી નથી અને એ સ્ત્રિયાદિકનું જે સુખ છે તેનું અતિશય દુર્લભપણું જાણે છે ને તેનું અતિ માહાત્મ્ય જાણીને તેમાં પ્રીતિ કરે છે.....આ જીવને એવી મલિન વાસના થાય છે તે અમે નજરે દીઠી છે. જ્યારે અમે નાના હતા ત્યારે અયોધ્યાપુરીમાં એક શિવનું મંદિર હતું ત્યાં એક કાયસ્થ નિત્ય શિવનું પૂજન કરવા આવતો. તે શિવની પૂજા કરીને ગાલ વજાડીને શિવ પાસે એમવર માગતો, જે ‘હે મહારાજ, હે શિવજી, મને કોઈ દિવસ મનુષ્યનો જન્મદેશો મા-શા માટે, જે મનુષ્યદેહમાં તો ત્રાંબુ ખાઈ ખાઈને મરી ગયા, પણ સ્ત્રીનું સુખ સારી પેઠે ભોગવાતું નથી. માટે, હે શિવજી, મને તો જન્મોજન્મ લંબકર્ણ (ગધેડા)નો જ જન્મદેશ્યો, કે લાજ મર્યાદા મૂકીને સારી પેઠે સ્ત્રીનું સુખ તો ભોગવીએ’!!!!...”

આ જીવ મનુષ્યદેહે પોતાના આત્યંતિક કલ્યાણ માટે યત્ન કરી શકે તે માટે પરમાત્માએ કૃપા કરીને બુદ્ધિ, ઈંદ્રિયો, મન, પ્રાણ વગેરેની બક્ષિસ કરી છે. તે કહ્યું છે :-

બુદ્ધિન્દ્રિય મનઃ પ્રાણાઙ્ગનાનામસૃજત્પ્રભુઃ ।

માત્રાર્થ ચ ભવાર્થ ચ આત્મને કલ્પનાય ચ ॥

પરમકૃપાળુ પરમાત્માએ મનુષ્યો માટે બુદ્ધિ, ઈંદ્રિયો, મન તથા પ્રાણ સર્જ્યા કે જેથી તે ઉપકરણોની સહાયથી આ જીવ શાસ્ત્રવિહિત કર્મ કરી ઉત્તરોત્તર પુણ્યમય દેહો પ્રાપ્ત કરી શકે તથા આત્મા-પરમાત્માનું જ્ઞાન સંપાદન કરી અંતે નિર્વિકલ્પ ભાવે પરમાત્મામાં સ્થિર થઈ પોતાનું આત્યંતિક કલ્યાણ કરી શકે. મનુષ્યદેહનું શ્રેષ્ઠપણું

કહેતાં ઋષભદેવજી ભગવાન કહે છે :

“પ્રાણીઓમાં પૃથ્વીમાંથી ઊગનારા ચેતન પદાર્થો છે તે અચેતન પદાર્થો કરતાં ઉત્તમ ગણાય છે; તે કરતાં પેટે ચાલનારાં સર્પાદિક પ્રાણીઓ ઉત્તમ છે; સર્પાદિક કરતાં, પશુ વગેરે પ્રાણીઓ શ્રેષ્ઠ છે; અને પશુઓ કરતાં મનુષ્યો ઉત્તમ છે.” અનાદિ મુક્ત સ. ગુ. બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનની પ્રાર્થના કરતા ગાયું છે :-

‘કહાં કહૂં હરિ કરુણા તેરી (૨)

પશુ મિટાઈ મનુષ્ય મોહી કીન્હો

અન્ન જળ પોષત સાંઝ સબેરી’—કહાં કહૂં

પશુ જન્મ છોડાવી મનુષ્ય જન્મ આપ્યો તે આહાર, નિદ્રા, ભય ને મૈથુન માટે નહિ, પરંતુ મનુષ્યજન્મે પ્રકટ ભગવાન ને પ્રકટ ભગવાનના એકાંતિક ભક્ત જે આત્યંતિક કલ્યાણનું દ્વાર છે તેમને ઓળખી તેમની શરણાગતિ લઈ આત્યંતિક કલ્યાણ સિદ્ધ કરવા નહિ તો પશુજન્મમાં ને મનુષ્યજન્મમાં ફેર શો ? આહાર, નિદ્રા, ભય ને મૈથુન-એ તો પશુ યોનિમાં પણ છે. ઋષભદેવ ભગવાને પોતાના પુત્રોને ઉપદેશ આપતાં ટકોર કરી છે :-

નાયં દેહો દેહભાજાં નૃલોકે કષ્ટાન્કામાનર્હતે વિદ્મજાં ચે ।

તપો દિવ્યં પુત્રકા ચેન સત્ત્વં શુદ્ધયેદ્યસ્માદ્બ્રહ્મસૌખ્યં ત્વનન્તમ્ ॥

“હે પ્રિય પુત્રો, ભરતખંડમાં જે મનુષ્યદેહ પ્રાપ્ત થયો છે તે વિષ્ટા ખાનારાં કૂતરાં ને ભૂંડોને ભોગવવા યોગ્ય કષ્ટદાયી વિષયો ભોગવવા માટે નથી. તમે વિહિત ભોગમાંથી સંકોચ પામવા રૂપ દિવ્ય તપ કરો, જેથી તમારું અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય અને પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું તમને અવિનાશી સુખ પ્રાપ્ત થાય.”

મનુષ્યજન્મતો એકી સાથે ધર્મ, અર્થ, કામને મોક્ષ-એ ચારે પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરી લેવા માટે છે; તેમાં અર્થ ને કામ, દેહધારી મનુષ્યને શરીરના નિર્વાહ માટે છે, જ્યારે ધર્મ ને મોક્ષ-એ જીવાત્માના આત્યંતિક કલ્યાણ સારુ છે; તેમ છતાં કળિયુગમાં જન્મપામેલા અલ્પ બુદ્ધિવાળા ને અલ્પ આયુષ્યવાળા મનુષ્યો પરમાત્માની માયાથી મોહિત થઈ અર્થપ્રાપ્તિ ને કામોપભોગ પાછળ પોતાનું સમગ્ર માનવજીવન વ્યતીત કરી નાખે છે ને પરિણામે જીવાત્માનું આત્યંતિક કલ્યાણ કરવામાં ઉપયોગી એવા ધર્મ ને મોક્ષ-એ બે કિંમતી પુરુષાર્થોથી વંચિત રહે છે. મનુષ્યજન્મ મળ્યો હોય અને તે ભરતખંડમાં થયો હોય તો પણ જો મોક્ષદાતા પ્રકટ ભગવાન અને એમના એકાંતિક સંત ન મળે ને ન ઓળખાય, તો આ જીવનું આત્યંતિક કલ્યાણ થઈ શકે નહિ. અનાદિ મુક્ત સ. ગુ. બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ ગાયું છે :-

“આ ભવસાગર પાર ઉતારે હરિકે હરિકો દાસ.”

ભગવાન સહજાનંદ સ્વામી પણ કહે છે : “ચાર વેદ, પુરાણ, ઈતિહાસ-એ સર્વમાં એ જ વાર્તા છે જે ભગવાન ને ભગવાનના સંત એ જ કલ્યાણકારી છે..... તે ભગવાન કે ભગવાનના સંતની જ્યારે પ્રાપ્તિ થઈ ત્યારે એ જીવને એથી ઉપરાંત બીજું કોઈ કલ્યાણ નથી-એ જ પરમકલ્યાણ છે.....” વળી પોતે શ્રીમુખે કહે છે :- “વ્યાસજીએ કલ્યાણને અર્થ જેટલા ગ્રંથ કર્યા છે તે સર્વ સુરત રાખીને અમે સાંભળ્યા; તે સર્વ શાસ્ત્રમાં એ જ સિદ્ધાંત છે અને જીવના કલ્યાણને અર્થ પણ એટલી જ વાત છે, જે આ સર્વ જગત છે તેના કર્તાહર્તા એક ભગવાન છે અને એ સર્વ શાસ્ત્રને વિષે ભગવાનનાં ચરિત્ર છે કાં ભગવાનના સંતનાં ચરિત્ર છે..... અને જેવું પરોક્ષ ભગવાનના રામકૃષ્ણાદિક અવતારનું માહાત્મ્ય જાણે છે તથા નારદ, સનકાદિક, શુકજી, જડભરત, હનુમાન, ઉદ્ધવ ઇત્યાદિક જે પરોક્ષ સાધુ તેનું જેવું માહાત્મ્ય જાણે છે તેવું જ પ્રત્યક્ષ એવા જે ભગવાન તથા તે ભગવાનના ભક્ત સાધુ તેનું માહાત્મ્ય સમજે તેને કલ્યાણના માર્ગમાં કોઈ યે સમજવું બાકી રહ્યું નહિ- તે આ વાર્તા આજ સમજો અથવા લાખ વર્ષ કેડે સમજો પણ એ વાત સમજે જ છૂટકો છે : અને નારદ, સનકાદિક, શુકજી, બ્રહ્મા, શિવ- એમને પૂછો તો પણ ડાહ્યા છે તે અનેક વાતની યુક્તિ લાવીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને પ્રત્યક્ષ સંત તેને જ કલ્યાણના દાતા બતાવે; અને જેવું પરોક્ષ ભગવાન ને પરોક્ષ સંતનું માહાત્મ્ય છે તેવું જ પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને પ્રત્યક્ષ સંતનું માહાત્મ્ય બતાવે : અને એટલો જેને દૃઢ નિશ્ચય થયો હોય તેને સર્વ મુદ્દો હાથ આવ્યો અને કોઈ કાળે તે કલ્યાણના માર્ગ થકી પડે નહિ.....”

પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા અને પ્રત્યક્ષ પરમાત્માના એકાંતિક ભક્તોની ઓળખાણ-તેમનું માહાત્મ્ય-સત્સંગથી જ થાય છે- સમજાય છે.

સત્સંગ તો આત્યંતિક કલ્યાણ માટેનાં સર્વ સાધનોના ફળ રૂપ છે અને આત્યંતિક કલ્યાણની સદ્ય પ્રાપ્તિ કરાવનાર છે. એ સત્સંગ પ્રત્યક્ષ પરમાત્માને વશ કરવાનું અમોઘ સાધન છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર કહે છે :-

ન રોધયતિ માં યોગો ન સાંઘ્યં ધર્મં એવ ચ ।

ન સ્વાધ્યાયસ્તપસ્યાગો નેષ્ટાપૂર્ત ન દક્ષિણા ॥૧॥

વ્રતાનિ યજ્ઞશ્ચંદાંસિ તીર્થાનિ નિયમા યમા : ।

યથાવરુન્ધે સત્સન્નઃ સર્વસન્નપહો હિમામ્ ॥૨॥

અષ્ટાંગ યોગ, સાંખ્યવિચાર, ધર્મ, સ્વાધ્યાય, તપ, ત્યાગ, વાવકૂવા વગેરે નવાણો ખોદાવવા રૂપ પૂર્ત કર્મ, દક્ષિણા, વ્રત, યજ્ઞ, વેદાધ્યયન, મંત્ર, તીર્થ, નિયમ અને યમે કરીને હું તેવો વશ થતો નથી, જેવો સંસારની આસક્તિ ટાળનાર સત્સંગે



કરીને વશ થઈ હું. દૈત્યો, રાક્ષસો, પશુ-પક્ષીઓ, ગંધર્વો, અપ્સરાઓ, નાગ લોકો, સિદ્ધ લોકો, ચારણો, યક્ષો, વિદ્યાધરો, મનુષ્યોમાં પણ વૈશ્યો, શૂદ્રો, સ્ત્રીઓ તથા ચાંડાલો તે સર્વે, તે તે યુગમાં, હે ઉદ્ભવ, સત્સંગથી જ મને પામ્યાં છે. વળી વૃત્રાસુર, પ્રહ્લાદ, વૃષપર્વા, બળિરાજા, બાણાસુર, મયદાનવ, વિભીષણ, સુગ્રીવ, હનુમાન, જંબુવાન, ગજેન્દ્ર, જટાયુ પક્ષી, તુલાધાર વાણિયો, ધર્મવ્યાધ, કુબજા, વ્રજની ગોપીઓ, યજ્ઞ કરનારા ઋષિઓની પત્નીઓ તથા તેવાં બીજાં પણ ઘણાં સત્સંગથી મને પામ્યાં છે. આ લોકો વેદ ભણ્યાં ન હતાં, તેમણે મહાત્માઓની તે ભણવા સાડુ ઉપાસના પણ કરી ન હતી તેમજ વ્રત કે તપ પણ કર્યાં ન હતાં; તો પણ સત્સંગથી મને પામ્યાં હતાં. યોગથી, તત્ત્વવિચારથી, દાનથી, વ્રતથી, તપથી, યજ્ઞથી, વ્યાખ્યાનથી, વેદાધ્યયનથી તથા સંન્યાસ લેવાથી પણ મનુષ્ય, અનંત સાધનો રૂપ પ્રયત્ન કર્યા છતાં પણ જે મને પામતો નથી, તે ગોપીઓ, ગાયો, વૃક્ષો, મૃગો, નાગો તથા બીજા પણ મૂઢ બુદ્ધિવાળા જનો સત્સંગથી ઉત્પન્ન થયેલી એક ભક્તિ વડે પરિશ્રમ વગર મને પ્રાપ્ત થયેલાં છે.

‘સત્સંગ’નું આટલું બધું ગૌરવ છે તો ‘સત્સંગ’ શું એનો વિચાર અવશ્ય કરવો જોઈએ. ‘સત્સંગ’ એટલે કેવળ સારા માણસોનો અથવા કેવળ નીતિમાન કે ગુણવાન મનુષ્યોનો સંગ એમ નહિ, પણ-

સચ્ચન્દ્રેન પરંબ્રહ્મ સાધવશ્ચ તદાશ્રિતાઃ ।

પ્રોક્તાસ્તદીયો ધર્મશ્ચ શાસ્ત્રં ચૈતત્ત્રિકાશ્રયમ્ ॥

‘સત્’ શબ્દથી સત્ય સ્વરૂપ, પ્રકટ પ્રમાણ, પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સમજવા; તેમજ તે પરમાત્માના દૃઢ આશ્રિત સાધુપુરુષો, તે પણ ‘સત્’ શબ્દથી જ કહેલા છે. વળી ‘સત્’ શબ્દથી સત્ય સ્વરૂપ પરમાત્માને સત્ય સ્વરૂપ સાધુપુરુષોની વાણી રૂપ ‘ભાગવતધર્મ’ કહેવામાં આવે છે; અને ‘સત્’ શબ્દથી પરબ્રહ્મ પરમાત્મા, સંત અને ભાગવતધર્મ-એ ત્રણેના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરનારું શાસ્ત્ર પણ કહેલું છે. આ ચાર સત્ય સ્વરૂપનો સંગ તે સત્સંગ.

તદુપરાંત-

દેશાદિ સપ્તકસ્યાપિ સચ્ચન્દ્રેનોદિતસ્ય યઃ ।

સદ્ગુણ સર્વોઽપિ મતઃ સત્સદ્ગુણો મુનિસત્તમૈઃ ॥

દેશ, કાળ, ક્રિયા, ધ્યાન, શાસ્ત્ર, દીક્ષા તથા મંત્ર-એ સાત જે ‘સત્’ શબ્દથી કહ્યા હોય, અર્થાત્ સદેશ, સત્કાલ, સત્ક્રિયા, ઇત્યાદિ ‘સત્’નો જે સંગ, તે પણ શ્રેષ્ઠ મુનિઓએ ‘સત્સંગ’ માનેલો છે. વળી શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને ‘સત્સંગ’ની વ્યાખ્યા સૂત્રભાષામાં કહી છે- “સત્ય સ્વરૂપ એવો

જે પોતાનો આત્મા તથા સત્ય સ્વરૂપ એવા જે પરમાત્મા તેનો સંગ તે સત્સંગ.”

પ્રત્યક્ષ ભગવાન કે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સંત મુમુક્ષુને મળે ને તેમની તેને ઓળખાણ થાય તો તેણે એવું સમજવું કે હવે હું આત્યંતિક કલ્યાણના માર્ગે છું; તો મારો મોક્ષ થવાનો જ. જેમરેલવે ગાડીમાં, સ્ટીમરમાં કે એરોપ્લેનમાં બેઠા ને તે ઊપડ્યા પછી કોઈ પૂછે ‘એ ભાઈ ક્યાં ગયા ?’ તો એ મક્કમતાથી કહેશે કે મુંબઈ, દિલ્હી, આફ્રિકા, ઈંગ્લેન્ડ, અમેરિકા કે જે નિયત સ્થળે જવાનું હશે તે સ્થળે ગયા- જો કે તે ગાડી, સ્ટીમર કે એરોપ્લેન બીજે જ સ્ટેશન, બંદર કે એરોડ્રોમ પણ ન પહોંચ્યાં હોય-કારણ કે ટિકિટ કે પાસપોર્ટ લઈ બેઠા ને તે ગાડી, સ્ટીમર કે એરોપ્લેન ઊપડ્યાં એટલે દરેકને ખાતરી થાય છે કે હવે એ તો નિયત સ્થળે પહોંચવાના જ; તેવી રીતે પ્રત્યક્ષ ભગવાન કે તેમના સંત મળે અને તેમની ઓળખાણ થાય ને તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તન કરે ત્યારે સમજવું કે એનો મોક્ષ થવાનો જ. પછી જેવી મુમુક્ષુની શ્રદ્ધા-જો મંદ શ્રદ્ધા હોય તો ‘અનેકજન્મસંસિદ્ધસ્તતો યાતિ પરાં ગતિમ્’ જન્માન્તરે આત્યંતિક કલ્યાણ થાય; અને તીવ્ર શ્રદ્ધા હોય, તો સઘ સાધન સમાપ્તિ થાય. ‘પરાં જ્ઞાતિમચિરેણાધિગચ્છતિ’ આ ને આ જન્મે આત્યંતિક કલ્યાણ થાય. અનાદિ મુક્ત સ. ગુ. મુક્તાનંદ સ્વામીએ પ્રભાત પદમાં ગાયું છે :-

‘પ્રકટને ભજ ભજ પાર પામ્યાં ઘણાં-

કમશઃ

અનુસંધાન પાન નં. ૧૪૯૯

દશમને દિવસે વ્રતકર્તાએ અતિશય ભોજન, અસત્યપુરુષનો સંગ, અસત્ય ભાષણ, દિવસની નિદ્રાનો ત્યાગ કરવો.

આ પ્રમાણે મિતાહારી પુરુષ દશમીને દિવસે રાત્રિએ અથવા એકાદશીના દિવસે પ્રાતઃકાળમાં પવિત્ર થઈને ભગવત્પ્રતિમા સન્મુખ વ્રતનો સંકલ્પ કરવો. સ્નાનાદિક વિધિ કરે તેમાં કાષ્ઠના દાતણથી મુખશુદ્ધિ ન કરે, પરંતુ જળથી બાર કોગળા કરવા. અને પછાદિથી ઊલ ઊતારવાપૂર્વક મુખશુદ્ધિ કરવી. ત્યારબાદ પોતાનો નિત્ય પૂજાદિ વિધિ કરીને પોતાની શક્તિને અનુસરીને ભગવાનનું મહાપૂજનાદિ કરવું.

આ મહાપૂજનમાં ભગવાનની સાથે તે તે માસની એકાદશીઓ તેમજ તેમના અધિષ્ઠાતા કેશવાદિ દેવોની પૂજા વિવિધ ઉપચારોથી કરવાની કહેલી છે. આ વિશેષ પૂજાનો વિધિ સત્સંગિજીવનના પ્ર. ૩, અધ્યાય.

૩૩/૩૪માં સંપૂર્ણ કહ્યો છે. ત્યાંથી જાણી લેવો.



સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી રચિત ૨૩ ગ્રંથ પૈકીનો એક અજોડ ગ્રંથ

પુરુષોત્તમ પ્રકાશ



આ પુરુષોત્તમપ્રકાશ એટલે પ્રત્યક્ષ પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના મહિમાને પ્રકાશ કરે છે, તેથી જ ગુણાનુગુણ નામ છે. આ બાબતે સ્વામીશ્રી ગ્રંથમાં લખે છે કે, 'આ ગ્રંથ પ્રગટ પર જાણી, પ્રગટનો મહિમા હૃદયમાં ધારી ને પુરુષોત્તમનો મહિમા ભરજ્યો.'

સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ જુદા જુદા વિષય પર ઘણા ગ્રંથો લખ્યા છે. પરંતુ સ્વામીએ રચેલા ગ્રંથોમાં મોટામાં મોટો સર્વાર્થ પરિપૂર્ણ સર્વોત્તમ આ ગ્રંથ છે. આ વિષયને લખતા સ્વામીનો કહેવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એવો છે કે - આત્યંતિક મોક્ષમાં મુખ્ય અવ્યવહિત સાધન ભક્તિ છે અને ભક્તિમાં મુખ્ય સાધન માહાત્મ્યજ્ઞાન છે. તે 'માહાત્મ્યજ્ઞાન યુગ્મધૂરિ સ્નેહો ભક્તિશ્ચ માધવે । માહાત્મ્યજ્ઞાન પૂર્વસ્તુ સુદ્રઢઃ સર્વતોઽધિકઃ ॥' એમ વચનામૃતમાં પણ તે વાતને પાને પાને કહી છે. માહાત્મ્યજ્ઞાન વિનાની ભક્તિ પ્રથમ જણાતી હોય પણ વિજળીની માફક ક્ષણમાં લય થતી જણાય છે.

સ્નેહગીતા, ભક્તિનિધિ, સારસિદ્ધિ વગેરે ગ્રંથમાં સ્વામીએ ભક્તિનું નિરૂપણ ખૂબજ કર્યું છે. પરંતુ અવશિષ્ટ અતિશય માહાત્મ્યજ્ઞાન તો આ ગ્રંથમાંજ નિરૂપણ કર્યું છે. શ્રીજી મહારાજમાં પ્રેમ-ભક્તિ માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વક થાય એટલો જ ગ્રંથનો ઉદ્દેશ છે. માહાત્મ્યજ્ઞાનના પ્રકારમાં પ્રથમ તો સ્વામીએ અક્ષરધામનું વર્ણન કરી તેમાં રહેલા દિવ્ય સાકાર મૂર્તિ, સગુણ, સાલંકાર, સાયુધ, સપાર્ષદ, સશક્તિ, સપરિવાર પરમાત્માનું નિરૂપણ કરી તેની દુર્લભતા વર્ણવી, તેજ પોતે કૃપાથી સર્વ ઐશ્વર્ય સાથે અવતાર ધારણ કરવાથી સુલભ થાય છે, તે ભગવાનના સ્વરૂપ રૂપ ગુણ વિભૂતિ ઐશ્વર્ય અને તેમના સંબંધને પામેલા સર્વ ચરાચર (આચાર્યો-સંતો-મનુષ્યો-પશુ-પક્ષી-વન-વેલ-વૃક્ષ-નદી-કૂપ વગેરે)નું માહાત્મ્ય જાણવાનું કહે છે. પ્રત્યક્ષ ભગવાન શ્રીહરિના દિવ્યચરિત્રો, તેમના સહજાનંદ-નારાયણમુનિ આદિ નામો, તેમણે કલ્યાણ માટે જે જે ઉપાયો (પોતાના દર્શન,

સ્પર્શ, વિચરણ, સદાવ્રતો બંધાવ્યા, યજ્ઞો કર્યા, ઉત્સવ-સમૈયા કર્યા, મંદિરો કરાવી મૂર્તિઓ સ્થાપી, આચાર્યોની સ્થાપના, સંતો બનાવ્યા, ગ્રંથો રચાવ્યા, ચરણારવિંદ વગેરે પ્રસાદીની વસ્તુઓ દયા કરીને આપી, ચિત્ર-પ્રતિમાઓ કરાવી પૂજવા આપી વગેરે) કર્યા તે સર્વનું પણ માહાત્મ્ય જાણવાનું કહે છે. ટૂંકમાં પુરુષોત્તમનારાયણ ભગવાન શ્રીહરિ અને તેમના જે કોઈ પ્રકારના સંબંધને જે કોઈ સ્થાવર જંગમ પામ્યા તે સર્વનું કલ્યાણકારી માહાત્મ્ય સ.ગુ. નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ જે કહેલું છે તે તો પુરુષોત્તમના સંબંધ વિશેષથી છે. માટે તેનો પુરુષોત્તમભગવાનના સ્વરૂપમાં જ અંતર્ભાવ છે એટલે એક પુરુષોત્તમનો જ મહિમા છે. આ સર્વ મહિમાનો સંગ્રહ એટલે 'પુરુષોત્તમપ્રકાશ' ગ્રંથ.

જેને ભગવાન શ્રી સહજાનંદ સ્વામીનો મહિમા જાણવાની ઈચ્છા થાય તેમણે આ ગ્રંથ હૃદયપૂર્વક મન દઈને વાંચવો. મહિમા સમજવા માટે આ જેવો કોઈ ગ્રંથ છે જ નહિ. સ્વામીને પણ કેવો ને કેટલો મહિમા હતો તે પણ ગ્રંથ વાંચવાથી માલુમ પડશે. આ ગ્રંથ નાનો નાજુકડો ને સરળ શબ્દમાં સ્વામીએ 'ચાર' રાગમાં ગુંથ્યો છે. આ ગ્રંથ લખવા પાછળ થોડો ઈતિહાસ છૂપાયેલો છે તેને પણ વિસ્તારથી જોઈશું. ગ્રંથનો નિર્માણકાળ



સ્વામીએ ગ્રંથમાં નથી જણાવ્યો પરંતુ અન્ય શાસ્ત્રના આધારે મોટા સંતોએ વર્ણન કરેલો જાણી શકાય છે.

ગામકારિયાણીમાં મહારાજે અઠ્યોતેરામાં અન્નકૂટ સમૈયો કર્યો હતો અને સૌ સંત તથા હરિજનો આવ્યા હતા. તેમાં ઉત્સવ ઉપર વડોદરાથી સદ્ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામી આવે છે તે સમાચાર મહારાજને વડોદરાના એક હરિભક્તે આપ્યા. મહારાજ તે સમયે અક્ષર ઓરડીમાં દક્ષિણ તરફ ઢોલિયો ઢળાવીને બિરાજમાન થયા હતા અને શુક્રમુનિ પાસે પત્ર લખાવતા હતા. મહારાજે તે હરિભક્તને પૂછ્યું : “તમે ક્યાંથી આવો છો?”

ત્યારે તેણે કહ્યું : “મહારાજ ! હું વડોદરાથી આવું છું અને આપની આજ્ઞા આવી એટલે ત્યાંથી ગોપાળાનંદ સ્વામી પણ ચાલ્યા આવે છે. આપને તે સમાચાર આપવા હું જરા ઉતાવળી આવ્યો.” મહારાજ આ સાંભળી રાજી થયા ને તે ભક્તને માથે બે હાથ મૂક્યા.

પછી મહારાજે શુક્રમુનિને કહ્યું : “શુક્રમુનિ ! ગોપાળાનંદ સ્વામી પધારે છે એટલે ચાલો આપણે સામા જઈએ.” એટલે શુક્રમુનિ તરત જ ઊઠ્યા.

મહારાજ તથા શુક્રમુનિ અને અન્ય પાર્ષદો હાલ જ્યાં મંદિરનો દરવાજો છે ત્યાં આવ્યા. ત્યાં તેમણે ગોપાળાનંદ સ્વામીને સામેથી આવતા જોયા. સ્વામી પણ મહારાજના દર્શન થતાં જ દંડવત પ્રણામ કરવા લાગ્યા. મહારાજે તરત જ તેમનો હાથ પકડી ઊભા કર્યા અને કહ્યું : “લાંબો પંથ કરીને આવો છો તે થાકી ગયા હશો. માટે રાખો.” એમ કહી સ્વામીને ભેટ્યા અને પછી પૂછ્યું : “સ્વામી ! સુખી છો ને?”

ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું : “ હા, મહારાજ ! આપના પ્રતાપે સુખી છું.”

મહારાજ સ્વામી પ્રત્યે સ્થિર નેત્રે જોઈ રહ્યા. સ્વામી પ્રત્યેનો અગાધ પ્રેમ તેમનાં નેત્રમાં જણાતો હતો. સ્વામીનાં આ દર્શનથી જાણે મહારાજ અત્યંત પ્રસન્ન થઈ ગયા હોય તેવો મહારાજનાં નેત્રમાં પણ ભાવ હતો.

તે વખતે સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કૂવા પાસે મહારાજને નહાવા માટે ચોકડી તૈયાર કરતા હતા. તેમણે મહારાજને કહ્યું : “મહારાજ ! સ્વામી શહેરમાંથી આવે છે તે સુખી તો એવા જ હશે ને?”

તે સાંભળી મહારાજે તરત જ કહ્યું : “સ્વામી ! એ કાંઈ તમારા જેવા નથી કે તેમને શહેર બાધ કરે, તે તો શહેરમાં વન સર્જે એવા પ્રતાપી પુરુષ છે.”

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી આ સાંભળી સ્થંભી ગયા ! વડોદરા શહેરની પાકી રસોઈનો તેમને જોગ થઈ ગયો હતો અને તે છોડીને તેઓ ત્યાંથી ભાગ્યા હતા તેની તેમને સ્મૃતિ થઈ આવી. તે વખતે તેમને એમ લાગ્યું હશે કે શહેરની આવી પાકી

રસોઈઓ જમીને વૃત્તિઓ કેમ ઠેકાણે રહે ? પરંતુ મહારાજે આજે સ્વામીનો મહિમા કહ્યો ત્યારે તેમને સમજાયું કે સ્વામીને શહેરના પંચવિધયો બાધ કરી શકે તેમ નથી. ઉલટા તેમાં ફસાયેલા જીવોને તેના બંધનમાંથી છોડાવે એવા સ્વામી સમર્થ છે.

સ્વામીને લઈને મહારાજ અક્ષર ઓરડીમાં પધાર્યા. પોતે ઢોલિયા ઉપર બિરાજ્યા. શુક્રમુનિએ સ્વામીને ધાબળી પાથરી દીધી એટલે સ્વામી તેના ઉપર બિરાજ્યા. પછી વડોદરાના હરિભક્તોના સમાચાર મહારાજે તેમને પૂછ્યા. એટલામાં બ્રહ્મચારી થાળ લાવ્યા એટલે મહારાજ જમવા ઊભા થયા. સ્વામીને કહ્યું : “સ્વામી ! તમે હવે પરવારો.” એટલે સ્વામી પણ ઊઠ્યા.

મહારાજ જમતા જાય અને પૂછતા જાય કે સ્વામી જમ્યા હશે ? તેને માટે રસોઈ બની છે ? વગેરે પૂછતા જાય. જમી રહ્યા પછી મહારાજે બ્રહ્મચારીને કહ્યું : “આ પ્રસાદી સ્વામીને આપજો.”

એટલે બ્રહ્મચારીએ સ્વામીના શિષ્ય પુરુષાનંદ સ્વામીને મહારાજની પ્રસાદીનો થાળ આપ્યો. સ્વામી પણ પરવારીને મહારાજે મોકલાવેલ થાળની પ્રસાદી જમ્યા.

સાંજે મહારાજે શુક્રમુનિને કહ્યું : “સ્વામીને બોલાવી લાવો.”

ત્યારે સોમલાખાયરે કહ્યું : “સ્વામી તમે લખો. હું ગોપાળાનંદ સ્વામીને બોલાવી લાવું છું.” તે સાંભળી રતનજી ત્યાં આવ્યા. મહારાજે તેમને કહ્યું : “રતનજી ! તમે જાઓ અને સ્વામીને એકલાને બોલાવી લાવજો.”

થોડી વારે સ્વામી આવ્યા. ત્યારે મહારાજે શુક્રમુનિને કહ્યું : “તમે બહાર જાઓ.” એટલે શુક્રાનંદ સ્વામી તરત જ ઊઠ્યા.

તે વખતે નિષ્કુળાનંદ સ્વામી દાડિયા (મજૂર) પાસે ચોકડી અને કૂંડી ટિપાવતા હતા. તેમને લાગ્યું કે સ્વામીને ખાસ બોલાવીને મહારાજ વાત કરવા માગે છે એટલે કાંઈક રહસ્યની વાત હશે. તેથી તે એકદમ કામ પડતું મૂકીને ઓરડીમાં આવી ગયા. તેમને જોઈ મહારાજે તેમને કહ્યું : “સ્વામી ! તમે દાડિયા ઉપર નજર રાખો, નહીં તો કામ બરાબર થશે નહીં.” એટલે સ્વામી ઊઠ્યા અને બંદોબસ્ત કરીને પાછા આવ્યા ત્યારે મહારાજે ફરી કહ્યું : “સ્વામી જાત-દેખરેખ વગર કામ બરોબર થાય નહીં. માટે ઊઠો અને કામ બરાબર કરાવો.”

પરંતુ સ્વામીને લાગ્યું કે જરૂર મહારાજ કાંઈક રહસ્યની વાત ગોપાળાનંદ સ્વામીને કરવાના છે. એટલે તેમનું મન ઝાલ્યું રહ્યું નહીં. તે બારણા આગળ આવીને બેસી ગયા.

ત્યારે ગોપાળાનંદ સ્વામીએ મહારાજને કહ્યું : “મહારાજ ! તમારે મને જે કહેવું હોય તે



કહો, અને આ ડોસો કેડ નહીં મેલે!”

પછી મહારાજે ગોપાળાનંદ સ્વામીને કહ્યું : “સ્વામી ! અમે અને તમો બધા મુક્તોને લઈને અક્ષરધામમાંથી અહીં આવ્યા છીએ તેનો હેતુ જાણો છો ?”

સ્વામીએ હાથ જોડીને કહ્યું : “ના, મહારાજ ! હું કાંઈ જ જાણતો નથી.”

ત્યારે મહારાજે કહ્યું : “સાંભળો, અમે છ હેતુ લઈને આ પૃથ્વી ઉપર આવ્યા છીએ. તે તમને આજે કહેવા માટે બોલાવ્યા છે. તે જાણીને તે પ્રમાણે સત્સંગમાં કાર્ય કરવા પ્રવૃત્ત થઈ જવાનું છે. આવી ખૂબ જ રહસ્યની વાત સાંભળી સ્વામી એકાગ્ર થઈ ગયા.

મહારાજ બોલવા લાગ્યા : “સ્વામી ! સાંભળો, પહેલો હેતુ : આ લોકમાં અમારી સર્વોપરી ઉપાસના અને જ્ઞાન આ પૃથ્વી ઉપર પ્રવર્તાવવું. બીજો હેતુ : પૂર્વ થયેલા અવતારના ભક્તોને અમારા અવતારીપણાનો નિશ્ચય કરાવીને અક્ષરધામમાં લઈ જવા. ત્રીજો હેતુ : આ પૃથ્વી ઉપર એકાંતિક ધર્મનું સ્થાપન કરવું. ચોથો હેતુ : ભક્તિદેવી તથા ધર્મદેવને અમારી મૂર્તિનું સુખ દેવું. પાંચમો હેતુ : આ લોકમાં યુગોથી તીર્થ, વ્રત, દાન, તપ વગેરે કરતા કેટલાક યોગબ્રજ જીવોને અમારો સંબંધ કરાવી અક્ષરધામમાં લઈ જવા. અને છઠ્ઠો હેતુ : નવા મુમુક્ષુ કરવા અને અમારા ભક્તના સંબંધે અનંત જીવોને અક્ષરધામમાં તેડી જવા. આ છ હેતુઓ લઈને અમે અક્ષરધામમાંથી પૃથ્વી ઉપર આવ્યા છીએ. તે હેતુઓ આપણે સિદ્ધ કરવાના છે.”

આ સાંભળી ગોપાળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું : “મહારાજ ! આપના પ્રતાપથી થઈ જશે.”

ત્યારે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ દંડવત્ કરીને મહારાજને કહ્યું : “મહારાજ ! આ વાત આજે સમજાણી. કડી મળી ગઈ !”

એટલે મહારાજે પૂછ્યું : “કઈ વાત ?”

“તમારા પુરુષોત્તમપણાની. બીજી વળી કઈ ?” સ્વામીએ તરત જ કહ્યું. પછી બોલ્યા : “હું જ્યારે રામાનંદ સ્વામી પાસે કચ્છમાં ગયો, ત્યારે તેમણે મને ઠપકો આપ્યો અને આપનાં દર્શન કરવા લોજ જવા આજ્ઞા કરી. ત્યારે મેં તેમને પૂછ્યું કે ‘વર્ણી એવા તે કેવા મોટા છે કે આપ મને એમનાં દર્શને મોકલો છો ?’

કહે લાલજી મોટા તે કેવા, દત્તાત્રિ કે ઋષભ દેવ જેવા । કે જુ છે રામચંદ્ર સમાન, રામાનંદ કહે સુણો કાન ॥ જેમ કૃષ્ણ મોટા સર્વેથી, તેમજા છે વળી મોટા એથી ।

આ છે અવતારના અવતારી, ઘણું જુ ક હિ એ વિ ર તારી ।।

ત્યારે રામાનંદ સ્વામીએ કહ્યું : “લાલજી ! તમને આજે નહીં મનાય, પરંતુ સર્વ અવતારના અવતારી સર્વોપરી પુરુષોત્તમનારાયણ એ વર્ણી સ્વરૂપે પધાર્યા છે. અમારા જેવા અનંતની એમની પાસે ગણતરી નથી. ભવિષ્યમાં જ્યારે સમજાશે, ત્યારે તમે જ તેમનો મહિમા ગાવામાં જાવ્યા નહીં રહો.”

મહારાજ અને ગોપાળાનંદ સ્વામી આ સાંભળી હસ્યા. મહારાજે કહ્યું : “આ વાત સમજવી અને અંતરે ઉતાવી તે ઘણી કઠણ છે.”

એટલે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું : “મહારાજ ! ગુરુ રામાનંદ સ્વામીએ સમજાવ્યું અને આજે સહી કરી દીધી.

પરંતુ આજ એ વાત સમજાણી કે તમે કોણ છો ? પછી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ તે ઉપર આ ગ્રંથ (પુરુષોત્તમપ્રકાશ) કર્યો છે. સ્વામીને આ ગ્રંથ ખૂબ જ પ્રિય હતો. કોઈને આપે જ નહિ. એકવાર ગોપાળાનંદ સ્વામીના શિષ્યે તે લખવા માગ્યો તો પણ ના કહી દીધી કે ‘સાધુરામ ! બીજું જોઈએ તે માગો પણ પુરુષોત્તમપ્રકાશ ગ્રંથ કોઈને ન આપું.’ સંતો કહે : “સ્વામી ! ઉતારો કરી તરત પરત કરીશું.” તો પણ સ્વામી એકના બે ન થાય. સ્વામી એટલું જ બોલે કે ‘એ વાત છોડો, ગ્રંથ કોઈને નહિ મળે એ તો મને બહુ વ્હાલી ચિંતામણી છે.’

પછી બધા સંતોએ મળી સદ્ ગોપાળાનંદ સ્વામીને વાત કરી. “નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ‘પુરુષોત્તમપ્રકાશ’ ગ્રંથ વાંચવા કે લખવા પણ દેતા નથી.” એટલે ગોપાળાનંદ સ્વામીએ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને બોલાવ્યા. અને કહ્યું : “સ્વામી ! તમે જે ગ્રંથ (પુરુષોત્તમપ્રકાશ) લખ્યો છે તે કારીયાણીની અક્ષરઓરડીમાં મહારાજ મને વાત કરતા હતા ને તમને તો મહારાજે બેસવા પણ નહોતા દીધા ને બહાર કાઢતા હતા. પછી મારા કહેવાથી તમને મહારાજે બેસવા દીધા હતા અને એ વાત તમને સાંભળવા મળી એટલે આ ગ્રંથરાજનું લેખન આપ કરી શક્યા, માટે આ સંતોને કેમ આપતા નથી ?” પછી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે : “હવે હું આપીશ.” પછી સ્વામીએ સંતોને તે ગ્રંથ લખવા આપ્યો.

સદ્ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને આટલો બધો આ ગ્રંથ પ્રિય હતો. પારસમણીની જેમસાચવતા હતા. ગ્રંથમાં પૂર્ણ પુરુષોત્તમનારાયણ સર્વાવતારી, સર્વોપરી, વેદવેદાંત ગેય ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણનો મહિમા પદે-પદે ને શબ્દ-શબ્દમાં સ્વામીએ ભર્યો છે.

આ ગ્રંથમાં ૫૫ પ્રકાર છે, પ્રત્યેક પ્રકારમાં ૨૦-૨૦ ચરણો છે. છેલ્લામાં ૨૧ છે, (એક વધારે છે.) દરેક પ્રકારમાં પ્રથમચાર-દોહા ને પછી સોળ ચોપાઈ છે. કુલ મળી ૨૨૦ દોહા, ૮૩૨ ચોપાઈ, ૩૨ કડી સામેરી રાગની છે અને ૧૭ ધોળની છે. સદ્ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે કે ‘આ ગ્રંથની



શ્રીહરિનું મંદવાડ ગ્રહણ સ્થાન

તા.ક. વ્હાલા ભક્તજનો ! વરજાંગ જાળીયા પંચતીર્થનું પાવનકારી તીર્થસ્થાન હોવાથી આ ગામમાં નવ્યભવ્ય ગ્રહણ શિખરનું મંદિર વડતાલ ગાદીના પિઠાધિપતિ પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ આચાર્યશ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીની આજ્ઞા અને આશીર્વાદથી તેમજ સંતવર્ય પૂ.સ્વામીશ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી - વડતાલ (હાલ - સરદાર)ના સંપૂર્ણ સહકારથી આકાર લઈ રહેલ છે તો આ પવિત્ર તીર્થસ્થાનમાં અવશ્ય દર્શને આવી ધન્ય ભાગ્યશાળી બનશો.

કરોડો જન્મના પુણ્ય ઉદય થાય ત્યારે ભગવાન અને સત્સંગ ઓળખાય. તેમાંય ભગવાન પોતે સામે ચાલીને દર્શન દેવા પધારે, તેમના ભક્તોનું હાથનું અન્નાદિક જમે, તેમની સાથે ક્રિડા કરે, તેમની સાથે વાતો કરે, તેમની વસ્તુ-પદાર્થ ગ્રહણ કરે ત્યારે તે ભક્તના પુણ્યની તો શી વાત કરવી? ભક્ત પણ ભગવાનના દર્શન થતાં જ આનંદ-વિભોર થઈ જાય છે.

જાળીયા ગામના હરિભક્તોએ પણ અત્યંત ભાવવિભોર બનીને સાંગા બાબરીયાના ફળીયામાં આવેલ પીપળા ઉપર હિંડોળો બાંધીને ભગવાન શ્રીહરિને ઝુલાવ્યા અને ઉત્સવ કર્યો. તે વખતે શ્રીહરિએ પણ, જેના સ્વરૂપની ભવ-બ્રહ્માદિકને પણ ઝાંખી ન થઈ શકે, જેને વેદો પરમસ્વરૂપ કહે છે તે અક્ષરથી પણ પર એવું જે પોતાનું દિવ્યસ્વરૂપ મનુષ્યરૂપ અદૃશ્ય કરીને બતાવ્યું. શ્રીજી મહારાજના તે દિવ્યસ્વરૂપના દર્શન થતાંની સાથે જ સર્વે ભક્તજનો પોતાના દેહનું ભાન ભૂલીને ભગવાનની મૂર્તિના સુખમાં મહાલવા લાગ્યા. આવું દિવ્ય અલૌકિક સુખ આપીને શ્રીહરિ એક રાત્રિ રોકાઈને બીજે દિવસે ઉપલેટા પધાર્યા.

શ્રીજી મહારાજ જે ઘરમાં પોઢ્યા હતા તથા થાળ જમ્યા હતા તે ઘર અત્યારે મોજુદ છે. તેમજ ભક્તજનોએ શ્રીહરિને જે પીપળા ઉપર હિંડોળો બાંધીને ઝુલાવ્યા હતા તે પીપળો વાવાઝોડામાં પડી ગયેલો તેથી પીપળાની જગ્યાએ અત્યારે એક ઓટો કરાવનીને તુલસી ક્યારો કરેલ છે. અને પીપળાના ઝાડનો થોડોક ભાગ પ્રસાદિરૂપે મંદિરમાં દર્શનાર્થે રાખેલ છે.

સં. ૧૮૬૨ની સાલમાં ભગવાન શ્રીહરિ જાળીયામાં...

સં. ૧૮૬૨ની સાલમાં ભગવાન શ્રીહરિ જૂનાગઢમાં ચૈત્ર પૂર્ણિમાનો સમયો કરી સોરઠમાં વિચરણ કરતા કરતા પીપલાણા પંચાળા, માણાવદર વગેરે તીર્થોને પાવન કરી ગુણવંતા એવા ગણોદ ગામપધાર્યા ને ત્યાંથી જાળીયાને પાવન કર્યું. ભક્તજનોને શ્રીજી મહારાજ પધાર્યાના સમાચાર મળતાં જ મહારાજની સામા જઈને વાજતે-ગાજતે સામૈયું કરીને ગામમાં પધરાવીને પૂજા કરી. ત્યાર બાદ ભગવાન શ્રીહરિએ વેણુ નદીમાં સ્નાન કરી વેણુ ગંગાને સરયુગંગાની સમાન

ઉમપા આપી અને ત્યાંથી ભાયાવદર પધાર્યા.

“જાળિયે ગયા જાજીવન, કર્યું વેણુ નદીમાં મજ્જન ।
ગયા ભાયાવાદર ભગવાન, દીધું દાસોને દર્શન દાન ॥”
(હરિલીલામૃત : કળશ-૬ / વિશ્રામ-૧૮)

સં. ૧૮૭૦ની સાલમાં ભગવાન શ્રીહરિ જાળીયામાં...
‘શ્રીહરિની મનુષ્યલીલા દ્વારા ભક્તોની કસોટી’

ગઢપુરમાં સં. ૧૮૭૦ની કૃષ્ણ-જન્મોત્સવ કર્યો. ત્યાર પછી શ્રીજી મહારાજ મુકુંદાનંદ વર્ણી તથા ભગુજી આદિક પાર્ષદોને તથા નાજા જોગિયા સહિત ઘણા ભક્તોને સાથે લઈ સોરઠ દેશમાં વિચરણ કરવા નીકળ્યા. વિચરણ કરતા કરતા પંચાળામાં ઝીણાભાઈને ત્યાં પધાર્યા. મહારાજે ઝીણાભાઈને કહ્યું : “અમારે બિમાર થઈને અહીંયા રહેવું છે તો તમારી શી ઈચ્છા છે?” ત્યારે ઝીણાભાઈ કહે : “મહારાજ ! આપ સાજા થઈને રહો તો અમોને દર્શનનો અને ઉત્સવ-સમૈયા કરવાનો આનંદ થાય.” શ્રીજી મહારાજ કાંઈ બોલ્યા વગર અચાનક પંચાળાથી નીકળી ગયા અને માણાવદર થઈને ગણોદ પધાર્યા. ત્યાં પણ દરબાર અભેસિંહના દરબારગઢમાં ઉતારો કરી બિમારી (મંદવાડ) ગ્રહણ કરવાની વાત કરી. ત્યારે ભક્તોએ કહ્યું : “મહારાજ ! સાજા થઈને રહો. બિમાર થઈને રહો તેમાં અમોને સુખ ન થાય.” તેથી મહારાજ ત્યાંથી નીકળી ભાદરવા માસમાં શ્રાદ્ધપક્ષમાં ‘વરજાંગ જાળીયા’ પધાર્યા. અહીં હીરાભાઈ ઠક્કરને ત્યાં મહારાજ ઊતર્યા.

“જાળિયે ગામજીવન ગયા, ત્યાંના દાસ પર કરી દયા ।
ઊતર્યા હીરાભાઈને ઘેર, તેણે સેવા સજી સારી પેર ॥”
(હરિલીલામૃત : કળશ- / વિશ્રામ-)

સોનુ હંમેશા અગ્નિમાં ખૂબ તપે છે ત્યારે જ તેની શુદ્ધતા સાબિત થાય છે. હીરાને પણ ઘસીને સુંદર મજાના પહેલ પાડે છે ત્યારે જ તેની કિંમત થાય છે. તેમભગવાન પણ પોતાના ભક્તજનોના પરિપક્વ નિશ્ચયની તથા ભક્તિના રંગની કસોટી કરી તેને જગતની સામે દૃષ્ટાંત તરીકે રજુ કરે છે.

(ક્રમશઃ)

દીક્ષા વિધિ ચિંતન

સાધુ યોગેશ્વરદાસ

ગુરુ : પૂ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી
વડતાલ (હાલ- સરધાર)

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં

દીક્ષાની યોગ્યતા



‘દીયતે વિમલં જ્ઞાનં ક્ષીયતે કર્મવાસના ।

તેન દીક્ષેતિ સા પ્રોક્તા મુનિભિસ્તત્ત્વદર્શિભિઃ ॥

જે વિમલજ્ઞાન આપે અને કર્મવાસનાનો નાશ કરે તેને મુનિઓ અને તત્ત્વદર્શીઓએ દીક્ષા કહેલી છે.

દીક્ષા શબ્દનો ઉત્પત્તિ જન્ય અર્થ પાણિનિમુનિ પ્રણીત ધાતુપાઠ ૪૦૪માં ‘દીક્ષ-મૌઞ્ઞે જ્યૌ પનચન નિયમવ્રતાદેશેષુ’ ધાતુને પાણિનિ સૂત્ર ‘ગુરોશ્ચ હલઃ’ ૩।૩।૧૦૩||દ્વારા ‘અ’ પ્રત્યય લગાડી ‘અજાદ્યતદ્દષ્ટાપ્’ ૪।૧।૩|| સૂત્રથી ‘ટાપ્’ પ્રત્યય લાગીને દીક્ષા શબ્દ બન્યો. જેનો અર્થ: (૧) ગુરુ પાસે યજ્ઞ, વ્રત માટે વિધિપૂર્વક સંકલ્પ કરવો. (૨) યજ્ઞોપવીત ધારણ કરવી. (૩) કોઈ વિશેષ ઉદ્દેશને માટે પોતાની જાતને ગુરુને સમર્પિત કરવી.

‘દીક્ષા સજ્ઞાતા અસ્ય ઇતિ દીક્ષિતઃ’ આ દીક્ષા લીધેલ મુમુક્ષુને દીક્ષિત કહેવાય છે.

સ્વામિનારાયણીય સાધુ દીક્ષા સંન્યાસીઓ કરતા નિરાળી છે. એમાં વિધિ-નિષેધ પાલન, શિખાસૂત્રનું ધારણ, ધન-સુવર્ણાદિક પદાર્થોનો ત્યાગ, અપરિગ્રહ, અષ્ટાંગ બ્રહ્મચર્યનું પાલન, ઈષ્ટદેવની નવધા ભક્તિ, પર્વો-ઉત્સવોની વૈષ્ણવીય પદ્ધતિ, પંચવર્તમાન-નિર્લોભ, નિષ્કામ, નિઃસ્વાદ, નિઃસ્નેહ ને નિર્માનનું દૈનિક પાલન; આવા વ્રતો દીક્ષા લીધેલા સાધુએ જીવનના છેલ્લા શ્વાસ સુધી ધારણ કરવાના રહે છે.

આ જોતા એમ લાગે છે કે દીક્ષા લેવા કરતા દીક્ષાનો ક્ષેમ(પાલન) બહુ જવાબદારી ભરી બાબત છે.

યાદ રાખો, દીક્ષા આપી દેવી એ વાત આ કાળમાં સુલભ બની છે. પરંતુ એની સાથે જ દીક્ષા પળાવવી એ અત્યંત દુર્લભ બને છે. ટકોરા બંધ દીક્ષા દેવામાં આવે તો દીક્ષાનું પાલન ખૂબ જ ઉત્કૃષ્ટ રીતે થશે, અને તે સાધુઓનું અણિશુદ્ધ ચારિત્ર પાલન જોઈને હજારો ગૃહસ્થ હરિભક્તો ધર્મ પાળતા થશે. (આજે એનાથી ઉલટું થઈ ગયું છે. આ બદલ ક્યાં જઈને પોક મૂકવી?)

સારાંશ એ છે કે, પરીક્ષા વિના દીક્ષા અપાશે તો સાધુવેષ પામીને પણ દીર્ઘકાલીન

સંસારમાં રખડતા થઈ જશે. ગમે તેને દીક્ષા દેવાશે તો તેઓનું ચારિત્ર ભ્રષ્ટ જીવન જોઈને અનેક ગૃહસ્થો અધર્મી બનશે. અનેક મુમુક્ષુ દીક્ષા લેતા અટકી જશે, સંપ્રદાયનું અહિત થશે, નવી પેઢીઓ ધર્મ-વિમુખ થશે અને ધર્માત્માઓના શ્રદ્ધાના પાયા હચમચી ઉઠશે.

એક વાત પથ્થર પર લખી રાખો કે જ્યાં સુધી ગુરુને ‘શ્રેષ્ઠ શિષ્ય’ તરીકેનું પ્રમાણ પત્ર પ.પૂ. આચાર્યજી મહારાજશ્રી ન આપે ત્યાં સુધી પોતે કોઈના જ્ઞાનગુરુ બનવું નહિ, જે હજી શિષ્ય બન્યા નથી તે જ્ઞાનગુરુ કેવી રીતે બની શકે? છતાં જો ઈહલૌકિક સંસારના લાભો પામવા માટે જેને તેને દીક્ષા દેવાશે તો તે આત્મા દીર્ઘકાલીન સંસારના ચક્રમાં રખડતા થઈ જશે.

વૃદ્ધિચન્દ્રાચાર્યનો મત એવો હતો કે પાત્રતા તપાસ્યા વિના દીક્ષા ન દેવી. તેઓ વડોદરા હતા. તેમની પાસે દીક્ષા લેવા છાણીથી તેમના શિષ્ય દર્શનવિજય આવ્યા ત્યારે આચાર્ય કહે : “અત્યારે દીક્ષાનો યોગ સારો નથી, માટે હું બોલાવું ત્યારે દીક્ષા લેવા આવજો. દર અઠવાડિયે તેમને બોલાવે. સાંજ સુધી રાખે પછી છાણી જવા દે. દર્શનવિજય સાથે કાંઈ પણ વાત ન કરે. છ રવિવાર સુધી તો દર્શનવિજયે ધીરજ રાખી, એક પણ વખત સવાલ ન કર્યો કે મને દીક્ષા લેવા બોલાવો છો ને પછી દીક્ષા કેમ આપતા નથી?”

કાશ ! સાતમી ખેપમાં ધીરજ ખૂટી ને એ સવાલ પૂછાઈ ગયો. આચાર્ય કહ્યું : “બસ તુમજાઓ, તુમકો ભાગવતી દીક્ષા કા જોગ કરના થા, લેકિન તુમહારે મેં ઉન કી પાત્રતા નહિ હૈ, તુમ જાઓ.”

પાત્રતાની કેવી કઠોર પરીક્ષા હોય ?

વિવેકાનંદ સ્વામી પાસે ચાર ગોરા યુવાનો દીક્ષા લેવા આવ્યા. તેમણે પૂછ્યું : “દીક્ષા લીધા બાદ હું તમને કહું કે ગંગાના અગાધ જળમાં શરીરને પડતું મુકો, ઝેરી નાગને પકડો, ઊંચા પહાડથી શરીરને ઝંપલાવો, વાઘની સાથે કુસ્તી કરો તો શું તમે તૈયાર છો ? જો હા, તો જ તમને દીક્ષા આપું.”

પૂર્વે સેનસુરિજી સાહેબે ૩૨ વર્ષની વયમર્યાદા દીક્ષા માટે નક્કી કરી હતી. એકવીશ વિદ્યાના પારંગત અંકપાલમાં અપાત્રતા જોઈને ગૌતમબુદ્ધે તેને દીક્ષા ન આપી.



ગુરુએ દીક્ષા આપતા પહેલા કુંભારની જેમ ઘડો પસંદ કરવામાં જોરદાર ટકોરા મારીને પરીક્ષા કરવી જોઈએ. દશ આત્માઓની ટકોરા બંધ પરીક્ષા કરી હોય, અરે ! એમાં નવ ઘડા કાચા નીકળ્યા. કોઈમાં કાણાં પડ્યા તો કોઈના કાંઠલા તૂટ્યા તો વળી કોક પૂરા ભાંગી ગયા. આટલું થયા પછી પણ જો દશમાંથી એક ઘડો સુવાંગ સુંદર નીકળી ગયો તો તે સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયની કાચાપલટ કરી નાખે, એક કોહિનૂર હીરો મળી ગયો એક સિંહ મળી ગયો.

દશ ઉંટડીને એક એક તલના તેલનો ડબ્બો પીવડાવીને રણની રેતી આળોટવા મુકાય છે. તેલ નહિ પચતા નવ તો મરી જાય છે. પણ જો એકની નસનસમાં તેલ પ્રસરે તો તે એવી સાંઢણી બને છે કે તેની કમાણીમાં નવેનવ ઉંટડીનો ખર્ચ સહેલાઈથી વસુલ થઈ જાય છે. જે મુમુક્ષુ દીક્ષા લેવા માટે તાલીમબદ્ધ બનીને સુયોગ્ય નક્કી થાય તેને જ દીક્ષા આપવી જોઈએ. ‘કાગડાની કોટે રત્નની માળા ન હોય !’

આજે તો પાત્રતા વિના દીક્ષાઓનો એટલો બધો કુગાવો થયેલો જણાય છે કે કલ્પના ન થઈ શકે ક્યારે કેવી અરાજકતા ફેલાશે ? શિથિલતાનો ભોરીંગ ભયાનક ભરડો લઈ લેશે.

મને કહેવા દો કે આજે વર્તમાનકાલીન દીક્ષાઓ પદવીઓ વગેરે મોટા ભાગે પોતાનો ઈલેક્ટ્રિકલ સંસાર સુવ્યવસ્થિત કરી લેવાના હેતુથી થતા જણાય છે. આ બધાને વિધાનુષ્ઠાન સ્વરૂપ (ઝેર પીધા જેવું) કહેવાનું મન થાય તેવું છે.

એક વાત નક્કી છે કે વર્તમાનકાળમાં દીક્ષિતોના જીવનમાં જે કાંઈ વિષય-કષાયનો ખળભળાટ જોવા મળે છે તેના મૂળમાં તે આત્માઓની દીક્ષા માટેની અપાત્રતા જ છે.

હાય રે હાય ! ભરકળિયુગ ! ગુરુ અપાત્રતા પકડવા પરીક્ષા કરે તો ગુરુ ભયના મુખમાં, શિષ્યવર્ગ એક નિહુર બનીને ગુરુની સાથે યુદ્ધમેદાને !

પણ સખુર ! ‘તું તારા ઈન્દ્રિય-અંતઃકરણ સાથે યુદ્ધ કર, તારા દુશ્મનો તારી અંદર છે, બહાર તારો કોઈ જ દુશ્મન નથી. જો તું તારા એકાદ પણ દોષ ઉપર જવલંત વિજય મેળવીશ તો દશ લાખ દુશ્મન સૈનિકને જીતી લેનાર સેનાપતિ કરતા તારો આ વિજય ઉત્કૃષ્ટ કક્ષાનો ગણાશે.’

‘પરંતુ ગુરુને જીતીને નહિ !’

એકની અપાત્રતા કેટલા બધા સુપાત્ર દીક્ષિતોના જીવનમાં સંકલેશ અને સંઘર્ષનો હાહાકાર મચાવે છે ? જો દીક્ષામાં માત્ર ધૂમાધામે ધમાધમજ ચલાવવાની જ હોય તો તે દીક્ષાનો અર્થ શું ?

આજે સંતોના જીવનમાં જે કાંઈ ખળભળાટ જોવા મળે છે, તેનું મુખ્ય કારણ અપાત્રતા અને સંયમનો અભાવ જ છે.

સંસાર છોડતા (દેહ સિવાયની) તમામવસ્તુઓનો જો ત્યાગ કરી શકાયો તો દરિયાનો તરવૈયો ખાબોચિયામાં કેમડૂબી ગયો ?

હાય રે હાય ! એક ઘર છોડ્યું અને નવું ઘરનું ઘર (પ્રાઈવેટ સંસ્થા) માલિકીનું ઘર ઊભું કર્યું !

એક સંસાર છોડ્યો ને રાતોરાત બીજો ઊભો કર્યો.

હાય, માત્ર વેષ બદલવા માટે ભાગવતી દીક્ષા લીધી !

જૂના સગપણો તૂટ્યા, નવા રાતોરાત ઊભા થઈ ગયા !

કજીયા પૂર્વે હતા, હવે પણ ચાલુ રહેવાના.

સ્વજનો પૂર્વે હતા, હવે નામ બદલાઈને નવા થયા.

ઓ સંયમના ખરેખરા બપો મુમુક્ષુઓ ! જો તારા કપાળમાં આવો કોઈ નવો દંભી સંસાર જ ખરો થવાનો લખાયો હોય તો તમે દીક્ષા ન લેતા. તમે નિર્દભપણે ઉત્તમકક્ષાનું ગૃહસ્થ જીવન ગાળો.

આજે એવું લાગે છે કે પંચવર્તમાન પાલનમાં લીરા ઊડી રહ્યા છે. ક્યાંક તો ચૂરેચૂરા થવા લાગ્યા છે.

શાસ્ત્ર કહે છે કે સાધુને પરિગ્રહ કેટલો ? તો કહે; આશ્રમમાં આગ લાગી હોય, દાદર પણ આગની લપેટમાં આવવાની પળે ગણાતી હોય એ વખતે ઓરડામાં બેઠેલા સાધુને કોઈ બૂમપાડીને કહે કે ‘મહાત્મા ! બહાર નીકળો, આશ્રમને આગ લાગી છે.’

અને એક જ મિનિટમાં પોતાની બધી ઉપાધિ (વસ્તુ) ઉપાડી લઈને જે સાધુ હેમ ખેમ બહાર નીકળી જાય, કશું અંદર રહી ગયું ન હોય. એટલી જ ઉપાધિ (વસ્તુ) સાધુ રાખે આથી વધુ પરિગ્રહ તે કરે નહિ.

સંસારી લોકો જે વિજાતીય પાપ સેવે છે, તેનો સાધુજીવનમાં સદંતર ત્યાગ હોય છે. જેનું સાધુત્વ સાચું નથી : જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય સ્વરૂપ નથી એઓ ઉંમર થતાં અત્યંત વિકારી બને છે એ વિજાતીય સુધી ન પહોંચે તો સજાતીય અને સ્વજાતીય દોષના પુષ્કળ સેવનથી પાયમાલ થાય છે.

બેશક, કામાન્ધ જીવ પણ કામના નિમિત્તો ન મળે તો સાવ નિષ્કામી રહી શકે ખરો. પરંતુ રૂપાળા સ્ત્રી-પુરુષો, વિભૂષા બિભત્સ ચિત્રદર્શન કે પેપરવાંચન, એકાંત, અનુકૂળતા તો ગમે ત્યારે ભટકાઈ જવાના. આવા સમયે કામનો ભરેલો અગ્નિ ભડકે બળી ગયા વિના રહી શકવાનો નથી.

વર્તમાનકાળ એટલી હદે દૂષિત થયેલો છે કે જરાક પણ કાચા વૈરાગ્યવાળા આત્માને ઝટ ઝટ દીક્ષા આપી દેવામાં સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું અહિત છે.

કદાચ તેવા જીવો વેષ ન છોડે તો પણ આંતરવિગ્રહ અને આંતરસંકલેશમાં એટલા ઊંડા કલણોમાં ખૂંપી જશે કે તેમને દીર્ઘકાળ સુધી સંયમી જીવન ન મળે.

સંયમજીવન કેવું જીવવું જોઈએ ? તે માટે એક જ શબ્દ જણાવું છું કે, તે ખૂબ ‘ચીકાશવાળું’ હોવું જોઈએ. ભગવાને જે આજ્ઞા જે રીતે જણાવી હોય તે આજ્ઞા તે રીતે જ પાળવી. એ પાલનમાં ખૂબ ચીકાશ કરવી.



દા.ત. એક ટાઈમ લાકડાના પતરમાં સર્વે અત્ર ભેગું કરી ત્રણ ચાપકા પાણી નાંખી પ્રભુને સંભારીને જમવું, તેમાં દેહમાં જીવ રહે ત્યાં સુધી ફેર પડવા દેવો નહિ. બીજીવાર જમશે તેને તો મહારાજનો અભિશાપ છે કે, તે નિશ્ચય અનાચારની પ્રવૃત્તિ કરશે. સાધુજીવનની ઘોર નિષ્ફળતાના કારણોમાં મુખ્ય કારણ રસની લંપટતા છે. 'કેરીને જોઈને ગૃહસ્થને અને સાધુને મોંમાં પાણી છૂટે પણ ગૃહસ્થને જીભમાંથી પાણી છૂટે' જ્યારે સાધુને આંખેથી પાણી છૂટે. કારણ કે તેને દુઃખ થીય અને આ વાત તેને જ બની શકે જેની રસનેન્દ્રિય કાબુમાં હોય.

ઓ કેરી! ઓ લાડુ! ઓ દૂધપાક! અરે, રે! છુટા ભોજન તું જડ છતાં તારી ચૈતન્યસ્વરૂપને ધોબીપછાડ દેવાની અપ્રતિમ તાકાત.....!!!

કોલસા વિના રસોઈ થઈ ન શકે એટલે કોલસો તો જોઈએ જ. પણ તેને પંપાળવાથી કે ધોયા કરવાથી રસોઈ ન બને. તેને બાળવાથી જ બને.

દેહ અને કોલસો - બે - સરખા છે.

શિષ્યના જીવનમાં આવી ચીકાશ સિદ્ધ કરવી હોય તો પ્રથમતઃ ગુરુઓમાં તે સહજરીતે હોવી જોઈએ.

હા, જો હજી આવી ચીકાશવાળી સંયમતા અને પંચવર્તમાન નહિ પાળે તો એકવીશમી સદીના મહાત્માઓ સાધુને માથે માછલા ધોશે. સાધુની ઠાઠડીને ઊંચકવા કાંધ દેનાર પણ કોઈ

નહિ મળે. (જો કે અત્યારે પણ આ હાલતનું સર્જન તો ચાલુ થઈ ગયું છે.)

ખરેખર, જે સાધુ સાચા અર્થમાં પંચવર્તમાન પાળે છે અને ચીકાશવાળું સંયમી જીવન જીવે છે તે જ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું જહાંવર (સમગ્ર જગતનું શણગારરૂપ ઘરેણું) છે, તે જ સહજાનંદી નૂર છે. આવા સહજાનંદી નૂરો જન્મે તો જ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયનું આયુષ્ય ઠીકઠીક લંબાઈ જાય, નહિ તો અંતિમડચકા લેશે.

સાધુસમાજને કે મંડળોને ઉતારી પાડવા માટે હું આ વાત કરતો નથી, પરંતુ મૂળ પરંપરાગત સંપ્રદાય જીવંત રહે એ આશયથી આ વાત કરું છું.

સંયમતા, પંચવર્તમાન અને એકતા જો હશે? તો

ઈતિહાસનું સર્જન થશે. નિષ્પ્રાણ ઈતિહાસ નવા કલેવરો સર્જને ધરતી ઉપર અવતરશે. જે ભૂતકાળ હતો તે વર્તમાન કાળ થશે.

ઉપસંહારમાં એટલું જણાવીશ કે અમને સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં માત્ર વિદ્વાનો કે વક્તાઓ કે પ્રભાવકો નથી જોતા. અમને જોઈએ છે : પંચવર્તમાન પાલકો, સંયમીઓ, યોગીઓ અને સંતકક્ષાના રોયલ (સરળ) સાચા સંતો, મહાત્માઓ....અસ્તુ જય શ્રી સ્વામિનારાયણ.

ગયા અંકના કોષ્ટકનો સારો જવાબ તથા મોકલનારની યાદી

૧	અ	હિં	સા	૩	સ	જુ	૬	દા	૮	સ	૯	શ્ર
૨	ગ	ઢ	પુ	૪	મ	ન	૭	વ				
૫	ઠ			૧૦	ધા	મ	૧૩	કા	૨	ણ		
૧૧	સા	રં	ગ	૧૪	પુ	૨	૧૭	દી	દી			
૧૮	ઠ			૨૧	ણા		૨૪	ન્યા	લ	ક	૨	ણ
૨૫	સ	હ	જા	૨૮	નં	દ	૩૧	ક્ષા				
૩૨				૩૫	મ	દ	૩૮	ન	મો	હ	ન	ભૂ
૪૫	પા	લ	ન	૪૮			૫૧	હ	રિ		લો	જ
૫૨	ણ		ગ	૫૫	મા	રા	૫૮		મા	યા		
૬૫	વિ	હુ	ર	૬૮	ની	તિ	૭૧	ત	ન		ઢ	

૧. પા. લલીત ભગત ગુરુ
પૂ. સ્વામી નિત્યસ્વરૂપદાસજી - સરધાર
૨. પા. મયુર ભગત ગુરુ
પૂ. સ્વામી નિત્યસ્વરૂપદાસજી - સરધાર
૧. પરેશકુમાર મનસુખભાઈ - મોટા ભારમણ
૨. પુરાણી પ્રભાબેન દુર્લભજીભાઈ ગજેરા
(પ્રમુખશ્રી, મહિલા મંડળ - નવસારી)
૩. ટીબડીયા નેનેશકુમાર - રાજકોટ
૪. મહેતા જયશંકરભાઈ મણિલાલ - વિસાવદર
૫. ચોટલીયા દીલીપભાઈ પી. - રાજકોટ
૬. ભટ્ટ સમીર ચંદુલાલ - રાજકોટ
૭. પટેલ નયનિકાબેન મથુરભાઈ - કરમસદ
૮. ચોડવડીયા કુલદીપ જયસુખભાઈ - સાવરકુંડલા
૯. જયાણી હિરેન ધનશ્યામભાઈ - સાવરકુંડલા
૧૦. પટેલ મધુભાઈ છોટાભાઈ - કરમસદ
૧૧. પટેલ જશભાઈ ચંદુભાઈ - પારીખા
૧૨. કથીરીયા અરવિંદભાઈ કડવાભાઈ - સણોસરા
૧૩. પરમાર બંસીધર નંદલાલ - રાજકોટ
૧૪. લહેરી રસીકલાલ લાલજીભાઈ - સુરત
૧૫. સાપરિયા દિનેશ મોહનભાઈ - રાંદેર-સુરત
૧૬. રામાણી હિંમતભાઈ પોપટભાઈ - નવસારી
૧૭. પટેલ નટવરભાઈ ઉજમશીભાઈ - પલાણા
૧૮. મોરડીયા વલ્લભભાઈ ધરમશીભાઈ - નિંગાળા
૧૯. કાશીયાણી પીયુષ દયાળજીભાઈ - રાજકોટ
૨૦. પટેલ ચિરાગ ધનશ્યામભાઈ - કરમસદ
૨૧. પટેલ અતુલભાઈ મધુભાઈ - કરમસદ
૨૨. પીઠડીયા ઈન્દુબેન ગુણવંતરાય - રાજકોટ

૨૩. વિજયભગત/ભીમજીભગત - થાણા
૨૪. દેસાઈ ભરતભાઈ રૂડાભાઈ - સુરત
૨૫. પટેલ રંજન વિનુભાઈ - પાણેથા
૨૬. પટેલ રસિલાબેન વિષ્ણુભાઈ - પાણેથા
૨૭. પટેલ સુનિલભાઈ બાબુભાઈ - અમદાવાદ
૨૮. કાચા જીવરાજભાઈ - પુના
૨૯. ચોહાણ ધીરજીલાલ મોહનલાલ - પુના
૩૦. મેહુલકુમાર ધર્મેશભાઈ માસ્તર - બોટાદ
૩૧. પટેલ ધનશ્યામભાઈ મકનભાઈ - પલાણા
૩૨. ગઢિયા દામોદરભાઈ માવજીભાઈ - અમદાવાદ
૩૩. રાજેન્દ્રભાઈ નરોત્તમભાઈ ભાવસાર - મુંબઈ
૩૪. કૃષ્ણકાંત નટવરભાઈ પટેલ - વિરમગામ
૩૫. પ્રતિકકુમાર અશોકભાઈ - પુના
૩૬. મહેશભાઈ છગનભાઈ વરુ - સુરત
૩૭. ગોરધનભાઈ રાઘવજીભાઈ વાઘેલા - સુરત
૩૮. હાર્દિક અશોકભાઈ ડોનરીયા - અમદાવાદ
૩૯. કરમણ માંડણભાઈ પટેલ - મુંબઈ
૪૦. મલુભાઈ સામતભાઈ પટેલ - થાણા
૪૧. ચંદનબેન અંબાલાલ પરમાર - રાજકોટ
૪૨. પ્રીતિ અરવિંદભાઈ વિદ્યાણી - નિંગાળા
૪૩. હિરેન વી. ગોહિલ/કિરીટ બી. વાળા - બોટાદ
૪૪. રાજેશ ગજજર/જસમતભાઈ કે. બોટાદ
૪૫. ભારતીબેન નિલેશભાઈ - આણંદ
૪૬. કિરણ જગજીવનભાઈ ટાંક - રાજકોટ
૪૭. દિપક જયંતીભાઈ કાચા - રાજકોટ
૪૮. કેશવભાઈ ભાઈલાલભાઈ પઢીયાર - જોષીપુર



બાલ-યુવા ચિંતન - ૨

પાર્ષદ રાજુ ભગત તથા જયસુખ ભગત
ગુરુ : પૂ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી
(સરધાર)

સત્સંગ શબ્દજ્ઞાન મનોરંજન



આડી ચાવીઓ

૧. દક્ષિણ વિભાગ આદિ આચાર્યશ્રીનું નામ. (૪)
૨. શૂરવીર હજૂરી પાર્ષદ ભગુજીને અપાતી ઉપમા. (૨)
૩. બોટાદના શિવલાલ શેઠના પિતાજીનું નામ. (૪)
૮. નિષ્કુળાનંદ સ્વામીનું પૂર્વાશ્રમનું ગામ. (૪)
૯. ધર્મદેવનું બીજું નામ. (૫)
૧૧. મે હું આદિ અનાદિ આ તો સર્વ ઉપાધિ, સદ્ગુરુ મીલિયા અનાદિ.....ગઈ સર્વે ઉપાધિ. (૨)
૧૨. હરિલીલામૃત ગ્રંથમાં કુલ કળશ છે. (૨) (વીશ, દશ, બાર)
૧૪. સદ્ ગોપાળાનંદ સ્વામીના માતાનું નામ. (૪)
૧૬. સારંગપુરના વય. ૧લામાં મહારાજે.....જીતવાનો ઉપાય બતાવ્યો છે. (૨) (માન, કામ, મન, તન)
૧૮. શ્રીજી મહારાજની મૂર્તિની ઊંચાઈ સવા ચોસઠ.....છે. (૨)
૧૯. મહારાજે ઉદેપુરના રાણી ઝમકુબાને દીક્ષા આપીને ભૂજ મોકલ્યા ત્યારે પાડેલ નામ. (૩)
૨૧. જાલવી તીરે તરંગ તજીને, પછી તટમાં જઈને કૂપ.....તેને સંગ શીદ રહીએ. (૨)
૨૨. શ્રીજી મહારાજની સર્વોપરી દેહ.....થયા વિના કોટિ કલ્પે પણ વાંધો નહિ ભાંગે, નહિ ભાંગે એવું મોટા નંદસંતો કહેતા. (૪)
૨૩. પાંચ ઉપપ્રાણ છે તેમાંથી એક. (૩)
૨૪. સમય વિના શોભે નહિ પરમાત્માનું નામ, વિવાહ ટાણે ગણપતિ ને મરવા ટાણે.....(૪)
૨૭. જોબનપગીના બાણમાંથી છૂટના તીરનો અવાજ. (૨)
૨૮. અષ્ટાંગ યોગ સાધનામાં સૌપ્રથમનું અંગ. (૨)
૨૯. દાદાભાચરનો જન્મ.....ગામમાં થયો હતો. (૩)
૩૦. વય. ગ. પ્ર. પ્ર.નું ૪૭માં મહારાજે ચાર પ્રકારની નિષાવાળાના લક્ષણ કહ્યા છે, તેમાંથી એક નિષા. (૨)

ઊભી ચાવીઓ

૧. સત્સંગીને રોજ સવારે પૂજામાં પ્રાર્થના કરવી કે, હે મહારાજ ! સર્વે દોષોથી મારી.....કરજો ને સાચા સંતોનો સંગ દેજ્યો. (૨)
૨. ગઢપુર તથા વડતાલમાં પ્રસાદિનો સંગ્રહ કરી અક્ષરભુવન બનાવનાર એવા સમર્થ આચાર્યશ્રીનું નામ. (૬)
૪. જે કોઈ પ્રીતે રે, શીખે સુણે.....રે, પ્રેમાનંદનો રે સ્વામી રાજી થાશે રે. (૨)
૫. ગોંડલના એક મુસ્લિમ ભક્ત. (૪)
૬. ધનશ્યામ મહારાજે ખેતરમાંથી બડને બદલે ચીભડાના વેલા ખેંચી નાખ્યા તેથી રામપ્રતાપભાઈએ એકમારી. (૩)
૭. બનાવેલી દરેક વસ્તુ મહારાજને ધરાવીને જમવી તે. (૩)
૧૦. શ્રીજી મહારાજે શિક્ષાપત્રીમાં ભાગવતના.....સ્કંધને ભક્તિશાસ્ત્ર કહ્યું છે. (૩)(દશમ, દ્વાદશ, પંચમ)
૧૩. મહારાજે વય. ગ.મધ્ય પ્ર.ના ૨૮માં ક્યાં ગ્રંથને શ્રેષ્ઠ કહ્યો છે ? (૭)
૧૪. જે માતા પોતાના બાળકને સારા સંસ્કાર ન આપે તેવી 'મા' (૨)
૧૫. શ્રીમદ્ સત્સંગિજીવન ગ્રંથના રચયિતાનું નામ. (૪)
૧૭. ભરતખંડના ભક્તોને માટે તપ કરતા દેવ. (૬)
૧૮. બામરોલી ગામના જોબનપગીના સાથીદાર પગી. (૨)
૨૦. જેમની દૃષ્ટિ માત્રથી હનુમાનજીને સારંગપુરમાં પ્રત્યક્ષપણે બિરાજમાન થવું પડ્યું છે એવા પ્રતાપી સંત. (૫)
૨૩. ભગવાન શ્રીહરિએ ગ્રહણ કરેલ એક ગુણ, જેના કારણે આપણા જેવા અનેક જીવો અક્ષરધામને પામીશું (૩)
૨૫. ધનશ્યામ મહારાજ ભક્તિમાતા પાસે શું બોલી ભોજન માંગતા. (૨)
૨૬. સત્સંગીજીવન ગ્રંથમાંભાગના લેખક મુક્તાનંદ સ્વામી છે. (૩)
૨૭. આપણા સર્વેના આજ તેજોમય છે તન,છૂટે છે તેજની જાણે ઉગ્યા કોટિ ઈંદ. (૨)

ખાસ નોંધ :- બાલ (ભક્તજનો ! આ 'સત્સંગ શબ્દજ્ઞાન મનોરંજન'ના જવાબો મોકલવાના જ છો ત્યારે એક વાત ખાસ લક્ષમાં રાખજો કે આપના જવાબો જે તે મહિનાની તા.૫ સુધીમાં નીચેના સરનામે પહોંચતા કરશોજી. કારણ કે જો આપનો જવાબ સાચો હશે, તો અમો આપના નામને આવતા અંકમાં લખી અને આપને પ્રોત્સાહિત કરીશું. અને એવી રીતે જ આપ જો પુરા વર્ષના દરેક મહિનાના જવાબો મોકલશો અને તેમાંથી જો દશ અથવા દશથી વધારે જવાબો સાચા હશે તો આપને સરધાર થતી 'સત્સંગ છાવણી'માં પ.પૂ. લાલજી મહારાજશ્રીના વરદ્ હસ્તે ઈનામ આપી અધિકારિક પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવશે. અને સાથોસાથ જ્યારે આપ જવાબ તૈયાર કરો ત્યારે અલગથી રફ કાગળમાં જવાબો ત્યાર કરવા તો પોસ્ટકાર્ડમાં કોષ્ટક દોરી તેમાંજ જવાબો લખી મોકલવા, પરંતુ અંકના પાનામાં ત્યાર કરી ન મોકલવા. જેથી કરી આપનો અંક અતૂટ રહે અને તે અંકને આપ ભવિષ્ય માટે ફાઈલ કરી શકો. તો ચાલો આપણે સર્વે સાચા જવાબોને ગોતી પત્રમાં લખી નીચેના સરનામે પહોંચતા કરીએ.

- પાર્ષદ રાજુ ભગત

'સત્સંગ શબ્દજ્ઞાન મનોરંજન વિભાગ'

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર,
તા.જી. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫

શ્રી સ્વામિનારાયણ ચિંતન ❖ડિસેમ્બર-૨૦૦૫



વાણીમાં વિવેક જરૂરી છે...

પ્ર.૧૬ - “જે ભગવાનના ભક્તને સત્-અસત્નો વિવેક હોય તે તો જે જે અવગુણ પોતાનામાં હોય તેને જાણે અને વિચારીને તેનો ત્યાગ કરી દે. અને સંતમાં અથવા કોઈ સત્સંગીમાં કાંઈક અવગુણ પોતાને ભાસતો હોય તો તેને ત્યાગ કરી દે અને તેના જે ગુણ તેનું જ ગ્રહણ કરે. અને પરમેશ્વરને વિષે તો તેને કોઈ અવગુણ ભાસે જ નહિ. અને ભગવાન અને સંત તે જે જે વચન કહે તેને પરમસત્ય કરીને માને પણ તે વચનને વિષે સંશય કરે નહિ. અને સંત કહે જે, ‘તું દેહ-ઈન્દ્રિય-મન-પ્રાણથી જુદો છું અને સત્ય છું અને એનો જાણનારો છું અને એ દેહાદિક સર્વે અસત્ય છે’ એમ વચન કહે તેને સત્ય માનીને તે સર્વથી જુદો આત્મારૂપે વર્તે પણ મનના ઘાટ ભેળો ભળી જાય નહિ. અને જેણે કરીને પોતાને બંધન થાય અને પોતાને એકાંતિક ધર્મમાં ખોટ્ય આવે એવાં પદાર્થ તથા કુસંગ તેને ઓળખી રાખે અને તેથી છોટે જ રહે અને તેના બંધનમાં આવે નહિ. અને સવળો વિચાર હોય તેને ગ્રહણ કરે અને અવળો વિચાર હોય તેનો ત્યાગ કરે. એવી રીતે જે વર્તતો હોય ત્યારે જાણીએ જે તેને વિવેક છે.”

કા.૧૦ - “જે વિવેકી હોય તે તો જાણીને પોતાનાં દેહ-ઈન્દ્રિયોને દમીને તપ કરે છે.”

ટૂંકમાં, એટલું કહી શકાય કે જેનામાં યથાર્થ વિવેક છે તેવો મુમુક્ષુ તો જેનાથી પોતાને સાચો અને સંપૂર્ણ લાભ થાય તથા પોતાના પર ભગવાન અને સંતો-ભક્તો અતિશય રાજી થાય તેવું જ ખાય, પીએ, કરે, બોલે, સાંભળે, વાંચે, જુએ, વિચારે, સમજે, માને અને વર્તે.

જેનાથી પોતાને નુકસાન થાય, આધ્યાત્મિક માર્ગમાં વિઘ્ન આવે, ભગવાન, પ.પૂ આચાર્યજી મહારાજ અને સંતો-ભક્તો રાજી ન થાય એવું કાર્ય તો એ ક્યારેય, ક્યાંય અને કોઈ પણ સંજોગોમાં કરે જ નહિ.

★ લૌકિક વિવેક અને આધ્યાત્મિક વિવેક

લોક-વ્યવહારમાં જે વિવેક છે તેનાથી અધ્યાત્મ-માર્ગનો વિવેક ઘણો જુદો પડે છે. લૌકિક વિવેક બહારથી રાખવો પડે છે, અંતરમાં ભાવ ન પણ હોય. ફક્ત એક શિષ્ટાચાર ખાતર મોટા સાથે કે કોઈ મોટા અધિકારી સાથે વિવેક રાખવો પડે. ભલે એની જરૂરિયાત છે, પરંતુ એનું ફળ અતિ અલ્પ છે. લૌકિક દૃષ્ટિએ લાભ થાય. મુશ્કેલી આવતાં અટકે. તેમ છતાં આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ એનું મૂલ્ય ઘણું જ ઓછું છે. એ દૃષ્ટિએ એનું ફળ ઘણું ગૌણ છે. જ્યારે

આધ્યાત્મિક વિવેક તો વાસ્તવિકતા ઉપર, સચ્ચાઈ અને પ્રામાણિકતા ઉપર ઊભો છે. એની કિંમત અને મહત્ત્વ સવિશેષ છે. લૌકિક વિવેક કરતાં તો અનંત ગણું વિશેષ છે.

લૌકિક વિવેકમાં શિસ્ત એ શિષ્ટાચાર છે. લોકમાં વ્યવસ્થાતંત્ર જળવાય તે માટે તે કડકપણે પાળવો પડે. આધ્યાત્મિક વિવેકમાં ક્યારેક બાંધછોડ કરવી પડે. અહીં બાહ્ય શિસ્તનું કડકાઈથી પાલન ન થઈ શકે. એમાં ક્યારેક વ્યક્તિ અને એના સંજોગો પ્રમાણે છૂટછાટ લેવી પડે. ક્યારેક બાહ્ય શિસ્ત જતી કરવી પડે. લૌકિક વિવેક, દેહનું સારું થાય - લોકમાં સારું દેખાય તે માટે છે, જ્યારે આધ્યાત્મિક વિવેક આત્માનું હિત થાય તે માટે છે. તેથી ક્યારેક એવું બને કે લોકમાં જે વિવેક છે તે આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ અવિવેક ઠરે અને લોકમાં જેને અવિવેક કહેવાય તે આધ્યાત્મ-જગતમાં વિવેક કહેવાય.

જેમ કે લોકમાં માતા-પિતાની સેવા કરવી, એમના કાર્યમાં સહકાર આપવો એ લૌકિક વિવેક છે. એનું નૈતિક મૂલ્ય પણ છે. પરંતુ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ આત્માના કલ્યાણ માટે સંસારનો કે કુટુંબનો ત્યાગ કરી શકાય. લોકમાં ભલે તેને અવિવેક ગણે, પરંતુ અધ્યાત્મદૃષ્ટિએ એ જ વિવેક છે. તેથી જ તો મહાભારતમાં કહ્યું છે **આત્માર્થે પૃથ્વીં ત્યજેત્** - અર્થાત્ આત્માના કલ્યાણ માટે સમગ્ર પૃથ્વીના હિતનો ત્યાગ કરવો. એટલે તો ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું છે કે કરોડ કામ બગાડીને મોક્ષ સુધારવો.

કરોડ કામ બગાડવા એ લૌકિક અવિવેક છે, પરંતુ એ જ આધ્યાત્મિક વિવેક છે. લોકમાં સત્યનો જ પક્ષ રાખવો એ વિવેક છે, પરંતુ અધ્યાત્મમાં તેથી વિશેષ ભગવાનના ભક્તનો પક્ષ રાખવો એ જ વિવેક છે.

સત્ય બોલવું એ લોકમાં વિવેક છે પરંતુ ક્યારેક આત્માનું હિત થતું હોય, બીજાનો કે પોતાનો જીવ બચતો હોય, ભગવાન કે પ.પૂ આચાર્યજી મહારાજ અને સંતો-ભક્તો રાજી થતા હોય તો એ વખતે લૌકિક વિવેક મૂકીને અસત્ય બોલવું એ જ સાચો વિવેક છે.

ક્રોધ ન કરવો, કઠોર વચન ન બોલવું એ લૌકિક વિવેક છે, પરંતુ ભગવાન કે પ.પૂ આચાર્યજી મહારાજ અને સંતો-ભક્તોનું કોઈક ઘસાતું બોલતો હોય એ વખતે એ લૌકિક વિવેકનો ત્યાગ કરીને એને તીખા તમતમતાં વેણ મારીને પણ પાછો પાડવો, એમ ભગવાન શ્રીહરિ પંચાંગના પમાં વચનામૃતમાં બતાવે છે. આ આધ્યાત્મિક વિવેક છે. આવા



વખતે પોતાની સારખ્ય રાખવા સારું કોઈ ન બોલે તેને મહારાજ વચનામૃત મધ્ય પ્રકરણના ૬૦માં વિમુખ કહે છે.

આધ્યાત્મિક વિવેકમાં મુખ્યત્વે તો ભગવાન, પ.પૂ આચાર્યજી મહારાજ અને સંતો-ભક્તો સાચા ઠરે, એમનાં વચનો સાચાં ઠરે, એમનાં પક્ષમાં ભળાય એવી રીતે બોલવું, સાંભળવું, વિચારવું, સમજવું, માનવું અને વર્તવું આ બધું આવે છે. લૌકિક વિવેકમાં લોકો રાજ થાય તેવો પ્રયત્ન થાય છે, જ્યારે આધ્યાત્મિક વિવેકમાં ભગવાન, પ.પૂ આચાર્યજી મહારાજ અને સંતો-ભક્તો રાજ થાય એવો પ્રયત્ન થાય છે. લોકો રાજ થાય તોય શું આપવાના ? પરંતુ ભગવાન, પ.પૂ આચાર્યજી મહારાજ અને સંતો-ભક્તો રાજ થાય તો ? છતે દેહે આત્યંતિક શ્રેયરૂપ શાશ્વત-દિવ્ય સુખ મળે. જીવન ધન્ય અને સાર્થક બની જાય. આમ, લૌકિક વિવેક અને આધ્યાત્મિક વિવેકનો ભેદ સમજવો જરૂરી છે. લૌકિક વિવેક રાખવો જરૂરી છે, એની ના નથી, પરંતુ મુખ્યત્વે તો આધ્યાત્મિક વિવેક ઉપર વિશેષ ભાર મૂકવાનો છે. એનું જ જીવનમાં પ્રાધાન્ય હોવું જરૂરી છે.

જો મુમુક્ષુને વિવેક પ્રગટ કરવો હોય તો - પોતાના જીવનનું અંતિમધ્યેય સ્પષ્ટ અને દઢ કરવું પડે, મુમુક્ષુએ જીવનમાં ભગવાન, પ.પૂ આચાર્યજી મહારાજ અને સંતો-ભક્તોનો માહાત્મ્યજ્ઞાન અને દિવ્યભાવે સહિત યથાર્થ નિશ્ચય કરવો પડે, ભગવાન, પ.પૂ આચાર્યજી મહારાજ અને સંતો-ભક્તોના વચનમાં અતિશય દઢ શ્રદ્ધા અને અતિ દઢ વિશ્વાસ રાખવો પડે, પોતાના જીવનમાં ભગવાન, પ.પૂ આચાર્યજી મહારાજ અને સંતો-ભક્તોને અતિશય રાજ કરવાનો ઈશક અને ખપ જાગ્રત કરવો પડે, તો મુમુક્ષુના જીવનમાં આવો આધ્યાત્મિક વિવેક પ્રગટે અને દઢ થાય છે.

વાણી-વિવેક

ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પોતાની વાતોમાં કહે છે : “શબ્દ જેવું કોઈ બળવાન નથી.” (૧/૧૫)

વળી, લોકોક્તિ પણ છે કે ‘શબ્દે માર્યા મરી ગયા અને શબ્દે છોડ્યા રાજ.’

શબ્દની આ તાકાત છે. શબ્દ સર્જન પણ કરી શકે છે અને વિનાશ પણ કરી શકે છે. શબ્દ જીવન ઉજાળી શકે છે અને જીવન બગાડી પણ શકે છે. શબ્દ પ્રગતિ પણ કરાવી શકે છે અને અધોગતિ પણ કરાવી શકે છે. શબ્દ સફળતા પણ અપાવી શકે છે અને નિષ્ફળતા પણ અપાવી શકે છે. શબ્દ ગુમાવેલું પાછું મેળવી પણ આપે છે અને મેળવેલું ગુમાવી પણ શકે, શબ્દ ભગવાનનો સંબંધ કરાવી પણ શકે છે અને ભગવાનનો સંબંધ તોડાવી પણ શકે છે. શબ્દ સર્વે સદ્ગુણોનો પૂર્ણપણે વિકાસ પણ કરાવી શકે છે અને દુર્ગુણોને ખીલવી પણ શકે છે. શબ્દ સ્વભાવો વધારી પણ શકે છે અને ઘટાડી અને ટાળી પણ શકે છે. શબ્દ સંપ-સુહૃદભાવ અને એકતા વધારી પણ શકે છે અને

ઘટાડી તથા ટાળી પણ શકે છે. શબ્દ કુસંપને નિર્મૂળ પણ કરી શકે છે અને કુસંપ વધારી પણ શકે છે. શબ્દ માનવીય સંબંધો સુધારી પણ શકે છે અને સંબંધો બગાડી પણ શકે છે. શબ્દ સમગ્ર વાતાવરણને દિવ્ય અને શાંત પણ બનાવી શકે છે, અને તેને પ્રાકૃત, કલુષિત તથા અશાંત પણ કરી શકે છે. શબ્દ સાધનામાં ઉત્સાહ, ઉમંગ, ખપ અને ઈશક વધારી પણ શકે છે અને અને તેને મોળા પણ પાડી શકે છે. શબ્દ સ્વસ્થ માણસને ઘાયલ પણ કરી શકે છે અને ઘાયલ માણસને સ્વસ્થ પણ કરી શકે છે. શબ્દ ભાંગેલાને ઊભો પણ કરી શકે છે અને ઊભેલાને ભાંગી પણ શકે છે. શબ્દ વ્યક્તિને જીવાડી પણ શકે છે. અને મારી પણ શકે છે.

આમ, શબ્દ ઘણું ઘણું કરી શકે છે. ટૂંકમાં, કહીએ તો એવું કહી શકાય કે શબ્દ અનંત જન્મો ઊભા કરીને વધારે ને વધારે બંધનમાં નાખી પણ શકે છે અને અનંત જન્મોના બંધન તોડીને આત્યંતિક મોક્ષ પણ અપાવી શકે છે.

આ રીતે શબ્દની તાકાત તો અનંત અને અપાર છે. અરે ! અણુબોંબ કરતાં પણ અધિક છે. અણુબોંબ તો બાહ્ય જગતનો નાશ કરી શકે, આંતર જગતનો નહિ; જ્યારે શબ્દ તો આંતર જગત (સદ્ગુણો અથવા દુર્ગુણો)નો પણ નાશ કરી શકે છે. અણુબોંબ દેહનો નાશ કરી શકે આત્માનો નહિ, જ્યારે શબ્દ તો ભગવાન, પ.પૂ આચાર્યજી મહારાજ અને સંતો-ભક્તોનો અભાવ કે મનુષ્યભાવ લેવરાવીને જીવનો પણ નાશ કરી શકે છે અર્થાત્ કલ્યાણના માર્ગથી પાડી શકે છે. શબ્દો તલવાર અને ભાલા કરતાં પણ વધારે ધારધાર અને અણીદાર છે.

આમ, શબ્દ અત્યંત સૂક્ષ્મછતાં શક્તિશાળી સાધન કે હથિયાર છે. તેથી તેનો ઉપયોગ કરવામાં વધારે વિવેક અને જાણપણું રાખવું જોઈએ. લાકડી, ભાલો, તલવાર, રીવોલ્વર, મશીનગન, બોંબ અને અણુબોંબ વગેરે બધાં જ હથિયાર કહેવાય, પરંતુ દરેકનો ઉપયોગ કરવામાં એક સરખું જાણપણું નથી રાખવાનું. દરેકનો ઉપયોગ કરવામાં કદાચ એક સમાન ભૂલ થાય તો એનું પરિણામ એક સરખું નથી આવવાનું. જેમસાધન વધારે શક્તિશાળી તેમતેનો ઉપયોગ કરનારે વધારે સાવધ રહેવું પડે, વધારે વિવેક શીખવો પડે. શબ્દ તો લૌકિક જગતમાં અને આધ્યાત્મિક જગતમાં સૌથી વધારે શક્તિશાળી હથિયાર છે. જો વિવેક ચૂકે, જાણપણું ભૂલે તો શબ્દથી લૌકિક જીવનમાં પણ નુકસાન અવશ્ય થાય છે, પરંતુ આધ્યાત્મિક માર્ગમાં તો વધારે નુકસાન થાય.

(કમશઃ)

